

**T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
KÜRT DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**SA'Dİ ŞİRÂZÎ'NİN GÜLİSTAN'NINDAKİ BAZI HİKÂYELERE
BENZEYEN KÜRTÇE MASALLAR**

**NİMET BAYKAL
132302111**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Nusrettin Bolelli

BİNGÖL 2017

K.T.
ZANÎNGAHA BÎNGOL
ENSTÎTÛYA ZÎMANÊN ZÎNDÎ
ZÎMAN Û EDEBÎYATA KURDÎ
KURMANCÎ

ÇEND ÇÎROKÊN KURDÎ YÊN DIŞIBÎN
ÇÎROKÊN DÎ GÛLÎSTAN'A SA'DÎ ŞÎRAZÎ

NÎMET BAYKAL

132302111

TEZA LÎSANS A BÎLÎND

Şewirmendê Tezê

Doç. Dr. Nusrettin Bolelli

BÎNGOL 2017

Yaşayan Diller Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından

.....
Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(imza)

Başkan :.....

(Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

(imza)

Üye :.....

(Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

(imza)

Üye :.....

(Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

(imza)

Üye :.....

(Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

(imza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

.....

Akademik Unvan, Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

KURTE	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. MASAL	3
1.2. MASALIN KAYNAKLARI	7
1.3. MASAL ÇEŞİTLERİ	13
1.3.a. Hayvan Masalları:	16
1.3.b. Olağanüstü Masallar:	16
1.3.c. Gerçek Masallar:	16
1.3.d. Komik Masallar:	17
1.3.e. Zincirleme Masallar:	17
1.4. MASALIN BÖLÜMLERİ:	18
1.4.a. Giriş ;.....	18
1.4.b. Gelişme	18
1.4.c. Sonuç.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. SA'Dİ-Yİ ŞİRAZİ'NİN HAYATI	20
2.2. SA'Dİ-Yİ ŞİRAZİ'NİN ESERLERİ	22
2.3. GÜLİSTANI TELİF ETMEMİN SEBEBİ	25
2.4. GÜLİSTAN'DA GEÇEN KAHRAMANLAR	28
2.4.a. Hükümdar / Padişah	29
2.4.b. Vezir.....	30
2.4.c. Derviş	31
2.4.d. Şehzade	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. GÜLİSTAN'DAKİ BAZI HİKAYELER.....	34
3.2. ÇEND ÇİROKÊN KURDÎ.....	52
3.a. Masallarda Zaman.....	89
3.b. Masallarda Geniş Alanlar	90
3.c. Masallarda Dar-Açık Alanlar.....	91
3.d. Masallarda Dar-Kapalı Alanlar.....	93
3.e. Mesaj.....	94
3.f. Masallarda Kahramanlar	96
3.g. Değerlendirme	97
SONUÇ.....	98
KAYNAKLAR	99
ÖZGEÇMİŞ:	104
EKLER:	105

KURTE

Ev xebat ji sê beşan pêk tê.

Di beşa yekem de; di derbarê çîrok çîye? Çavkanîyên çîrokê, cûre û beşên çîrokê de agahî tê dayîn.

Di beşa dûyem de; di derbarê jiyana Şeyh Sa'di-yi Şirazi, berhemên wî û bi taybet sedema nîvîsandina Gülistanê de agahî tîne dayîn.

Di beşa sêyem de; di derbarê hinek çîrokên xweş yê di Gülistanê de û yê di Kurdî de dişibin van çîrokên ji aliyê dem, cîh, peyam, leheng û hwd. De tîne nixandin û di derbarê aliyên dişibin hevûdin agahî hatiye dayîn.

Bi kurtasî vê xebatê mijara xwe ji du gelên ku bi sedan salane di nava hevûdin de jiyane û bandor li hev kirine ango mijara xwe ji çiroken bi Farisî û Kurdî girtiye.

ÖZET

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; Masal nedir? Masalın kaynakları, çeşitleri ve bölümleri hakkında bilgi verilmektedir.

İkinci bölümde; Şeyh Sa'di-yi Şirazî'nin hayatı eserleri ve özellikle Gülistan adlı eserini telif etme sebebi hakkında bilgi verilmektedir.

Üçüncü bölümde ise Gülistan kitabında geçen bazı hikâyeler ile Kürtçe olan bazı masalların zaman, mekan, alan, verilmek istenen mesaj, kahramanları ve hikaye ile masalın son olarak değerlendirmeleri açısından ele alarak bazı örnekler ile benzerlikleri ortaya koyulmuştur.

Özetle bu çalışma aynı hassasiyet ve endişelere sahip yüzyıllardır kardeşçe iç içe yaşamış bir birinden çok şey almış ve etkilenmiş Farsça ve Kürtçe hikaye ile masallarının benzerliklerini konu almıştır.

ABSTRACT

This work consist of three parts.

In the first part; what is story? Storys souch, research, kinds and the part of story.

In the second part; it is given information about the run of Şeyh Sa'di-yi Şirâzî lived with literary and political condition.

In the third part; I found same beautiful stories are also plenty of kurdish found in the book of the *GÜLİSTAN* and when some of the storys is similir space, to be given the message, heroes and evaluations by taking the pain similarities were revealed.

This study summarizes the same sensitivity and concern for fraternal sincere are having I think the century had lived by issues similiraties tale with many things and influenced by Persian and Kurdish story had taken on a covenant.

ÖNSÖZ

İran edebiyatının çok güzel örneklerinden biri olan *Gülistân* kitabı, Sa'dî Şirâzî'nin yazdığı ve günümüzde Türkçe, Arapça, Kürtçe, İngilizce, Fransızca, Almanca gibi bir çok dile çevrilip zevkle okunan, içerisinde dönemin sosyal, siyasal ve toplumsal olayları ve yaşam tarzları hakkında bilgilerin olduğu pek çok güzel hikâyeden oluşmuş aslı Farsça olarak kaleme alınmış bir eserdir.

Kürtçe dil olarak değerlendirildiğinde Farsça gibi Hint Avrupa dil gurubunun Hint kolundandır. Yapı olarak bir çok benzerlikleri mevcuttur. Kürt edebiyatında masallar çok önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle sözlü edebiyatın kullanıldığı Kürtçede, masallar dilden dile dolaşarak bölgeden bölgeye geçmiştir. Bu anlatılan masallar Farsça anlatılan hikâyeler gibi dönemin sosyal, siyasal ve toplumsal olaylarını anlatmaktadır. Bunları anlatırken ders niteliğinde öğütler vererek halkın inançları, yönetilmeleri ve yaşam tarzları hakkında bilgiler vermektedir.

Tezimizin konusu bu hikâye ve masalların zaman, mekan, alan, mesaj, kahramanlar ve değerlendirmeleri açısından benzerliklerinin gösterilmesi ve bunlara örnekler vererek farklı bir bakış açısı ile yaklaşmaktır.

Gülistan kitabı okuyucusuna çok güzel nasihatlar verir. Anlatılan hikâyeler, olaylar, kişiler ve verilen dersler çok güzeldir. Yüzyıllar önce bir düşünürün ve şairin günümüzde de geçerli olabilecek hikâyeleri, insanların keyifle okuyabilecekleri bu denli güzel bir biçimde kaleme alması ve yorumlaması dikkat çekicidir.

Kürtçe masalları incelerken adeta masal diyarlarına yolculuk ediliyor. Anlatılan masallar günümüzde dahi keyifle dinlenecek ve ders alınacak niteliktedir. Karhramanlık masalları toplumsal olayların dini, kültürel ve dil zenginliğini anlatmaktadır.

Kürtçe masalarda bulunan hayvan masalları aynı zamanda hayvanların karakteristik özellikleri ile doğrudan bağlantı kurularak insan kişiliği ve huyları hakkında bilgiler vermektedir.

Gülistan kitabı sekiz Bab'tan oluşmakta ve her Bab'ta çeşitli hikâyeler anlatılmaktadır. Özellikle Hükümdarlar, vezirler, dervişler, zenginler ve fakirler hakkında ders verici etkileyici hikâyeler anlatılmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, masalın ne olduğu kaynakları, çeşitleri ve bölümleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, eserin yazarı hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde, bazı hikâye ve masalların benzer noktaları değerlendirilip açıklamalarda bulunulmuştur.

Sa'dî anlattığı hikâyelerde genellikle birbirinin zıddı olan iki kavram üzerinde durur ve insanlığın hoş gördüğü, tercih ettiği ve olmasını istediği kavramın olumlu yönlerini, zıddının da olumsuz yönlerini anlatmaktadır. İyi-kötü güzel-çirkin zengin- fakir vb. kavramlar üzerinde durarak çok güzel tavsiyelerde bulunmaktadır.

Bu çalışmada mümkün olduğunca çok kaynaktan faydalanmaya çalışılmıştır. Amacımız Gulistânda yazılmış bazı hikâyeler ile Kürtçe anlatılan bir birinden farklı masalların yer, zaman, mekan, alan, verilmek istenen mesaj ve kahramanlarının benzerliklerini belirterek örnekler vermektir.

Bu çalışmada bana yol gösterip yardımcı olan başta tez danışmanım Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ olmak üzere emeği geçen tüm hocalarıma teşekkür ederim.

NİMET BAYKAL

Bingöl 2017

KISALTMALAR

a.	: Ayet
a.g.e.	: Adı geçen eser
Ar.	: Arapça
ayn.esr.	: Aynı eser
bas.	: Basım
Bkz.	: Bakınız
b.	: Bin(oğul)
Bl.	: Bölüm
C.	: Cilt
Der.	: Derleyen
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: Edebiyat
Ens.	: Enstitü
Far.	: Farsça
göst.yer.	: Gösterilen yer
H.	: Hicri
<u>haz.</u>	: <u>Hazırlayan</u>
hş.	: Hicrî şemsî
İA.	: İslam Ansiklopedisi
İng.	: İngilizce
krş.	: Karşılaştırınız
Kur.	: Kurum
M.	: Miladî
MÖ.	: Milattan önce
MS.	: Millattan sonra
No.	: Numara

Nşr. : Neşreden
Ö. : Ölüm tarihi
Örn. : Örnek
s. : Sayfa
trc. : Tercüme
v.b. : Ve başkaları ve benzeri
v.ö. : Ve öbürleri
v.s. : Ve saire
Yay. : Yayınları

GİRİŞ

Şeyh Sa'di-yi Şirâzî sadece Fars Edebiyatının değil, aynı zamanda dünya edebiyatının da çok önemli şahsiyetlerinden biridir. Hayatı kişiliği, sanatı, edebiyattaki yeri, yazarlık kabiliyeti, özellikle *Gülistan* adlı eseri defalarca ve çeşitli kişiler tarafından incelenmiştir¹.

Kürt edebiyatı da köklü bir edebiyattır ve masalları yüzyıllar boyunca dilden dile dolaşarak toplumun eğlence ve edebî yönünü ortaya koymuştur. Masallar akıcı, sürükleyici ve çoğunlukla ders verici şekilde anlatılır. Sonunda bir nasihat ve öğüt verilir.

İyi kötü, güzel çirkin, doğru yanlış, v.b. birbirinin zıddı kavramları insanlık tarihi boyunca devam etmiştir. Bu meseleler üzerinde çalışan herkes, onları kendi çapında yaşadığı toplumun hayat şartlarına, inanç ve ahlak kaidelerine bağlı kalarak ve şahsî fikirleri ile telif ederek ortaya koymuş, ya da toplumun değer hükümlerine fazla önem vermeden onlara tamamen karşı çıkarak yeni münasebetleri teklif etmiştir. Böylece adı geçen münasebetler daha mükemmel bir hale gelmiştir.

Biz bu çalışmamızda *Gülistan*'ı esas almayı ve gerekli durumlarda ilgili eserleri araştırarak, kitapta geçen hikâyelere benzeyen ve Kürtçe anlatılan birbirine benzeyen konuları işleyen masalları inceleyerek ortak noktalarını bir araya getirdik.

Kürtçe masallar daha çok sözlü olarak anlatılmakta ve çoğu zaman gerçek dışı olaylar ile bu olaylara ilgili kahramanlıklar anlatılmaktadır. Bu anlatılan hikâyelerin gerçek kaynağı hakkında net bir bilgimiz olmamasına rağmen bazen bir hikâyeye bir kaç dilde de anlatılabiliyor. Bu da aynı coğrafyada yaşamaktan kaynaklanan bir durumdur.

Bütün hikâyelerinde temel amaç bir nasihat vermek bir ders çıkarmak veya güldürmek olan bu hikâyeler farsça anlatılan hikâyeler ile bir çok açıdan benzerlikleri vardır. Biz de bu çalışmamızda hikâyelerin asıl kökenine değilde hikayerde anlatılan alanlar, mekanlar, zaman ve kahramanlar hakkında ki benzer örnekler verdik.

¹ Nazif, Şahinoğlu, *Sa'di-yi Şirâzî ve İbn Teymiye 'de Ferd ve Cemiyet İlişkileri*, İstanbul, 1991, s.67-69.

Bunu yaparken öncelikle masalların zamanı, mekanı, alanı, vermek istediği mesajı, kahramanları ve en son değerlendirme şeklinde ele alarak her iki dilde yazılmış hikaye ve masalların benzer noktaları ortaya koymaya çalıştık.

Farsça ve Kürtçe dilleri tarih boyunca i içe yaşamış iki dil olarak aynı dil gurubundan, aynı kökten gelmekte, hem de folklorik açıdan bir çok benzerlikleri bulunmaktadır. Bu benzerlikleri hikâye ve masallarına da yansımıştır. Çünkü bu benzerlikleri nedeni ile aynı kaygı ve endişeye sahip olmuşlardır, nasihat amacı ile ve eğlenmek amacıyla yaptıkları hikâye ve masallarda da benzerlik mevcuttur. Biz bu eserde bu benzerlikler üzerinde duracağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. MASAL

Yalın bir olayın çevresinde kişilerin ilişkilerini anlatma esasına dayanan edebi tür.

Sözlükte “anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek; benzetmek, taklit etmek” anlamlarında masdar olan hikâye isim olarak da kullanılır. Türkçe’de son zamanlarda ortaya çıkan öykü kelimesi de Arapça’daki “taklit etmek” anlamının karşılığı olan öykünmekten türetilmiştir. Olağan üstü hadiselerin konu edindiği destan türüyle benzer yönleri bulunması sebebiyle hikâye en eski edebi türler arasındadır.²

Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa anlatılarak sürüp gelen, çoğunlukla olağan üstü durum ve olayları yine olağanüstü kahramanlara bağlayarak anlatan yaşanmamış halk hikâyelerine masal denir.³

Halkın ortak yaşantısı olarak ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa aktarılan masallar, yörenin ve bölgenin kültür yapısı ve yaşayışına özgü öğeleri içerisinde barındırır.

Masalın başlangıç bölümü tekerleme ile başlar. Bu bölümde kısa veya uzun bir tekerleme ile dinleyici veya okurlar masalın olağanüstü dünyasına hazırlanır. "Bir varmış, bir yokmuş..." ifadesiyle başlayan paragraf metnin döşeme bölümünü oluşturmaktadır. olay, kişi, zaman ve mekân ile ilgili temel unsurların ortaya konulması ile devam eder. Sonraki bölümde olay örgüsü içinde yer alan kişiler tanıtılır ve masalı kuracak ve geliştirecek olayın/olayların ne olduğu ve nasıl başladığı anlatılır. Masalda anlatılan olayların düğümlendiği ve bir çıkmaza girdiği bölüm olur. Bu bölümde olaylar, dinleyici veya okuyucunun ilgisini, merakını artıracak bir hâle gelir. Sonra düğüm bölümünde ortaya konulan sorun bir çözüme kavuşturulur. Bu çözümde genellikle olağanüstü veya olağan bir kişi veya varlığın yardımı söz konusudur. Son olarak masal olumlu bir sonuca bağlanır. Burada genellikle bitiş tekerlemesiyle son bulur.

² Saim, Sakaoğlu, *Masal Araştırmaları, Gümüşhane Masalları*, Birinci baskı, Akçağ yayınevi, Ankara, 1999, s. 9

³ Mehmet, Akif, Aile, *Meydan Larouse*, Cilt I., İstanbul, 1998, s.1413

Masal, sözlü halk hikâyesi, olağanüstü öge, kahraman ve olaylara yer veren yaşanmamış öykülerdir. Masallarda yer ve zamana bağlılık yoktur.

Masal terimi öncelikle, Külkedisi, Ali Baba ve Kırk Haramiler, Keloğlan gibi ulusal ve uluslararası sözlü geleneğin ürünleri olan halk öykülerini kapsar. Ama sözlü gelenekle ilişkisi olmayan edebî yönü ağır basan bazı eserler de bu türün içinde yer alır.⁴

Daha çok ermişlerin geçmiş, gelecek ve şimdiki zamanda yolculuk etmesi, uzun mesafeleri kısa sürede gitmesini ve mekanı ortadan kaldırarak aynı anda birden fazla yerde görünmesini ifade eden olağanüstü eylemdir.

Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan *Türkçe Sözlük*'te “çocuklara anlatılan ve çoğu olağanüstü olayla süslenmiş bulunan ilgi çekici hikâye” olarak tanımlanan masal, dünyada ve ülkemizde çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Masalın tanımı, zamana ve kişilere göre farklılık gösterebilir. Saim Sakaoglu'nun *Gümüşhane Masalları*⁵ adlı doktora tezi çalışmasının Giriş bölümünde çeşitli araştırmacıların yaptıkları masal tanımlamaları yer almaktadır. Sakaoglu'nun andıkları arasında Ahmet Vefik Pasa, *Lehçe-i Osmânî* adlı eserinde masal için “mesel, halâ hikâye, dâsîtân, menkıbe mânâsına fıkra ve kaziyeden gayri” derken Muallim Naci masal kelimesinin karşılığını *Lügat*'inde “dâsîtân, kıssa-i meşhûre” olarak vermektedir. Buna karşılık Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türki*'de “âdâb ve ahlâk ve nasâhiye müteallik küçük hikâye” tanımını, Hüseyin Kâzım Kadri ise, *Türk Lügati*'nde “Arapça mesel, emsal muharrefi; hikâye, menkıbe, destan”, Ferit Devellioglu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*'te “terbiye ve ahlâka dayalı, yararlı olan hikâye” tanımını yapmaktadır. Sözlük anlamının dışında edebî bir tür olarak ise masal için M. Halit Bayrı “*bilinmeyen bir zamanda, yine bilinmeyen bir yerde veya sahada bilinmeyen şahıslara ait faaliyetlerin hikâyesi*”, M. Sekip Tunç “mythe denilen beşeri ilk kültürün en müttekâmil numuneleri olan eserlerin çocuk çapındaki ibraları” demiştir.⁶

Sakaoglu'nun çalışmasında aktarılan tanımların dışında, masal araştırmacıları da şu tanımları yapmışlardır: “olayların geçtiği yer ve zamanı belirli

⁴ Pertev Naili, Boratav, *Masal ve Masalçı Üzerine Masal Araştırmaları*, Art-San yayınları, İstanbul, 2007, s.112

⁵ Saim, Sakaoglu, *Masal Araştırmaları, Gümüşhane Masalları*, s. 45

⁶ Pertev Naili, Boratav, *Masal ve Masalçı Üzerine Masal Araştırmaları*, s.119

olmayan, peri, dev, cin, ejderha, Arap bacı vb. gibi kahramanları belirli kişileri temsil etmeyen hikâyeler”, “bir çok araştırmacının kabul ettiği gibi sadece çocukları eğlendirmek için anlatılan edebî bir tür değil, aynı zamanda okur- yazar olmayan halk için okur-yazar halkın romanı ve hikâyesi”.⁷

Sakaoğlu'na göre ise masal, kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.⁸ Suat Batur ise *Türk Halk Edebiyatı* adlı eserinde masalı “*düz yazı ile oluşturulan, tümüyle hayal ürünü, gerçekle ilgisi bulunmayan, sunulan evreni inandırma amacı gütmeyen kısa bir anlatı türü*” olarak tanımlar. Batur'a göre masallar başlangıç, asıl masal ve dilek olmak üzere üç bölümden oluşur. Başlangıç ve dilek genellikle bir tekerleme ile söylenir. Asıl masal ise masal olaylarının anlatıldığı bölümdür. Yukarıda sıralanan alıntılar, masalın ne olduğunun yanında özelliklerinin neler olduğu sorusuna da cevap verir. Bu özellikleri, onun diğer anlatı türlerinden ayırt edilmesine olanak tanır. Yukarıda anılan tanımlar ışığında masalın özelliklerinden bazılarının aşağıdaki gibi olduğunu söylenebilir:⁹

- Olağanüstü konular vardır.
- Kahramanlar olağanüstü özelliklere sahip olabilir.
- Yer ve zaman belirsizdir.
- Masalarda bir öğüt çıkarılabilir.
- Masallar, kalıplaşmış bir tekerleme ile başlar.
- Masalarda olağanüstü varlıklar (cin, peri, melek) bulunabilir.
- Masalarda millî ve dinî motiflere hemen hiç yer verilmez.

- Masallar didaktik (öğretici) türler olmalarına rağmen , genellikle eğitim amacı saklıdır.
- Anlatım kısa ve yoğundur.
- Anlatımda genellikle öğrenilen geçmiş zaman kipi (-mışlı geçmiş) veya geniş

⁷ Saim, Sakaoğlu, Masal Araştırmaları, *Gümüşhane Masalları*, s. 65

⁸ Sakaoğlu, a.g.e., s. 15

⁹ Sakaoğlu, a.g.e., s. 32

zaman kipi (-r)kullanılır.

- Masallar kalıplaşmış tekerlemelerle biter.
- Kahramanlarından bazılarının hayvanlar olması,
- İnandırıcılık iddiası olmayıp inandırabilmesi,
- Ahlaka dayalı, yararlı, eğitici olarak düşünülmesi,
- Nesirle söylenmesi,
- Kaynaklarının çok eskilere dayanması, söylendiği zaman ve kültürden izler taşıması,
- Çocuklar için olduğu kadar büyükler için de söylenmesi.

Arnold Van Gennep'in (Fransız yazar, 23 Nisan 1873 / 7 Mayıs 1957) Boratav tarafından Türkçeye çevrilen *Folklor*¹⁰ adlı eserinde de masalı nitelendiren şeyin, onun şahıslarının, mesela perilerin, devlerin, cinlerin olağanüstü vasfından çok bu şahısların "gayri şahsiliği" yani belirli şahısları temsil etmemeleri, vakanın geçtiği yerin de belirsiz olduğu, bütün meziyetlerin güzelliğe, iyiliğe ve kuvvete, bütün kusurlar ve fenalıkların da çirkinliğe, kötülüğe ve zaafa dönüşmesi olduğu belirtilir.¹¹

Ahlakî hikâyelerin toplandığı hikaye mecmualarının en önemlisi, Sanskrit-Buda kaynaklarına dayanan ve Abdullah b. Mukaffa (ö.142/759) tarafından pehleviceden (eski farsça) Arapça'ya tercüme edilen *Kelile ve Dimne'dir*. Bu eserin Rudeki tarafından yapılan manzum Farsça tercümesi kaybolmuştur.¹²

1.2. MASALIN KAYNAKLARI

Masal araştırması yapanların üzerinde durdukları önemli konulardan biri de masalların kaynakları konusudur. Masalın ilk nerede doğduğu, hangi kültürde var olduğu, ilk masalın hangisi olduğu gibi konuları merak eden araştırmacıların, bilinen en eski yazılı kaynaklardan masal hakkında bilgi almaya çalıştıklarını düşünmek mümkündür.

Günay'ın¹³ doktora tezi çalışmasının S. Thompson'un (Amerikalı yazar, 7 Mart 1885 / 10 Ocak 1976) *The Folktale* adlı eserinden yararlanarak hazırladığı "Eski

¹⁰ Pertev Naili, Boratav, *Masal ve Masalcı Üzerine Masal Araştırmaları*, s. 54

¹¹ Boratav, *a.g.e.*, s.76.

¹² Hüseyin, Yazıcı, *Hikaye, İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2008, XXXV, 481

¹³ Umay, Günay, *Masal Türk Dünyası El Kitabı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları, Ankara, 1992, s.59

Kaynaklarda Masal” adlı bölümünde masal hakkında bilgi veren kaynakların oldukça eski dönemlere indiği, masal araştırmalarına yardımcı olan kaynakların dönemlerine göre beş grupta ele alındığı belirtilir:¹⁴

1) Eski Mısır: İlk büyük medeniyetlerden birini kurmuş olan Eski Mısırlılardan kalan, çoğunlukla din adamları tarafından yazılan papirüslerde Mısır’ın tarihi, coğrafyası, sosyo-kültürel yapısı hakkında olduğu kadar Mısır dışındaki halk geleneklerine de ışık tutan masallara rastlamak mümkündür.¹⁵

2) Babil ve Asur: Bu döneme ait belgeler beş bin yıl öncesine kadar iner. Bütün dünya masallarında bulunan motiflerin bir kısmını içeren “Gılgamış” ve “Etana” efsaneleri bunların en önemlilerindedir.¹⁶

3) Eski Yunan: Bu döneme ait edebî belgeler arasında halktan derlenmiş masal metnine rastlanmasa da, çeşitli masal temlerinin dini kitaplara, destanî şiirlere, hatta dramlara konu edildiği görülür. Bu dönemde yaşayan Ezop (Yunan yazar, M.Ö.VI.yy yaşadığı varsayılıyor) tarafından edebî çerçeveye sokulan hayvan masallarının Ortaçağdan itibaren tekrar sözlü geleneğe geçmesi ilgi çekici olarak görülür.¹⁷

4) Latin: Bugünkü masal unsurlarının çoğunu içeren “Cupid” ve “Psyche” adlı hikâyeleri içinde bulunduran *Metamorphoses*, Apuleius tarafından bu dönemde yazılmıştır.

5) Hindistan: Büyük bir kısmı Aryan kabilesinden olan Hindistan halkının Homer’den asırlarca öncesine giden bir yazılı edebiyata ve pek az değişen bir dini geleneğe sahip olduğu söylenir. Budistlik, Zerdüştlük, Hinduluk, Müslümanlık ve Hıristiyanlık, Hint halkının orijinal geleneğine ilave edilebilecek etkenlerden birkaçıdır.¹⁸

¹⁴ Berivan, Can Emmez, *Sözlü Gelenekten Modern Masala: Çocuk Edebiyatında Masal Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara, 2008, s.15

¹⁵ Günay, *a.g.e.*, s.34

¹⁶ Günay, *a.g.e.*, s.34

¹⁷ Günay, *a.g.e.*, s.34

¹⁸ Günay, *a.g.e.*, s.34

Masalın kaynakları ile ilgili ilk ciddi mütalaa olarak bilinen W. Grimm'in (Alman yazar, 1786/1859) *Kinder und Hausmarchen* adlı kitabının önsözünde masalların kaynağı konusunda iki görüş ortaya atılmıştır.¹⁹

1) Hint-Avrupa Teorisi: Hint-Avrupa dil dairesine giren milletlerin masalları, bilinmeyen bir zamandan Hint-Avrupa medeniyetinin mirasıdır.²⁰

2) Parçalanmış Mitler Teorisi: Masallar, eski mitlerin parçalanmış halleridir.

Bunlar ancak içinden çıktıkları mitlerin kesin olarak izah edilmesiyle anlaşılır.

Farklı birçok anlatma türüyle yakın ilişkisi olan masalın kaynakları konusu ile ilgili olarak farklı görüşler ortaya konulsa da masal incelemelerinin çoğunda karşımıza üç dönem çıkar.²¹

I. Tarih Öncesi Görüş/Mitoloji Okulu

II. Tarihi Görüş/Hindoloji Okulu

III. Etnografik Görüş/Antropoloji Okulu

Hint-Avrupa dillerinin Sanskritçe ile olan akrabalığının belirmesi sonucu ortaya atılmış gibi düşünülen Mitoloji Okulu'na göre masalların kökü Hint mitolojisinde (Veda'larda) aranmalıdır. Bu görüşü savunanlar, Hint- Avrupa uluslarının mitolojilerini inceleyip masalın mitolojiden çıktığını ileri sürerler. Masal ve mitolojinin karakterleri bakımından farklılıkları olsa da benzerlikleri bakımından Aryan kabilesinin dağılmadan önce zengin bir mitoloji hazinesine sahip olduğunu savunurlar. Bu görüşün savunucuları arasında G. Grimm (Alman dilbilimci, 4 Ocak 1785/20 Eylül 1863), Dasent (Birleşik Kırallık, 22 Mayıs 1817/11 Haziran 1896) , Max Müller (Birleşik Kırallık, 6 Aralık 1823/28 Ekim 1900) , Angelo de Gubernatis(İtalyan yazar, 7 Nisan 1840/ 26 Şubat 1913), John Fiske (Birleşik Kırallık, 30 Mart 1842/ 4 Temmuz 1901) ve Sir George Cox (İngiliz yazar , 10 Ocak 1827/10 Şubat 1902) sayılmaktadır.²²

İlk görüşte olduğu gibi, masalların kaynağını Hindistan kabul eden ikinci görüş, Hindoloji Okulu'nun temsilcileri Theodor Benfey (Alman yazar, 28 Ocak

¹⁹ Berivan, Can Emmez, *Sözlü Gelenekten Modern Masala: Çocuk Edebiyatında Masal Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara, 2008, s.22

²⁰ Saim, Sakaoğlu, *Masal Araştırmaları, Gümüşhane Masalları*, s.97

²¹ Telel, Naki, *Türk Masalları*, I, II, Ankara Kültür Bakanlığı, İkinci baskı, Bedir yayınları, Ankara 1992, s.18

²² Durant, Will, *Historiedela Civilisation*, Lausanne, 1963, II, 34.

1809/26 Haziran 1881) , Deslougheamps, Sylvester Sacy (Fransız yazar, (21 Eylül 1758/21 Şubat 1838) , Emmanuel Qosquin (Fransız yazar, 1841/1919) olarak bilinir. Bu görüşe göre, masalların kaynağı Pançatantra'dır. Ezop fablları dışındaki bütün masalların kaynağı bu görüşle Pançatantra'ya bağlanır. Hindistan kaynaklı masallar batıya üç yolla göç etmiştir: ²³

- 1) Masalların bir kısmı onuncu yüzyıldan önce sözlü gelenekle batıya gelmiş,
- 2) Bir kısım masallar onuncu yüzyıldan sonra İslamiyet'in etkisiyle Bizans, İtalya ve İspanya yoluyla Avrupa'ya taşınmış,
- 3) Budist malzeme ise Çin ve Tibet'ten Moğollar yoluyla Avrupa'ya aktarılmıştır.

İranlıların Tutinâme'si, Arap ve Yahudilerin yazmaları bu yolla geçenler arasındadır.

Masalların farklı yerlerde birbirine benzer olarak fakat müstakilen meydana geldikleri fikrine dayanan Antropoloji Okulu'nun temsilcileri Edward Taylor (Birleşik krallık, 1642/1729), Andrew Lang (İskoç yazar, 31 Mart 1844/20 Temmuz 1912) ve M. Lennan (İskoç yazar, 1827/1881) gibi etnograflardır. Bu görüş, ayrı kültür seviyesindeki insanların müşterek inanç ve adetlere sahip olduğunu, kültürün paralel olarak gelişmesi sonunda benzer masalların ortaya çıktığını savunur.

30 yılı aşkın bir süredir masal incelemesi alanında çalışmalar yapan Sakaoglu, yaptığı çalışmalara dayanarak masalların kaynakları ile ilgili olarak şunları söyler: *“Masalların kaynağı olarak hiçbir coğrafyayı, kültürü ve dini temel olarak ele almamak gerekir. Masalların bir bütün olarak değil de tek tek ele alınması halinde belki bazılarını belirli coğrafyaya, kültüre veya dine bağlayabiliriz. Örneklerde görülen değişme, ne kadar büyük boyutta olursa olsun her masalda aslından gelen bir iz, bir kalıntı mutlaka bulunacaktır”*

Sakaoglu'na göre masalın üç türlü değişmesi ve farklılaşması vardır:²⁴

- 1) Olumlu gelişme: İlk defa anlatılan ve henüz mükemmel olmayan masalın hem ortaya çıktığı bölgede hem de yayıldığı bölgelerde gelişip güzelleşmesidir.

²³ Naki, Teel, *Türk Masalları*, I, II, Ankara Kültür Bakanlığı, İkinci baskı, s. 21.

²⁴ Saim, Sakaoglu, *Masal Araştırmaları*, Birinci baskı, s.67

2) Yayılan gelişme: Masallar, yayıldıkları coğrafyalarda, kültür ve dinlerin etkisiyle asıl şekillerinden uzaklaşarak gelişmeye devam eder. Masal, belki de ilk ortaya atıldığı yerde bile saf şekliyle anlatılmamaktadır. Kişi ve yer adları, unvanlar, hayvanlar, yiyecekler değişir. Masalın bu tür gelişmesi yayılan gelişme olarak adlandırılır.

3) Tersine gelişme: Pek çok ülkede anlatılmaya devam eden ve anayurduna dönen masalın ilk şekli ile arasında önemli değişimler görülür. Aslından çok şey kaybeden masalın bu tür gelişmesi tersine gelişme olarak adlandırılır.

Diğer bir dilde, Türkçe olarak yazılmış masalları örnek vermek gerekirse. Türk masalının kaynağının ne ya da neresi olduğu üzerine toplu bir çalışma olmasa da, masalın ve onunla yakın ilişkileri olan fıkra, latife, tekerleme, efsane gibi türlerin geçmiş çağlardan günümüze kadar Türk kültüründeki yerini, adı belli yazarların yaratmalarında bu halk edebiyatı türlerinden nasıl yararlandıklarını belirterek, Türk masalının tarihini çizmeye çalışan Boratav, Türk masalı üzerine en eski bilgileri on üçüncü yüzyılın Anadolu büyük şairi Mevlana Celaleddin'in eserinde bulunduğunu söyler. Boratav, Mevlana'nın *Mesnevi*'sinin karşılaştırmalı halk edebiyatı incelemelerinde birinci derecede önemli bir kaynak olduğunu belirtir. Boratav'ın *Az Gittik Uz Gittik* adlı eserinde bulunan "Türk Masalı Üzerine" adlı bölüm, Türk masalı hakkında araştırma yapan herkesin faydalanabileceği kaynakları toparlaması açısından da önemlidir. Bu başlık altında sayılan bazı yazarlar ve eserler şunlardır:²⁵

-*Mesnevî*, Mevlana Celaleddin, 13. Yüzyıl, *Fih-mâfih*, Mevlana Celaleddin, 13. yüzyıl,

-*Mesnevî*, Âşık Paşa, 13. yüzyıl,

-*Divan*, Yunus Emre, 13. yüzyıl,

-*Dâsûtân-ı Ahmed Harâmi*, 14. yüzyıl,

-*Danişmend-nâme*, Ali, 14. yüzyıl,

-*Battâl-nâme*, 14. yüzyıl,

-*Kelîle ve Dimne*, Beydeba (trc. Hoca Mesud), 14. yüzyıl,

-*Har-nâme*, Şeyhî, 14. yüzyıl,

-*Vilâyet-nâme*, Hacı Bektaş-ı Veli, 15. yüzyıl,

²⁵ Pertev Naili, Boratav, *Masal ve Masalcı Üzerine Masal Araştırmaları*, s. 44

-*Çâmâsb-nâme*, Ahmed-i Dâî.

-*Pend-nâme*, Güvâhî, 16. yüzyıl,

-*Latâ'if*, Lâmiî Çelebi ve oğlu Abdullah, 16. yüzyıl (Nasreddin Hoca hikayelerinin kaynaklarının en eskileri bu kitaptadır),

-*Muhayyelât*, Aziz Efendi, 1796,

-*Siyer-i Servnâz*, T. Abdî, 1873/74.

Sakaoğlu ise çalışmasında, içinde masal motifleri bulunduran, masalları hatırlatan yapıları olan metinlerin incelenmesinden gerçek masallara kadar değişik boyutlarda ele aldığı Türk masallarını şu başlıklar altında ele alır :²⁶

A. İslamiyet Dışı Dönemin Masalları

B. Yazmalar, İlk Basmalar

C. Yabancıların Çalışmaları

D. Türklerin Derlemelerle Başlayan Bilimsel Çalışmaları

E. Dilciler, Dergiler, Tezler

F. Yeni Dönem: Üniversitelerde İlk Masal Çalışmaları

İlk başlık altında *Altın Yaruk*, *Prens Kalyanamkara* ve *Papamkara Hikâyesi*, *Kuansim Pusar*, *Türkische Turfantexte*, Türkçe mani el yazmaları gibi Türklerin İslam dinine girmeden önce bağlı oldukları inanç ve dinlerle ilgili olarak başka dillerden çevrilen kitaplarda masal özellikleri olduğunu belirten Sakaoğlu, bunun masal araştırmaları tarihimizi o dönemlerin daha ötesine götürmemizi sağlayacağını söyler.

²⁶ Saim, Sakaoğlu, *Masal Araştırmaları, Gümüşhane Masalları*, s.75

1.3. MASAL ÇEŞİTLERİ

Hayvanları, eşyaları dile getirerek hazırlanmış kısa hikâyelerle masallar; olağanüstü olaylar ile çocukların hayal güçlerini çalıştırır Masalların belli başlı kahramanları cüceler, gulyabaniler, periler, devler, alev püsküren ejderhalar, cadılar'dır. Keloğlan ise bizim masallarımızın en sevimli kahramanlarından biridir. Masallar genel olarak ikiye ayrılır:

1 — Halk masalları,

2 — Sanat masalları

1- Halk masalları

Toplumun geleneklerini, düşünce tarzını, zevkini sözlü olarak kuşaktan kuşağa bildirir. Halk masallarının kimin tarafından yaratıldığı belli değildir. Nesiller boyunca ağızdan ağıza geçerek gelişip olgunlaşır. Bir yazar bazen bunları toplar, daha derli toplu bir biçime sokar. Almanlarda Grimm Kardeşler, bizde Eflâtun Cem gibi.

2- Sanat masalları

Bir kimse tarafından yazılan masallardır. Halk masallarında tek düşünce bir olayı hikâyeye etmektir; halbuki sanat masallarında çoğunlukla bir gaye vardır. Bir fikri, bir düşünceyi ortaya koymak, hicvetmek, toplumun aksaklıklarını belirtmek için bu masallardan faydalanılır. Andersen (Danimarkalı Yazar, 2 Nisan 1805/4 Ağustos 1875), Jonathan Swift'in (İngiliz yazar, 30 Kasım 1667/19 Ekim 1745) masalları gibi.

Masal araştırmalarında 140 yıl öncesine dayandığı söylenen masalların sınıflandırılması konusu²⁷, birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Bu konuda ilk teşebbüsü J. G. Von Hahn'ın (Alman yazar, 11 Temmuz 1811/23 Eylül 1869) yaptığı düşünülmektedir. Günümüzde, masal incelemesi yapanların sıklıkla

²⁷ Saim, Sakaoğlu, *Masal Araştırmaları, Gümüşhane Masalları*, s.46

başvurdukları *Masalların Yapısı ve İncelenmesi* adlı eserinde Propp (Rus yazar, 1895/1970), masalların da organik şekiller gibi belirli ölçüler dâhilinde incelenmesinin mümkün olduğunu savunur ve kimi masal araştırmacılarının masallarla ilgili sınıflamalarını sıralar. Propp'a göre masal türünün çeşitlilik arz etmesi ve masalı bütün olarak ele almanın imkânsızlığından dolayı masalın gruplara ayrılması gerekmektedir.²⁸

Günümüzde de en geçerli gibi görünen sınıflandırma, Miller'in (Amerikalı yazar, 26 Aralık 1819/7 Haziran 1980) yaptığı, olağanüstü masallar, konusu günlük hayattan alınan masallar ve hayvanları konu alan masallar şeklindeki sınıflamadır. Propp'a göre Miller tarafından teklif edilen bu sınıflandırma kimi soruları beraberinde getirir. Örneğin, hayvanları konu alan masalarda da olağanüstü unsurlar ön planda olabilir; ya da olağanüstü masalarda hayvanlar önemli roller oynayabilir. Görüşlerini *Toplum Psikolojisi* adlı eserinden aktardığı Wundt'a (Alman yazar, 16 Ağustos 1832/31 Ağustos 1920) göre, masallar kategorilerine göre yediye ayrılır:²⁹

- 1) Konularını mitolojiden alan masal ve fabllar
- 2) Konuları tamamen olağanüstü olan masallar
- 3) Biyoloji ile ilgili masal ve fabllar
- 4) Konuları tamamen hayvanlarla ilgili masallar
- 5) Konuları “menşei” ile ilgili masallar
- 6) Güldürü masalları ve fablları
- 7) Eğitim amaçlı fabllar

Propp, bu sınıflamayı da yeterli bulmaz, hayvanlarla ilgili fabllarla eğitim amaçlı fabllar arasında bir fark olmadığı düşüncesindedir. Propp (1987: 18-19), R.M. Volkov'un olağanüstü konulu masallarla ilgili:³⁰

- 1) Zulmedilen masumlar
- 2) Tecrübesiz kahraman
- 3) Üç erkek kardeş
- 4) Ejderha'ya karşı savaşanlar
- 5) Yavuklu kızın kazanılması

²⁸ V. Ja, Propp, *Masalların Yapısı ve İncelenmesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Folklor Teori ve Tarih, Avesta, İstanbul, 1998, s.124

²⁹ David. L Russell, *Literature for Children*. NY, Longman, 2000, s.57

³⁰ V. Ja, Propp, a.g.e., s.78

- 6) Akıllı genç kız
- 7) Sihir ve büyü kurbanları
- 8) Büyü kaynağı tılsımın sahibi
- 9) Olağanüstü objeler sahibi
- 10) Sadakatsiz kadın

Şeklindeki sınıflandırmasının herhangi bir prensibe bağlı olmadığı, her şeyin kargaşa halinde olduğu görüşündedir.

Propp, masalların sınıflandırılması konusunda son olarak Finlandiya ekolünden söz eder. Bu ekolün temsilcileri, aynı masal konusu ile ilgili varyantları toplayıp, bunları dünyadaki dağılımlarına göre karşılaştırırlar. Bu yöntem, konularla ilgili bir listenin yapılmasını zorunlu kılar. Bu ekolün kurucularından Antti Aarne (Finlandiya’lı yazar, 5 Aralık 1867/2 Şubat 1925) , konulara ‘tip’ adını ve her tipe bir numara verir. Aarne’in endeksi sayesinde bugün masalların numaralandırılması mümkün olabilmektedir. Aarne’in endeksini oluşturan temel bölümler şunlardır: ³¹

1.3.a. Hayvan Masalları:

Konuşabilen hayvanlar neredeyse tüm halk masallarında ortaya çıkmalarına rağmen, eğer masalın bütün ana kahramanları insan özellikli hayvanlar ise bu masal hayvan masalı olarak sınıflandırılabilir. Çoğu hayvan masalında hayvanlar insan sembolü olarak işlevlendirilir ve hiçbir şekilde hayvan gibi davranmazlar. Bu masallar hayvanların çoğuna büyük ilgi gösteren çocuklara çok cazip gelir. *Bremen Mızıkacıları* bu masalların en ünlü örneklerinden biridir. Russell’a (İngiliz yazar, 18 Mayıs 1872/2 Şubat 1970) göre, esasen bütün fabllar hayvan masalıdır. ³²

1.3.b. Olağanüstü Masallar:

Asıl masalların, yani masal denince ilk akla gelen masalların yer aldığı bu bölümdeki masalarda peri, cin, dev anası gibi tabiatüstü varlıklara rastlanır. Hayvanlar, hayvan masallarında olduğu gibi, insan rolünde değil, tabiat dışı varlıklar şeklindedir. Olaylar da, kişiler gibi olağanüstüdür.

Almanca karşılığı *märchen* olarak verilen bu masal türü, geleneksel halk masallarının en çok bilinenidir. Uzun zaman önce, çok uzak diyarlarda geçen sihirli mucizeler üzerine odaklanan bu masallar tipik olarak iyi ve kötü arasındaki

³¹ Russell, a.g.e., s.156

³² Russell, a.g.e., s.157

mücadeleyi betimlerler, erdemli olanın galibiyetiyle ve mutlu bir evlilikle sonuçlanırlar. *Sinderella, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler* ve *Uyuyan Güzel* bu tip masalın klasik örneklerindedir.³³

“Fairy tales” terimi çoğunlukla bu tip masallar için söylenir.

1.3.c. Gerçek Masallar:

Gerçekçi masallar: Kişiler, hayvanlar, olağanüstü masallarınkinden çok farklı değildir. Şehzadeler, sultanlar, padişahlar, bezirganlar, hocalar, kadılar, yoksul ailelerin genellikle en küçük kız veya oğulları Türk masallarının bu çeşidinin ana kişileridir

1.3.d. Komik Masallar:

Güldürücü masallar (fıkralar, nükteli hikâyeler, yalanlamalar): Okuyan ve dinleyeni eğlendirmeyi amaçlayan masallardır. (Bekri Mustafa, İncili Çavuş, Bektaş, yörük, uşak-efendi, asker-subay, ana-baba, karı-koca fıkraları ve hikâyeleri).³⁴

1.3.e. Zincirleme Masallar:

Zincirleme masallardaki kişiler çoğunlukla insan ve hayvanlardır. Küçük çocukların severek dinledikleri ve kendi aralarında en çok anlattıklarıdır. Zincirleme masalarda sıkı bir mantık bağıyla birbirine bağlanan, küçük ve önemsiz bir dizi olay ard arda sıralanır. (Keloğlan, Sırça Köşk masalları v.b.).³⁵

Genellikle bir yalan yarışması şeklindedir. Üçüncü tekil şahısla bir masal anlatıyormuş şeklinde olduğu gibi, bizzat masalıcının başından geçiyormuş şeklinde de anlatılabilir. Tekerleme şeklinde anlatımı da vardır.

Bir olayı değil günlük yaşamın her hangi bir kesitini ele alıp anlatan öykülerdir. Belli bir sonucu da yoktur. Merak ve heyecandan çok duygu ve hayallere yer verilir; fikre önem verilmez, kişiler kendi doğal ortamlarında hissettirilir. Olayların ve durumların akışı okuyucunun hayal gücüne bırakılır.

³³ David.L., Russell, *Literature for Children*. NY, Longman, 2000, s.157

³⁴ Russell, *a.g.e.*, s.158

³⁵ Russell, *a.g.e.*, s.158

1.4. MASALIN BÖLÜMLERİ:

Masal; daha küçük yaşlardan itibaren okuma yazma öğrenmeden önce bile büyüklerimizin anlattıkları keyif ile dinlenen sürükleyici, merak uyandıran sonunda bir ders bir öğüt verilen çoğunlukla sözlü anlatılan olaylardır. Bazen olay mekan ve şahısların var olduğu zannedilen kişilerin başlarından geçmiş gibi olayları anlatan bir yazı türüdür. Masalların bütün gereçleri düşsel olduğu halde, kendine has bölümleri vardır. Masallar, en çok çocuklarca beğenilip sevildiği için, gelecekte onları masal yoluyla topluma yararlı bir insan olarak yetiştirebiliriz. Masalın üç bölümü vardır:³⁶

1 -Giriş,

2 -Gelişme,

3- Sonuç

1.4.a. Giriş ;

Giriş; bu bölümde söylenegelen bazı kalıplaşmış cümlelerin kullanılması doğru olur; çünkü belirtildiği gibi masalın okuyucusu çocuklardır. Çocuklar ise komik şeylerden çok hoşlanırlar. Tuhaflik için masalın başında söylenen tekerlemelerden sonra sıra, yerin belirtilmesine gelir. Burada belirli bir yer gösterilmez; sadece çok eski zamanlarda, gökle yerin birleştiği yerde, çok uzaklarda, Kafdağı'nın ardında gibi cümleler kullanılır. Kısaca kahramanlar tanıtıldıktan sonra masala girilmiş olunur.³⁷

Bu giriş ilk başta dinleyicilerin dikkatini çekmek için olayı anlatmadan önce bir merak uyandırmak amacı ile de söylenir. Masalı anlatan kişinin bu giriş bölümünde dikkat çekmesi ve merak uyandırması çok önemlidir.

1.4.b. Gelişme

Gelişme; masalın temel varlığını ortaya koyan bu bölüm, baş kahramanın başından önemli bir olay geçmesiyle başlar. Sonra masala, çoğu kötü olarak tanınan yaratıklar girer. Masaldaki baş kahramanların iyi ruhlu olmaları; çocukların iyiliğe, doğruluğa karşı sevgilerini artırır. Masallar, bu bakımdan baş kahramanların üstünlüğü ile sona ermelidir. Masal ne derece olağanüstü olaylarla dolu olursa, değeri o derece yükseleceğinden, doz ona göre ayarlanmalıdır. Gelişmenin sonlarına doğru,

³⁶ Saim, Sakaoğlu, *Masal Araştırmaları, Gümüşhane Masalları*, s.47

³⁷ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.48

kötü yaratıkların sık sık, bir bir yenilmeleri dinleyicilerin, okuyucuların zevkle dinleyip okumalarına yol açar.³⁸

Gelişme bölümünde masal genellikle anlatıcının başından geçmiş veya olay anında ordaymış gibi anlatır. Bu kısımda tüm merak ve heyecan anlatılır. Kahraman kişilerin başarısı ve kazancı ile sonuçlanır.

Olayın başında kötülerin kazancı veya başarısı bu bölümde geçici bir durum olduğu ve eninde sonunda haklı olan, akıllı olan, iyi ahlak, iyi huy sahibi olan kişilerin başarısı ile anlatılır.

1.4.c. Sonuç

Sonuç; iyi ruhlu yaratıkların, insanların üstünlüğü ile bağlanmalıdır. Masalın kötü ruhlu yaratıkların yenilgisiyle son bulması gereklidir. En güzel sonuç böyle olanıdır. Kötülerin masalın sonunda öldürülmesi iyi olursa da, en güzel sonuçların kötülerin iyi olmasıyla sona erenler olduğu unutulmamalıdır.

Gelişme bölümünde anlatılan sonsuz mutluluk ve başarının veya iyilerin sonunda mutluluğa ermesi bu bölümde net olarak bir öğüt bir söz ile anlatılır.

Hikaye bu bölümlere uygun olarak bir kompozisyon şeklinde sıraladığımız bu üç bölümü yerli yerinde, gayeye uygun olarak kullanan bir masalci, tinsel değeri yüksek, gerçekten faydalı bir masal yaratmış olur.³⁹

³⁸ Saim, Sakaoğlu, *Masal Araştırmaları, Gümüşhane Masalları*, s.48

³⁹ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.48

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. SA'Dİ-Yİ ŞİRÂZÎ'NİN HAYATI

Şirâz'da dünyaya geldi. Doğum tarihi ile ilgili olarak farklı rivayetler nakledilmektedir. Bu konudaki en önemli işaretlerden biri *Gülistân'da* yer alan, gençlik döneminde kendisinin mürebbi ve şeyhi olduğunu belirttiği Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî ile olduğunu kabul edilerek Sa'dî'nin adı geçen alimin ölümünden en az yirmi yıl önce dünyaya geldiği ileri sürülmüştür.⁴⁰

Farsça denildiğinde ilk akla gelen usta edebiyatçı, yazar ve şairlerden biri olan Sa'dî tam adı ile; Ebu 'Abdullah Muşerrefüddin b. Muslih el-Şirâzî haklı olarak dünya edebiyatında layık olduğu yeri almıştır. 610-615/1213-1219 yılları arasında Şirâz'da doğmuştur⁴¹. Şirâzlı denilmesi buradan gelmektedir. Sa dî mahlası ise Salgurlu Türk atabeklerinden Ebu Bekr bin Sa d bin Zengî'nin saltanatı zamanında yaşadığı ve bu hükümdardan hürmet ve iyilik gördüğü ve ona bağlılığını göstermek maksadı ile aldığı biliniyor⁴²

Sa dî' yi dönemin diğer şairlerinden daha şanslı görebiliriz. Çünkü kültürlü ve devamlı bilgin yetiştiren tanınmış saygı gören bir aileye mensuptu. 12 yaşında babasını kaybetmesine rağmen dedesi Mes ut Kazarunî ona büyük ilgi gösterip eğitimi ile ilgilendi.⁴³

İlk tahsilini Şirazda tamamladı ve yüksek tahsil için Bağdat'ta Nizamiye medresesine gitti. Dönemin en büyük alim ve bilim adamlarının yetiştirdiği Nizamiye medresesinde ciddi bir eğitim aldıktan sonra devrin bazı politik ve siyâsî nedenlerinden dolayı Bağdat'tan ayrılıp uzun ve sıkıntı dolu seferlere çıktı.

Anadolu, Azerbaycan, Hindistan, Suriye, Belh, Gazne, Mısır, Irak, İran, Fas v.b. yerleri dolaştı. *Gülistân*'ın altıncı bab'ında ihtiyarlık hakkındaki üçüncü hikâyesinde Diyarbakır'da bir dostu olduğu ve onu ziyaret için buraya geldiği anlaşılmaktadır. Haliyle gezdiği yerlerde yaşayan ırkların ve milletlerin gelenek,

⁴⁰ Ziya, Demir, *Sa'dî-i Şirâzî, İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2008, XXXV, 243

⁴¹ , Kazvîni, *Muhammed Mecalla-i Talim ve Tarbiyat*, sayı 12, s.714

⁴²Şahinoğlu, *Sa'dî-yi Şirâzî ve İbn Teymiye'de Ferd ve Cemiyet İlişkileri*, s.67; SAFA, Zehibullah, *Tarih-i Edebiyat Der İran*, Ateş, Ahmet, *Farsça Menzum Eserler Kataloğu*, s.68; YAZICI, Tahsin, Sa'dî, *Meydan Lauousse*, s.37

⁴³ Tahsin, Yazıcı, Sa'dî, *İA.*, X., 36-41

görenek ve adetleri ile şöhretine büyük katkısı olacak hayat tecrübelerini edinmiştir.⁴⁴

Bunların dışında *Gülistân*'da anlattığı hikayelerden anladığımız kadarı ile haçlılara esir düşen yazar, ağır bir işte çalıştırılırken kendisini tanıyan eski dostlarından biri tarafından kurtarılmış ve kızı ile evlendirilmiştir. Şairimizin başından çok kötü denebilecek bir evlilik geçmiş ve bu nedenle aile huzuru hakkında ahlaklı, güzel kadınla evli olmanın mutluluğu hakkında; dırdırcı huysuz ve çirkin kadınla evli olmanın zahmeti üzerinde durmuş ve çok acı tecrübelerini bizimle paylaşmıştır.⁴⁵

Bu seferleri esnasında gerek devlet adamı gerekse şair, edip, mutasavvıf ve din alimi nice meşhur ve mühim şahsiyetlerle tanışmış, görüşmüş, sohbetlerinde engin tecrübelerini paylaşmıştır.

654-655/1256-1267 yıllarında Şirâz'a dönen şair, o yıllarda çok beğenilen dünyaca tanınmış *Bostân* adlı eserini yazarak devrin Sangurlu sultanı Ebu Bekr b. Sa d'e (ö.655/1257) sundu. Yaklaşık bir sene sonra da ikinci şaheseri ve bizim bu tez çalışmasına malzeme olan *Gülistân* adlı eserini kaleme alıp himayesinde bulunduğu saltanatın şehzadesi Sa d b. Ebu Bekr'e (ö.662/1263) sundu.⁴⁶

Bu esnada Şiraz'da sulh hakimdi. Moğollarla barış yapılmış, ülke sükun ve rahat içindeydi, sarayda edip, şair ve sanatçılara önem veriliyordu. Fakat bu durum böyle sürmedi ve birkaç yıl sonra 662/1263 yılında Ebu Bekr b. Sa d ve oğlu şehzade ikinci Sa d'ın ölümü ve yerlerine gelen veliahtın tecrübesizliği Moğol ordusunun Fars ülkesinde istilalarını başlattı. Ülkede büyük bir karışıklık baş göstermeye huzur ve asayiş bozulmaya başladı.⁴⁷

Artık Sa dî Şirâz'da daha fazla kalamadı ve tekrar yollara koyuldu. Yaklaşık olarak 48/53 yaşları arasındaydı üstelik dünyada unutulmaz kalıcı şaheserler bırakmıştı. Yabancı olmadığı zahmetli ve uzun seferlerine çıkıp ülkesini terk etti.⁴⁸

İlk olarak 663/1264 yılında Bağdat'a gitti. Oradan da hac etmek maksadı ile Mekke-i Mükerrremey'e gitti Haremeyni ziyaretten sonra Tebriz'e döndü.

⁴⁴ Tahsin, Yazıcı, Sa'dî, *İA.*, X., 36-42

⁴⁵ Kazvinî, Muhammed, *Mecalla-i Talim ve Tarbiyat*, sayı 12, s.716

⁴⁶ Şahinoğlu, *Sa'dî-yi Şirâzî ve İbn Teymiye'de Ferd ve Cemiyet İlişkileri*, s. 68

⁴⁷ Tahsin, Yazıcı, Sa'dî, *a.g.e.*, s. 38

⁴⁸ Tahsin, Yazıcı, Sa'dî, *Meydan Lauousse*, s.38

Moğol vezirleri Şamseddin Cüveynî ile meşhur tarihçi “Alâuddin” ‘Atâ Malik Cüveynî’nin teveccühlerini kazandı. Hükümdarın isteği ve bu vezirlerin ısrarı üzerine Abaka Han ile görüştü. Bunların dışında pek çok bilgin ve dönemin tanınmış önemli şahsiyetleri ile tanıştı.⁴⁹

Sa dî, ömrünün son yıllarını sakin bir şekilde vatanı Şîrâz’da geçirdi, ibadet ve riyazet ile meşgul oldu. Sonraki satırlarda yazacağımız ‘‘Gülistânı telif etmemin sebebi’’ mesnevisi onun bu durumunu çok güzel anlatmaktadır. 27 zilhicce 691/9 ocak 1292’de yaklaşık 76/81 yaşlarında çok sevdiği vatanı Şîrâz’da Hakkın rahmetine kavuştu. Sa dî, halen türbesinin bulunduğu şehrin kuzeydoğusuna inzivaya çekildiği yere defnedildi.⁵⁰

2.2. SA DÎ-Yİ ŞİRÂZÎ’NİN ESERLERİ

Sa di-yi Şîrâzî, bütün eserlerinde bilinen ve yaygın olarak kullanılan kelimeleri tercih etmiştir. Eserlerinde Farsça’da kullanılan Türkçe kelimelere de yer vermiş, yaşadığı dönemde yaygın nazım şekli olan gazeli müstakil bir edebî tür olarak mükemmeliğe kavuşturmuştur. Divanında âşıkâne gazeller çoğunluktadır. Manzum ve Mensur eserlerinde Farsça’da eskiden beri yaygın biçimde kullanılan atasözlerinden faydalanmış, bunun yanında toplumun düşünce ve isteklerine tercüman olan özlü sözleri atasözü haline gelerek günümüze kadar kullanılmıştır.⁵¹

Sa di-yi Şîrâzî eserlerinde daima iyiliği övdü, kötülüğü yerip öğütlerde bulundu güzele ve güzelliğe aşıkta, zulmü, çirkinliği, küfrü ve kötü huyları, kibri ve gururu sevmezdi.⁵²

Gülistân ve *Bostân*’ı birer kuru edebiyat kitabı değil; ahlak, edep, fazilet, öğüt, nezaket, hüsn-i muâşeret hâzinesidir.

Ama kendisi şeyh, mehdi veya benzeri bir mürşit değildir. Halkı herhangi bir tarikata veya inanca dâvet etmiyor. Kendisi sadece islamiyeti kabul etmiş bir

⁴⁹ Zehibullah, Safa, *Tarih-i Edebiyat Der İran*, Ateş, Ahmet, *Farsça Menzum Eserler Kataloğu*, s. 69

⁵⁰ Cami, *Nafahâtu’l-uns*, 1336, s.601, A.Azim, *Gülistân*, önsöz, s.24; *İA.X.*,38-39

⁵¹ Ziya, Demir, *Sa’di-î Şîrâzî, İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2008, XXXV, 247

⁵² Ahmet, Ateş, *Farsça Menzum Eserler Kataloğu*, s.68

mü'mindir. Ömrü boyunca yazdığı eserlerde belirttiği Allah sevgisiyle ve ahiret korkusuyla devrin şartlarına uygun islâmiyeti yaşayan Allah'ın bir kuluydu.

Sa di-yi Şirâzî, *Gülistân* kitabında anlattığı hikâyelere baktığımızda halkı güzel ahlak edinmeye, birbirlerini sevmeye ve yardımlaşmaya davet ettiğini görüyoruz.

Bundan başka toplum hayatındaki değişiklikler sefalet ve yoksulluğun artması tasavufî hayatın amacını aşarak yanlış yollara sapması, padişahların gidişatından halkın korunması, Allah korkusu terbiyenin tesiri ve dervişlerin ahlakı gibi meselelerden tutun da aşk ve sarhoşluğa, gençlik ve ihtiyarlığa, hatta sabır ve susmaya kadar devrinin her meselesinden bahs etmiştir.

Sa di-yi Şirâzî bu meseleleri kaleme alırken şahsî görüşleri yanında kendinden önceki kaynak ve eserleri çeşitli nazım ve nesirlerdeki mazmunlardan istifade etmiştir. Yüzden fazla Kur'ân ayeti ve bir o kadar hadis, çeşitli atasözü ve duyduğu okuduğu hikayelerden faydalandı. Özellikle Sâsânî padişahları gibi çeşitli devlet ve milletlere ait hükümdarlar ile bunların davranışlarından örnekler verdi. Kısaca söylemek gerekirse Sa di-yi Şirâzî hemşehrisi Keykavus b. İskender gibi tarihi metodu uyguladı ve her çiçekten bal alma yolunu tercih etti⁵³.

Sa di-yi Şirâzî manzum ve mensur olmak üzere yaklaşık 23 eser kaleme almıştır⁵⁴

- 1- *Takrir-i Dibâce*,
- 2- *Mecâlis-i Pencgâne*,
- 3- *Sual-i Sahibdivân*,
- 4- *'Akl û 'Aşk*,
- 5- *Nasihâtü'l-Mülûk*,
- 6- *Risâle-i Selase ; Mülûkât-i Şeyh Sa di ba Abaka Han, Risâle-i Engigânu, Risâle-i Melik Şemsüddin*,
- 7- *Gülistân*,
- 8- *Bostân veya Sa dinâme*,
- 9- *Kasâid-i Farisî*,

⁵³ *Kabusname*, Tahran, 1967, s. 139-151, 198-264

⁵⁴ Şahinoğlu, *Sa'di-yi Şirâzî ve ibn Teymiye'de Ferd ve Cemiyet İlişkileri*, s.72

- 10- *Kasâid-i Arabî,*
- 11- *Mulemma ât,*
- 12- *Tercîât,*
- 13- *Teyyibât,*
- 14- *Bedâyic,*
- 15- *Havâtim,*
- 16- *Gazaliyat-i Kadîm,*
- 17- *Sahibiye,*
- 18- *Mukatta at,*
- 19- *Rubâyât,*
- 20- *Müfredât,*
- 21- *Hubsiyat,*
- 22- *Hezeliyât,*
- 23- *Mudhikât,*

Sa di-yi Şirâzî'nin bütün bu eserleri bir araya getirilerek Külliyyatı oluşturulmuştur.

Tam olarak incelenmemiş olan ve ilk tertibi bizzat müellifi tarafından yapılan bu külliyyatın el yazmalarına bakılacak olursa bunların beşten fazla düzenlenmiş olduğunu görürüz. Fakat bu külliyyatlardan en çok basılan ve yaygın olanı “İbn Bisutun”un düzenlemesidir. Bunun da çeşitli el yazma ve basmalarına rastlamak mümkündür.

Sa di-yi Şirâzî, fert ve cemiyet ile ilgili görüşlerini en çok “*Nasihâtül-Müluk ve Nasihat-ı Sultân Enkiyânu*” adlı risale ile *Bostân* ve *Gülistân* isimli eserlerinde ortaya koyar. Ancak biz onun bütün külliyyatını değil; kısmen nazım kısmen nesir şeklinde olup baştan sona anlaşılır kolay ve zevkle okunan *Gülistan* adlı eserini inceleyerek konumuzla ilgili fikirlerini tespit etme yoluna gideceğiz.⁵⁵

⁵⁵ Tahsin, Yazıcı, *Hafız-ı Şirâzî, İ.A.*, İstanbul, 2000, XX., 103.

2.3. GÜLISTÂNI TELİF ETMEMİN SEBEBİ

Gülistân, Fars ve Şark edebiyatında değil, bütün dünya edebiyatında tanınmış, ünlü bir eserdir. Müellifinin daha bir çok eseri olmasına rağmen, denilebilirki Sa dî deyince ilk hatıra gelen *Gülistân* ve *Bostân*'dır. *Bostân*'dan bir yıl sonra yazılan *Gülistân*, *Bostân* ile beraber, hatta ondan da fazla, Doğu'da ve Batı'da tanınmış; hemen hemen bütün dünya dillerine çevrildiği gibi dünyanın belli başlı kütüphanelerinde, yüzlerce yazma müshası bulunan Farsça aslı da bugüne kadar aşığı yukarı 200 defa basılmıştır.⁵⁶

Sa dî bu güllerle dolu bir bahçe gibi olan *Gülistân* kitabını yazma sebebini ömrünün bir kesitini anlatarak açıklıyor ve çok anlamlı derin bir şiiriyle başlıyor⁵⁷;

Şiirin Orijinali ⁵⁸ : Ekler

bölümünde yer almaktadır: EK1

Şiirin Türkçe Tercümesi:⁵⁹

Her an ömürden bir nefes gidiyor
Bakıldığında yeterince kalmıyor
Ey ki ellisi gitti hala uykudasın
Sakın bu beş günde uyanmayasın
Utanması gereken, iş yapmadan gidendir
Ayrılış davuluyla yükünü yüklemeyendir
Göç sabahının tatlı uykusu
Yolundan geri kalır yolcusu
Her gelen yeni bir yapı yaptı
Gitti ve evini diğer birine bıraktı
O diğeri de kapıldı aynı hevese
Fakat bu yapıyı bitirmedi kimse

⁵⁶ Ziya, Demir, *Sa di-i Şirâzî, İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2008, XXXV, 257

⁵⁷ Yakup Kenan, Necefzade, *Gülistân Tercümesi*, İstanbul, 1978, s.22.

⁵⁸ Şirâzî, Sa'di, *Gülistân*, nşr, İsmail Şahrudi, Tahran, h.1375, s.7.

⁵⁹ Şiirin Türkçe Tercümesi Tarafımdan Yapılmıştır.

Vefasız dostu sevmek doğru değildir
O gaddar sevmeye layık değildir
Madem sonunda ölmeli kötülük ve iyilik
Öyleyse bahtiyar olan yapandır iyilik
Yaşam azığını mezarına sen gönder
Sonra kimse getirmez sen önce gönder
Ömür kardır ve güneş Temmuz güneşidir
Az kaldı ama hala gafil beyefendidir.
Ey pazara eli boş giden sen
Korkarım ki mendilin dolu gelemeyesin sen
Her kim ki mahsulünü yetişmeden toplar
Harman zamanı düşen başakları toplar
Sa dî' nin öğüdünü can kulağıyla dinlemeli
Mert olmalı ve bu yolda yürümeli

“Bir köşede oturan dili kesilmiş bir dilsiz yahut da sağır bir kimse diline hükmü geçmeyenden daha iyidir.” Diye kendi kendine söylenip inzivaya çekilince bir arkadaşı gelip ona sataşır ve susma konusunda şöyle der:⁶⁰

“Akıllı kimsenin yanında susmak, edep icabıdır ve terbiye böyle gerektirir. Ama yeri gelmişse söz söylemeli. İki şey akıl hafifliğidir. Birisi konuşulacağı ve söyleneceği yerde susmak, öbürü de susmak icap ettiği zaman söz söylemek; diye. Böylece onu bu fikirden vaz geçirmiştir ve *Gülistânı* yazmaya teşvik etmiştir.⁶¹

Sa dî, *Gülistân* kitabını yazdığı o tarihi şöyle anlatmıştır. “ Selçuk’lu hükümdarı Celâleddin Melikşah zamanında yapılan ve Celâlî denilen takvime göre yılın ikinci ayının ilk günleri idi. Bülbül dalların minberlerinde ötüyor; sanki hutbe okuyordu, kırmızı gülün üzerine çiğ damlaları sanki birer inci gibi düşmüştü ve bunlar öfkeli bir dilberin yanağındaki ter tanelerine benziyordu.”

Ve işte böyle bir günün sabahından sonra birkaç gün içinde insanlarla iyi geçinme ve konuşma âdâbı hakkında sekiz bablık *Gülistân* kitabını yazmıştır.

Sa dî, eseri hazırlarken; kitabın tertibi ve bâb ların tanziminde sözü uzatmadan kısa konuşmayı az söylemeyi göz önünde tuttu. Bu nedenle ağacı ve suyu

⁶⁰Necefzâde, *Gülistân Tercümesi*, s. 23.

⁶¹Necefzâde, *a.g.e.*, s. 24.

bol olan bu güzel ve hoş manzaralı bahçe usanç vermiyor. Cennet gibi sekiz bâb⁶²olarak düzenledi.

Gülistân, makama tarzında yazılmış olup, mensur kısımlar arasına bir takım manzumeler ilavesi ile meydana gelmiş bir mukeddime ve sekiz babdan ibarettir.⁶³

Birinci Bâb: Padişahların Güzel Huy, İyi Adet ve Gidişatları Hakkında

İkinci Bâb: Dervişlerin Ahlakı Hakkında

Üçüncü Bâb: Kanaatin Fazileti Hakkında

Dördüncü Bâb: Susmanın Faydaları Hakkında

Beşinci Bâb: Aşk ve Gençlik Hakkında

Altıncı Bâb: İhtiyarlık ve Güçsüzlük Hakkında

Yedinci Bâb: Terbiyenin Tesiri Hakkında

Sekizinci Bâb: Sohbetin Usul ve Âdâbı Hakkında

En son *Gülistân* 'a başlamadan önce şu sözleri söylemektedir: “ Maksadımız öğüt vermektir. Söyledik ve yazdık. Allah'a ısmarladık, çekildik ve gittik. İşte geldik, işte gidiyoruz...”⁶⁴

Sa dî, böyle diyerek eserine başlamaktadır. Sekiz bab tamamıyla insanın güzel ahlakı ve sosyal yaşamda iyi bir yer edinme için gerekli öğütlerden ibarettir.

2.4. GÜLİSTÂN'DA GEÇEN KAHRAMANLAR

Sa dî, *Gülistân* kitabında birçok kahraman vardır. Bunlar o dönemin siyasi ve sosyal ortamında bulunan hükümdarlar (padişahlar), vezirler, dervişler, kadılar, eşkiyalar, şehzadeler, esirler (köleler) v.b. din adamları hakkında ve bunların iyisi kötüsü, çirkinliği güzeli, varlıklı, yoksulu, doğrusu, yanlışlığı hakkında genelde zıt kişilikleri vererek ders alabileceğimiz hem o dönemin, hem de bu dönemde bize sosyal otoritede varlığımızı yaşayıp hayatımızı özgürce, cömertçe, iyilik ve güzelce idame ettirmemiz için bazen kendi hayatından bazen ayet ve hadislerden bazen de

⁶² Cennet sekiz derecedir. Bab hem kapı hem de bir kitabın bölümlerine denir.

⁶³ Tahsin, Yazıcı, *İslam Alemi Tarih Coğrafya Etnografya ve Biyografya Lugatı*, Devlet Kitapları Müdürlüğü, İstanbul, 1966, X, 432

⁶⁴ Necefzâde, *Gülistân Tercümesi*, s.29.

efsanelerden örnekler vermiş, bu örnekleri güzel şiirler ve beyitlerle süsleyip *Gülistânı* oluşturmuştur.⁶⁵

Genelde insanları kanaate, sabra, güler yüzlülüğe ve ahlaklılığa yönlendirmiş ve bu durumdaki birinin nasıl olması gerektiğini örneklerle açıklamıştır⁶⁶.

Sa dî, insanı değerlendirirken daha çok dinî ve ahlakî yönden hareket eder. Ona göre insan, dış görünüşü itibarıyla kâinattaki yaratıkların en yücesidir. Fakat gerçekte onun neden ibaret bulunduğunu ve nasıl bir varlık olduğunu onu yaratan bilir. Biz onu sahip olduğu ayırıcı vasıfları davranışları ve yaptığı işleriyle değerlendiririz. Mide ve nefsimiz, birbiriyle mücadele halindeki çeşitli eğilimlerimiz, şiddetli arzu ve isteklerimiz bizi muhtelif faaliyetlere sürüklemekte ve ayrı ayrı istikametlere yöneltmektedir.⁶⁷

2.4.a. Hükümdar / Padişah

Dönemin en önemli şahsiyetlerinden olan padişahlar hükümdarlık makamında en yetkili kişilerdir. Bu nedenle Sa'dî onlarla ilgili hazırladığı birinci kısımda anlattığı hikayelerde gerek aşikar, gerek üstü kapalı olarak onlara öğütler vermiş ve tavsiyelerde bulunmuştur. Adil, doğru ve halkı tarafından sevilen başarılı bir hükümdarın ne yapması, nasıl davranması gerektiği hakkında bazı hikayeler anlatarak yol göstermiştir.

Bir padişahın çok aç gözlü olmaması gerektiğini ve yeri geldiğinde bir derviş gibi aza kanaat etmesi gerektiğini şöyle anlatıyor.

“ Allah adamı, bir ekmeğin yarısını yer, yarısını da fakirlere verir. Bir padişah bir ülkeyi fethetse, başka bir yeri daha zaptetmek ister.⁶⁸

Bunun yanında padişahların cömert olmaları özellikle kendi halkı ve askerlerine karşı mert olması gerektiğini söylüyor. Çünkü halk ve asker hükümdarın dayandığı en önemli unsurlardır.

“ Bir kimse felaket gününde imdadına yetişecek bir insan arıyor ve istiyorsa, ona de ki : Ey arkadaş, iyi günlerde mürüvvetli ve alicenap ol. Para ile satın alınmış

⁶⁵ Şirazi, Sa'dî, *Gülistân*, (nşr. Mela Abdulkerîmê Cizireî), Nûbihar, İstanbul, 2013, s.44

⁶⁶ Necefzâde, *a.g.e.*, s.29.

⁶⁷ Şahinoğlu, *Sa 'di-yi Şirâzî ve ibn Teymiye 'de Ferd ve Cemiyet İlişkileri*, s.76.

⁶⁸ Yakup, Kenan, Necefzâde, *Gülistân*, İstanbul, 1994, s.33.

kulağı küpeli köleyi okşamazsan kaçır, gider. Lütüfta bulun ki, lütüfla yabancılar bile sana kulağı halkalı, küpeli köle gibi bağlı olsun.⁶⁹

Dehhâk'ın ortadan kaldırılıp Feridun devrinin başlaması halkın ona tam manası ile bağlanıp ona destek vermesiyle mümkün oldu. O halde orduyu ve milleti canla başla sevmek ve beslemek onlara iyi davranmak lazımdır. Padişah ordu ve millet sayesinde baş olur, hükümdarlık eder.⁷⁰

Bir hükümdar halkına karşı çok duyarlı olmalı halkın ne söylediğini ve ne istediğini bilmeli halkın işini görmeli adaletle hüküm sürmeli. Eğer adaletle iş görmezse bilmiş olsun ki adalet günü vardır ve mutlaka gelecektir.

Hak Teâlâ, Hükümdarı halkı yedirmeleri ve ihsanda bulunmaları için ülkeye hükümdar yapmıştır. Çünkü bekçi değiller ki onu beklesin ve emanetçi değiller ki hâzineyi saklasınlar. Bu sebeptendir ki; Kârûn, kırk deve hâzinesi olduğu halde öldü ve iyi bir adı kalmadı. Nuşirevân ise, cömertliği ve keremi sayesinde iyi bir isim bırakmak suretiyle ölmedi. Adı sayesinde hatırası yaşıyor.⁷¹

2.4.b. Vezir

Hükümdarların en yakınındaki şahıslar ve devlet yönetiminde en çok söz sahibi olan vezirlerdir. Hükümdarın danışmanları görevindeki vezirler, halkın adaletle yönetilmesi ve hükümdarlara gerektiğinde yol göstermeleri açısından çok önemli şahsiyetlerdir. Bazıları halka zarar verip bazen kötü sonuçlara sebep olsa da çoğu zaman hükümdarın yanlış yapmasına engel olmuş ve yararlı olmuşlardır. Bazen de bu uğurda ölmüş ve öldürülmüşlerdir.⁷²

Hükümdara en yakın şahsiyetler olmaları ve sözlerinin dinlenmesi açısından onlara çok iş düşmekte ve adeta hükümdarın dışarıdaki gözü olmuşlardır. Bu nedenle Sa'dî *Gülistânda* onlara da öğütlerde bulunmuş ve anlattığı hikâyelerde farklarını anlatmış ve nasıl olmaları gerektiğini açıklamıştır.

Her kim ki, padişah onun sözünü tutup yapacaktır, o kişi ancak ve ancak iyilik söylemeli, hayra yönelik söz sarf etmelidir. İyilikten başka kelam söylerse o söze de, onu söyleyene de yazıklar olsun.⁷³

⁶⁹ Necefzâde, *a.g.e.*, s.37.

⁷⁰ Necefzâde, *a.g.e.* s.48.

⁷¹ Necefzâde, *a.g.e.*, s.51.

⁷² Mehmet, Akif, *Vezir, Meydan Larouse*, İstanbul, 1998, XII., 212.

⁷³ Necefzade, *a.g.e.*, I. Bab, s. 31.

Öte yandan vezirlerin de işi çok zordu. Çünkü her an öldürülebilir ve hükümdarın hoşuna gitmeyen bir kararın neticesi ile zindana atılabiliyorlardı. Bu nedenle çok dikkatli olmaları ve padişahın her dediğini onaylamalı bu nedenle akıllı kişiler hükümdar ve saltanat makamından uzak durması gerektiğini söylüyor. Bir vezir yıllarca hükümdara hizmet etse ona yardımcı olsa bir gün en ufak hatada zindana atılıp cezalandırılmaktan kurtulamıyor. “ Ateşe tapman [kutsal sanıp tapmadığı] ateşi yüz yıl hiç söndürmeden yaksa bile, yine bir gün o ateşe düşse, ateş onu dakikada yakar.”⁷⁴

Bu nasihatleri dinlemeyen bir vezir olursa, bir gün ayağını zincire vurulmuş görür ve eğer iğnesinin acısına dayanamayacaksa, parmağını akrebin deliğine sokmamak yani eğer cefasına katlanmayacaksa hükümdarlık makamından uzak durmalı.

2.4.c. Derviş

Farsça bir kelime olan derviş; Bütün Müslüman milletlerin dillerine girmiş olan derviş kelimesi, esas anlam itibari ile “muhtaç, yoksul ve dilenci ” anlamlarına geliyor. Fakat geniş bir coğrafyada uzun bir süre kullanılması sebebiyle değişik manalar kazanmıştır. Kelime, eski Farsça da (Avesta) drigöş, deryöş ve drigu: Orta Farsça da (Pehlevice) driyöş: Yeni Farsça da derviş şeklinde kullanılmıştır.⁷⁵

Derviş kelimesinin hangi kökten geldiği kesin olarak bilinmediğinden bu konuda birçok görüş ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre kelime “kapı önü” anlamına gelen derpişten gelmiştir. Sık sık kapı önünde görüldükleri için dilencilere bu ad verilmiştir. Diğer bir görüşe göre “asılmak” anlamındaki der-avihten mastarının şimdiki zaman kökü olan der-aviz kelimesinden elde edilmiştir. Kapılara asıldıkları (avizende ez-der) kapıları tuttıkları için dilencilere derviş denilmiştir.

Derviş ve derviş kelimeleri, erken bir dönemden itibaren zahidi ve zühdü, sofiyi ve tasavvufu ifade etmek üzere Arapça’daki fakir ve fakr kelimelerinin yerine kullanılmış zamanla daha farklı ve daha geniş bir muhteva kazanmıştır. İlk zahit ve sofilerin fakirliğe ve fakire büyük değer verdikleri Ebu Nasr es-Serrâc (Ö. 378), Muhammed b. İbrahim el-Kelabâzî (Ö.634), Hâce Abdullah Herevî (Ö.1088), Ebu Talib el-Mekkî (Ö.386) ve Abdülkerim el- Kuşeyrî (Ö.1072) gibi sofi müelliflerin

⁷⁴Necefzâde, a.g.e., I.Bab, s.45.

⁷⁵ Tahsin, Yazıcı, *Hafız-ı Şirâzî, İ.A. XX.*, 189.

eserlerinde bu konuya bir bölüm ayırıp önemini ifade etmelerinden anlaşılmaktadır.⁷⁶

Dervişlerin bir özelliği de gezgin olmalarıdır. Daima seyahat etme ve sefere çıkmanın önemi üzerinde durulmuştur. Tekke ve zaviyeler, mescitler, imarethaneler, harabe ve viraneler, hatta mağaralar gezgin dervişlerin konakladıkları ve geceledikleri yerlerdir. Bazı dervişler tasavvuf yoluna girdiklerinde, bazıları da olgunluk döneminde sefere çıkmışlardır, bir kısmı da sefere hiç ihtiyaç duymadıklarından buldukları yeri hiç terk etmemişlerdir. Seferin amacı çile çekmek, nefsi zorluklara alıştırmak, eğitmek, bilgili ve iyi hal sahibi kişilerle görüşüp kendilerinden faydalanmak, Allah'ın büyüklüğünü gösteren değişik şeyler görüp ibret almaktır. Esasen dervişlik maddî alemde ruhî aleme doğru yapılan manevî bir seferden ibarettir.⁷⁷

Sa dî-yi Şîrâzî *Gülistânda* dervişliği çok iyi bir şekilde tasvir etmiştir. Sufiliğin kabul ettiği hakiki derviş yoksuldur. Bir hırka, bir lokma ile yetinir, kendi kendine yeterlidir. Miskinliği ile övünür ancak yoksulluğu hiçbir zaman çıkar sağlamanın bir aracı olarak kullanmaz. Gönlü zengin eli açıktır. Zengin bile olsa servet gönlünde değil elindedir. Herkese yardım eder, uğradığı haksızlıklara tahammül gösterir, bütün insanları sever, dövene karşı elsiz, sövene karşı dilsizdir. Yaratandan dolayı yaratılanı hoş görür. Yetmiş iki millete bir gözle bakar, günahkar insanlardan yüz çevirmez, edepsizlerden bile edep öğrenmeyi bilir.⁷⁸

Sa dî'nin deyişiyle derviş gönül ehlidir, Allah adamıdır. Çiğnendikçe daha iyi ürün veren toprağa benzer. Sevimli ve güler yüzlüdür, soğuk tabiatlı ve asık suratlı değildir. Herkesi anlamaya ve derdine deva bulmaya çalışır. Ermiş ve ergin bir insandır. Dervişin eli, gönlü ve bedeni hoştur; elinde mal, gönlünde mal edinme arzusu bulunmaz. Bedeniyle günaha girmez.⁷⁹

Dervişlerin daima şükretmeleri gerektiğini öyle ki; günün birinden kendini Allah yoluna vermiş bir derviş kaplan yarası almış ve bu yara hiçbir ilaçla iyileşmiyormuş. Bu yara dervişin içine işlemiş ve bu durum dayanılmaz bir hal almıştır. Fakat buna rağmen derviş “*hamd olsun ki, böyle yara gibi bir belaya*

⁷⁶ Yazıcı, a.g.e., 156.

⁷⁷ Şahinoğlu, Sa 'di-yi Şîrâzî ve ibn Teymiye 'de Ferd ve Cemiyet İlişkileri, s.78.

⁷⁸ Şahinoğlu, a.g.e., s.127.

⁷⁹ Şahinoğlu, Sa'dî, a.g.e. s.93

*tutuldum. Günah işlemek gibi bir belaya düşmedim.” Çünkü bir derviş için yapması gereken her ne pahasına olursa olsun günah işlememektir.*⁸⁰

Dervişler vakıf ekmeği ile hayatlarını idame ettirirler. Eğer gönülleri rahat edip, kendilerini ibadete vermek için verileni alıyorlarsa aldıkları helaldir. Eğer getirip versinler karnımızı doyuralım diye alıyorlarsa aldıkları haramdır. Hakiki arif ve dervişler, ekmeği bir köşeye çekilip kalp huzuru ve gönül hoşluğu ile ibadet etmek için alırlar. Yoksa ekmeği yemek için ibadet köşesine çekilmezler.⁸¹

2.4.d. Şehzâde

Şehzâdeler hükümdarın varisleri ve gelecek için çok önemli şahsiyetlerdir. Özellikle eğitimlerine çok önem verilmelidir. *Gülistan*'da bir şehzâdenin nasıl olmasından çok hükümdarın onlara karşı tutumundan bahsedilmekte ve bu konuda öğütler verilmektedir.⁸²

⁸⁰ Yakup Kenan, Necefzâde, *Gülistân*, s.43.

⁸¹ Şahinoğlu, Sa'dî, a.g.e. s.95.

⁸² Şahinoğlu, Sa'dî.a.g.e. s.128.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. GÜLİSTÂN'DAKİ BAZI HİKAYELER

Hikaye-1

SULTANLARIN GELENEKLERİNE DAİR⁸³;

Bir zamanlar, padişah, masum bir adamın öldürülmesini buyurdu. Adamcağız can korkusuyla sövüp saymaya, Sultan hakkında ileri geri konuşmaya başladı. ‘‘Canından el çeken gönlünden geleni söyler,’’

Zora düşünce el, keskin kılıcı tutar

Yenilen kedi, köpeğe saldırır.

İnsan umutsuzluğa düşünce, ağzına geleni söyler.

Padişah, adamın söylendiğini görünce kızmış. Vezirlerden biri, efendim, demiş,

- Cennet, öfkesini yenenler, suçluyu bağışlayanlar için hazırlanmıştır.

Bunun üzerine sultan bağışladı adamı, öldürme buyruğunu geri aldı. İkinci Vezir atıldı bu sıra,

- Yalan söylemek sultanımın huzurunda bize yakışmıyor, dedi. Bu adam size sövdü, çirkin sözler sarf etti.’’

Padişahın canı sıkıldı,

- Onun yalanı senin doğrudan daha doğru gelmiştir bana, dedi, onun sözü iyiliğe yönelmişti, sen kötülüğe dayanıyorsun.

Bilgeler,’’*iyiliğe neden olan yalan, karışıklık ve kavga üreten doğrudan iyidir,*’’ derler

Sözünü sultanın dinlediği kişi, iyilikten başka şeyden söz etmesin.

Feridun, salondaki duvara bir levha asmıştı, şunlar yazıyordu: *Dünya kimseye kalmaz. Yüreğini, kâinatın Yaratıcı'sına ada. Dünya malına güvenme, senin gibi çoklarını beslemiş, sonra öldürtmüştür. Can temiz olarak çıkıp gidecektir, o halde taht ya da toprak üstünde ölmüşsün, ne önemi var.*

⁸³ Şeyh Sa'di, Şîrâzî, *Gülistân*, Yayına Hazırlayan, Sadık Yalsızuçanlar, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005, s.33; Necefzâde, *Gülistân*, s.30

“ ya bister-i kemhada, ya virane de can ver çun bay u geda hake beraber gireceksin “⁸⁴

Hikave-2

GİZLİYİ VE AÇIĞI BİLEN⁸⁵

Kötülükler içinde yolunu yitirmiş birine Allah’ın lütfu uğradı. Yüreğinde hidayet ışığı yandı, dervişler safına girdi.

Bir şeyhe bağlandı. Kötülükleri iyiliklere dönüştü. Nefsinin aşağılık isteklerine uymaktan kurtuldu.

Başkalarının kusurlarını araştıran bazı boşboğazlar adamı çekiştirdiler:

- Ona inanmayın, değişmedi. Kendisini iyi göstermeye çalışıyor. Dediler

Tövbe ederek Allah’ın azabından kurtulmak mümkündür.

Asıl zor olanı insanların dilinden kurtulmaktır.

Zavallı adam hakkındaki dedikodulara dayanamadı, şeyhine gidip şikayette bulundu.

Şeyhi çok duygulandı ve ağladı.

Adam şaşırıldı. Buna bir anlam vermeye çalışıyordu ki şeyhinin sözleri ile kendine geldi.

- Bu senin için ne güzel bir şey. Diyordu. Sanılandan daha iyi bir insansın.

Kötü düşünceliler, başkasının ayıbını arar, kan dökmeye kalkışırılar

İyi olduğun halde insanların seni kötü bilmesi,

Gerçekte kötü olup, iyi bilmekten daha iyidir.

Benim durumum daha zor.

İnsanlar benim hakkımda çok iyi düşünüyorlar.

Oysa ben zanettikleri gibi değilim.

İnsanların gözünden gizlenmek mümkündür.

Gizliyi ve açığı bilen Allah’dan saklamak imkansızdır.

⁸⁴Necefzâde, *Gülistân*, 1.bab., s.31

⁸⁵Şeyh Sa’dî, Şîrâzî, *Gülistân*, s.33; Necefzâde, *Gülistân*, s.102

Hikaye - 3

ÇIPLAK DERVİŞ⁸⁶

Bir zamanlar, bir padişahın sabaha dek içtiğini ve sarhoş olduğunu duymuştum. Kendinden geçmiş bir halde şöyle diyordu;

- Bu anımdan daha hoş bir zaman düşünemiyorum. İyiden de kötüden de habersizim, kimseden korkum yok...

Kıştı. Hava soğuktu. Çıplak bir derviş, saray dibinde uyukluyordu. Sultan'ın sözlerini duyunca.

- Dünya da benzeri olmayan Padişah; Dedi. Varsayalım kimse için endişelenmiyorsun. Lâkin durumum seni hiç mi kaygılandırmıyor?

Sultan'ın hoşuna gitti dervişin sözleri, pencereden dolu altın bir kese uzattı:

- Aç eteğini” dedi

Derviş;

- Elbisem mi var ki eteğimi açayım “deyince; Sultan acıdı ve keseyle birlikte bir kat elbise de verdi.

Keseyi alınca gözden kayboldu Derviş. Çok geçmeden, elde avuçta bir şey kalmamış halde çıkageldi.

Nasıl Sevgili'nin yüreğinde sabır ve kalburda su birikmezse gönlü yücelerin de elinde para durmaz.

Derviş saray kapısına geldiğinde Sultan, ülkesinin önemli işlerinin meşguliyetine dalmıştı. Adamın gelişi kendisine bildirildi. Padişah ilgisiz kaldı.

Uygun zamanı gözetlemeyene sultanın lütfü yasaklanır

Zamanı gelmedikçe konuşma, hem değerini yitirirsin hem de sözün anlamsızlaşır.

Padişah dervişe kızarak adamlarına;

- Bu eli delik, israfçı dilenciye kovun “ dedi, “kendisine verdiğim o kadar parayı kısa bir sürede yiyip bitirmiş. Devlet hâzinesinde tüyü bitmemiş yetimin hakkı olduğunu unutmuş görünüyor.

⁸⁶ Şirâzî, *Gülistân*, 1.bab, s. 48; Necefzâde, *Gülistân*, 1.bab, s.42

Işıklı, aydınlık bir günde mum yakan, kısa zaman sonra kandiline koyacak yağ bulamayacaktır.

Nasihat verebilme gücüne sahip bir vezir,

- Sultanım” dedi ‘’bunun gibilere geçimi için gerekli parayı azar azar vermek gerekir. Böyle yapılıncı israfa düşmesi önlenir. Kovmak ve aşağılamak çözüm değildir. Sonra adınız cimriye çıkabilir. Önce vererek umutlandırıp, ardından vermeyerek üzme, sizin gibi yüce gönüllere yakışmaz.

İnsan ya lütuf kapısını hiç açmamalı, açınca da kapatmamalıdır.

Kabe yollarında susuzluk çekenlerin, içilmeyecek kadar acı olan suyun çevresine toplandıkları görülmemiştir. İnsanlar, kuşlar ve karıncalar tatlı suya koşar ve onun etrafında toplanırlar.

Hikaye -4

SÜHEYL YILDIZI ⁸⁷ ;

Padişah oğlunun eğitilmesi ve saraydaki görevine hazırlanması için âlim ve edip birine emanet etmişti ve;

- Kendi çocuğunu nasıl eğitiyorsan, bunu da öyle terbiye etmeni istiyorum. Dedi.

Bir kaç yıl uğraştı âlim. Fakat emeği boşa çıktı. Çocukta en küçük bir gelişme görülmemişti. Padişah o âlimi suçlayarak;

- Niçin böyle oldu, seninle sözümüz böyle miydi? Niçin kendi çocuklarının onda biri oranında eğitmedin oğlumu? Diye sordu.
- Öğrenim eşit, fakat yetenekler farklı sultanım. Diye savundu kendini alim.

Altın ve gümüş topraktan çıkarılır.

Fakat her taşta gümüş ve altın bulunmayabilir.

Süheyl yıldızı her yeri aydınlatır.

Fakat deri yeteneğine göre renk alır.

⁸⁷ Şirâzî, *Gülistân*, 1.bab, s. 180; Necefzâde, *Gülistân*, 1.bab, s.32

Hikaye-5

İYİLİK EDEN İYİLİK BULUR⁸⁸

Gemiyle yolculuk ediyordum. Bir ara arkamızdaki sandalın battığı ve iki kardeşin girdaba girdiği söylendi. Güverteye çıkınca doğru olduğunu gördük. Zavallı adamlar çırpınıyor, batıp çıkıyor yardım istiyordu.

Yolculardan biri, gemi kaptanına,

- Onları kurtarsan yüz altın veririm sana” dedi

Kaptan suya atladı. Epeyce uğraştı, birini kurtarabildi kardeşlerin. Güç bela gemiye çıkardı.

- Neden önce bunu kurtardınız? Diye sordum.

- Onu tanıyordum dedi kaptan, bir keresinde çölde kalmıştım, devesine almıştı.

- İyilik eden iyilik bulur. Diye fısıldadım.

Düşküne yardım et, bir gün sende düşersin.

Kimsenin yüreğini incitme, bir gün seninde yüreğini yakarlar.

Hikaye -6

İKİ DERVİŞ⁸⁹

İki Horasanlı derviş yolculuk ediyordu. Biri güçsüz ve çelimsizdi. Üç günde bir öğün yemekle yetinirdi. Diğeri oldukça güçlü ve şişmandı. Günde üç öğün az gelirdi. Bir şehrin girişinde casusluk suçlamasıyla tutuklandı ve hücreye kapatıldı, iki hafta yattılar burada.

Suçsuz oldukları anlaşıldı. Serbest bırakılmaları için zindan vazifelisi kapıyı açınca ne görsün. Zayıf ve çelimsiz olan yaşıyor diğeri ölmüş. Olayı duyan bir âlim.

- Eğer aksi olsaydı şaşırırdım. Çok yiyen açlığa dayanamayıp öldü, az yiyen dayanıklı çıktı ve hayatını korudu.

Az yemeye alışan uğrayacağı yokluğu kolayca atlatabilir.

Bolluk anında çok yiyen, darlık zamanındaki sıkıntıya alışamaz, ölür.

⁸⁸ Şirâzî, *a.g.e.*, 1.bab, s. 75, Necefzâde, *a.g.e.*, 1.bab, s.62-63

⁸⁹ Şirâzî, *Gülistân*, 1.bab, s. 123, Necefzâde, *Gülistân*, 1.bab, s.96

Hikaye -7

RÜZGÂR AYAKLI AT⁹⁰

Görünüşte zengin, gerçekte cimri ve bencil bir adam yaşardı bir zamanlar. Dünyanın tüm nimetlerine sahipti fakat Ebu Hureyre'nin kedisini bir lokmayla sevindirmeyi düşünmezdi. Ashâb-ı kehf'in köpeğine bir kemik atmazdı. Kapısını düşkün ve yoksul demeden herkese kapatır, kimseye sofrasını açmazdı.

Bir gün Mısır'a gitmek üzere Mağrib Denizi'ne açılan bir gemiye bindi. Kendisini Firavun gibi hissediyordu. Hayalinde onun resmi vardı.

Fırtına çıktı ansızın. Kara bulutlar göğü kapattı, sert bir rüzgar denizi kabarttı, gemi sallanmaya başladı.

Ey dünyalar güzeli!

Bizden usanan doğana gönül nasıl alışabilir?

Her zaman yelkenlinin lehine esmez rüzgar.

Sen de o yel gibi her zaman istediğimiz yönde esmezsün.

Gemi su almaya başladığında

Zengin adam telaş içinde bağırp çağırıyordu.

Bolluk anında bir köşeye sıkışan eller,

Darlık zamanında ortaya çıkıp yakarmak için

Kalksa da bir yararı olmaz.

Sahip olduklarının bir kısmını ihtiyaç sahiplerine dağıt.

Bir gün mutlaka terkeceksin bu menzili

İsterse kerpiçi altın ve gümüşten olsun

Bu evden bir gün mutlaka çıkıp gideceksin

⁹⁰ Şirâzî, *Gülistân*, 3.bab.s.134.

Mısırlı bencil zengin boğuldu ve sahip olduğu sandığı herşeyi bırakıp gitti bu dünyadan. Bir yoksul akrabasına kaldı tüm varlığı. Yoksul yakınları ölümüyle bayram ettiler. İpekli kumaşlardan atlas giysiler diktirdiler. Yiyemediklerini yediler, giyemediklerini giydiler.

Arkasında kölesiyle, rüzgâr ayaklı bir ata binmiş gidiyordu bir yakını.

- Ey güzel ahlaklı kişi! Dedim yakasından çekerek, o cimri biriktirdi, yemedi bıraktı gitti, sen ye.

Hikaye -8

KAZANDIĞIM İLK ONUR⁹¹

Bileği güçlü, kolu kuvvetli bir gencin hikâyesini anlatacağım size:

Usta bir yumruk atıcıydı delikanlı. Kimse duramazdı karşısında. Bileğinin ve yumruğunun gücüne kimse dayanamazdı. Fakat geçim zorluğu çekiyordu. İşleri ters gitmeye başlamıştı. Artık dayanacak gücü kalmamış, bıçak kemiğe dayanmıştı. Babasına açtı durumunu.

- Ne düşünüyorsun? Diye sordu. Adam.
- Alıp başımı, rızkımın bol olduğu yerlere gitmek istiyorum. Dedi. Gücümün değerinin bilineceği, bileğimle ekmeğimi kazanabileceğim, isteğime erişebileceğim yerlere.

Erdem ve yeteneğini ortaya koyamayan insan yok sayılır.

Kokusu çıksın diye öd ağacını yakar, miski de ezerler.

⁹¹ Şirâzî, *Gülistân*, 3.bab.s.137.

Babası karşı çıktı.

- Olmayacak duâya amin diyorsun. Dedi. Boş bir hayalin peşinde sürükleneceksin. Durumuna şükret. Fazlasına göz dikme. Sahip olduğunla yetinmezsen acı çekersin.

Zorlamayla arzusuna yetişmez insan.

Kör kadın rastık çekilmez

- Gezip dolaşmanın, yeni güzellikler keşfetmenin ne zararı olabilir ki dedi, delikanlı. Bilmediği ve görmediği yerleri tanımak. Yeni dostlar edinmek, görgü ve tecrübe kazanmak, geçimini sağlayacak imkânlarla ulaşmak her insanın hayalidir.
- Başıboş ve serseri dolaşmanın anlamsız olduğunu söylüyorum ben. Dedi babası. Gezmenin bir amacı olmalı.
- Nasıl yani? Dedi delikanlı. Ticaret için gezilir dedi söz gelimi. Babası
- Tüccarlar zengin insanlardır. Köleleri, cariyeleri, uşaklarıyla her gün yeni bir şehirde, yeni bir iklimde raharça ve güvenli biçimde gezer, hem ticaret yapar, hem de hoşça vakit geçirirler.

Zengin, dağda veya çölde de olsa garip değildir.

Dilediği yere kurar çadırını. Yoksul, kendi vatanında bile gariptir.

- İkinci olarak bilgi yolunda geziye çıkılır. Bilginler söz ve alan gücüne sahip olduklarından, gittikleri yerde ilgi görürler. Herkes onların ilminden yararlanmak için hizmetine koşar, yardımcı olur. Geçim zorluğu çekmezler.

Bilgin yaldızlı altın gibidir.

Bulunduğu yerde yıldız gibi parlar, aydınlık saçar.

Onun ışığına koşar insanlar.

İlmin aydınlığından uzak bir insan,

Sadece bir şehirde geçebilen değersiz paraya benzer.

- Yüzü güzel, huyu güzel insanlar, rahatça gezebilir üçüncü olarak. Birazcık güzellik, sayısız servete tercih edilir. Hasta gönüllerin ilacıdır. Kapalı kapıların çilingiridir. Annesi babası kızgınlıkla ve kahırla evden kovsa bile güzel için güçlük yoktur. Her kapı açılır ona, sevgi ve saygı görür gittiği yerde.

Bir sırça incidir güzel.

Sedefsiz olsa bile, isteyen ve seveni çok olur.

- Güzel sesli insanlar. Dördüncü olarak dâvudî sesli insanlar için gezmek keyifli ve rahat olur. Akan suyu durduran, uçan kuşu konduran, güzel ve içli sestir. Bu özelliğiyle, insanların kalbini fetheder. Bilgi ve görgü sahipleri de güzel sesliye ilgi gösterir, değer verirler.

Güzel ezgilere yönelmek ister kulağım.

İki telli saza kim dokunuyor?

Saba şarabıyla sarhoş olanların

Kulaklarındaki hüznü nağmeler ne güzeldir!

Güzel ses, güzellikle parlayan yüzden iyidir.

Ruhum ihtiyaç duyduğu bir şey vardır onda.

- Beşinci zenaatçılardır. Sahip olduğu marifetle gittiği her yerde saygı görür zenaatkar. Geçim parası için kimseye el açmak ve boyun eğmek zorunda değildir.

Yabancı bir kente giden zanaat ehli güçlük çekmez.

Nemruz Sultanı tanınmadığı bir şehre gitse açlıktan ölebilir.

Bu beş sınıf insan dışındakiler, geziye çıktıklarında sıkıntı ve üzüntüye uğrayabilirler.

Felek, sevmediğine, sevimsiz olaylar yaşatır.

Güvercinin eceli gelmişse, bir daha görmemek üzere uçurur ve tuzaklı taneye yöneltir.

Erdemden, zennattan ve paradan mahrum kişinin geziye çıkması bilgisizlik ve düşüncesizliktir.

Delikanlı kararlıydı. Babasına;

- Bakın bilgeler ne söylemiş. Diyerek herkesin rızkının belirlenmiş olduğunu, onu elde etmek için gerekli araçlara ulaşmak gerektiğini belirtti. Sözlerini şöyle sürdürdü:
- Güçlü kuvvetliyim. Bileğimi kimse bükemiyor. Yumruğumun karşısına kimse çıkamıyor. Gücümle kükremiş arslanı bile aldedebilirim. Geziye çıkmaktan ve yeryüzünün herhangi bir yerine gizlenmiş olan rızkıma ulaşmaktan başka çarem kalmadı. Artık yoksulluğa dayanamıyorum. Bıktım, usandım artık.

Yurdundan uzaklaşan yiğidin gözü kararmıştır

Nereye giderse gitsin farketmez

Akşam olunca zengin sarayına döner

Yoksulun döneceği yer yoktur

Nerede akşam, orada sabah.

Onun için her yer saraydır.

Allah'ın malıdır gideceği her yer.

Mülk O'nundur.

Delikanlı babasıyla vedalaştı ve yollara düştü. Az gitti uz gitti. Dere tepe düz gitti. Altı ay kış altı ay güz gitti.

Gide gide bir nehre ulaştı. Öyle ürkütücü, öyle korkunç çağılıyordu ki, geçtiği yerde ne varsa sürükleyip katıyordu önüne. Taş üstünde taş bırakmıyordu. Çağılıstı bir saatlik uzaklıktan duyuluyordu.

Nehri geçmek için bir gemiye insanların doluştuklarını gördü. Binmek istedi, durdurdular. Parası yoktu. Yalvardı, yakardı bindirmediler. Yakarışlarına kimse aldırmıyordu.

- Paran varsa zora gerek yok, paran yoksa kimseyi zorlayamazsın. Dediler. Gemici alaycı bir edayla, gülerek

- On kişiyi altedecek güçten ne çıkar, bir altının olsaydı yeterdi. Dedi. Yüreği burkuldu delikanlı'nın, gemicinin sözleri zoruna gitti. İntikam duygusu çörelendi ruhuna.

Gemi kalkarken bağırdı:

- Üzerimdeki giysiye razı olursan bineyim...

Gemici çevirdi dümeni, kıyıya yanaştı. Delikanlı iyice yanaşınca gemiye atladı ve kaptanın yakasına sarıldı. İntikam ateşiyle çılgına dönmüştü. Tam gücüyle adamı dövmeye başladı.

Tayfalar yetiştiler. Delikanlıyı güçbela sakinleştirdiler. Sonunda yol ücretinden vazgeçip onu da gemiye aldılar.

Kavga yolunu yumuşaklıkla kapatmaya çalış.

Keskin kılıç yumuşak ipeği kesmez.

İnatçıya inatla karşılık verme.

Tatlı dil ve iyilikle, hallolur derter.

Fili bir tüyle yenebilirsin o zaman.

Gemi görevlileri, iki yüzlülük yaparak Delikanlı'dan özür dilediler. Buna bir anlam veremedi genç adam. Bir zaman yol aldılar. Gide gide bir koya yanaştı gemi. Yunan yapısı bir sütun yükseliyordu kıyıda, suyun içinde. Kaptan,

- Gemide bir arıza var. Deyince bir telaş oldu.
- Sakin olun. Dedi Kaptan,
- Cesur ve güçlü birine ihtiyacımız var. Delikanlı atıldı.
- Ne var? Kaptan
- Palamarın şu sütuna bağlanması gerekiyor. Dedi.
- Verin bana. Dedi Delikanlı, palamarı kavrayıp suya atladı. Kaptan tayfalara işaret edince, palamarı kestiler. Dümeni aksi yöne hızla kırdı Kaptan, uzaklaşmaya başladı.

Delikanlı aldatıldığını anladığında geç olmuştu. Gemi bir hayli yol almıştı. Kıyıya ulaşmak için dalgalarla boğuştu, kayalıklara tırmanmaya çalıştı. Ölüm tehlikesi atlattı. Gücü tükendi sonunda kendini uykunun kollarına ve dalgalara bıraktı.

Gözlerini açtığında nerede olduğunu anlayamadı. Issız bir yerdi burası. Bedeninde ağrımayan ve sızlamayan bir yer yoktu. Karnı zil çalıyordu. Çaresiz ağaç yaprakları ve ot kökleri yedi.

Biraz toparlanıp yola koyuldu. Gide gide bir kuyuya ulaştı. Aç ve sussuzdu. Kuyunun başına toplananlara bir pul karşılığında bir bardak su veriliyordu.

- Param yok. dedi ve su istedi.

Vermediler. Zorladı. Bağırıp çağırdı.

Saldırdılar. Amansız bir kavgaya tutuştu adamlarla. Çok hırpalandı. Bir çul gibi yere serildi.

Uzaktan bir kervan görüldü. Güç bela kalkıp yetişti, ona katıldı.

Gün boyu ilerledi kervan. Akşam olunca تنها bir yere kondu. Hırsız tehlikesinden söz ediliyordu. Kervancıların kaygılandıklarını görünce.

- Merak etmeyin. Dedi atıldı.

- Elli kişi olsalar bile onları aldedebilirim. Siz de yardımcı olursanız.

Delikanlının cesareti onları da cesaretlendirdi. Rahatladılar. Ona yiyecek içecek verirler. Karnını bir güzel doyurdu genç adam. Uykusu geldi, uyudu.

Görmüş geçirmiş bir ihtiyar vardı aralarında.

- Ben. Dedi

- Hırsızdan çok bu delikanlıdan çekiniyorum.

- Neden? Diye sordular.

- Size bir kıssa ile anlatayım derdimi. Dedi ihtiyar ve para biriktiren bir Arab'ın hırsızlardan korunmak için dost edindiği ve evine aldığı arkadaşı tarafından nasıl soyulduğunu anlattı.

- Bu gencin güvenilir olmadığını nereden çıkarıyorsun? Diye itiraz ettiler.

- Siz güvenilir olduğunuzu nasıl düşünüyorsunuz? Diye soruyla karşılık verdi ihtiyar.

- Neden hırsız olmasın ki. Kurnazlıkla aramıza katılmış olamaz mı? Belki ileride arkadaşları da aramıza girecek ve elbirliğiyle malımızı talan edecekler.

Şüphe tohumu ekilmişti kervancılara bir kez.

- Delikanlı uyurken bir şeyler yapmalı. Dedi ihtiyar. Biri
- Öldürelim. Diye atıldı.
- Hayır. Dedi ihtiyar
- Uyurken ve zararsız iken bırakıp gidelim onu.

İhtiyarın teklifini uygun buldular. Sessizce toparlanıp uzaklaştılar. Delikanlı uyandığında güneş iyice yükselmişti. Gözlerini oğuşturdu baktı, inanamadı. Kervan yoktu.

Çaresiz kaldı. Yola koyuldu. Gün boyu yürüdü. Yorgunluk ve açlıktan güçsüz düşmüştü. Bir ağacın dibine uzandı.

Az sonra bir gürültü duydu. Ava çıkmış olan Şehzade askerlerinden uzaklaşmış. Delikanlıyı görerek yanına gelmişti.

- Kimsin sen? Ne arıyorsun burada? Bu halin ne? Diye sordu Şehzade.

Delikanlı başından geçenleri uzun uzun anlattı. Dinledikçe yüreği sızladı. Şehzadenin. Acıdı. Giysi ve para verdi. Güvenilir bir adamını yanına katarak ülkesine geri gönderdi delikanlıyı.

Memleketine ayak basınca yüreği huzurla doldu.

Evine geldi kapıyı çaladı.

Görünce hasretle kucakladı. Babası.

- Ey yerlerin ve göklerin Rabbi. Diye ellerini kaldırdı. Sana şükürler olsun yavruma esenlik içinde kavuşturdun.

Delikanlı başından geçenleri uzun uzun anlattı

- Sana demiştim. Dedi babası. Bu zamanda kesesi boş olanın pençesi güçsüzdür.
- Sıkıntı çekmeden servete ulaşılmıyor ama. Diye yine itiraz etti, delikanlı.
- Canını tehlikeye atmadan düşmanın bileği bükülmüyor. Tarlayı sürmeden, tohumu ekmeden harman beklemek hatadır.

*Herkes kendi için belirlenen yer.
Fazlasını hırsla istemek yanlıştır.
Fakat bu tembelliğe yol açmamalı.
Timsah korkusuyla suya dalan
Değerli inciye elde edemez.
Değirmen taşı ağır yüke dayanmalıdır.*

- Talihin yardımcı oldu sana. Dedi babası. Gülün dikenden, dikenin ayağından çıkmasıydı, halin haraptı. Şehzâdenin esirgeyiciliği olmasaydı, sana yardım etmeseydi halin ne olurdu kim bilir.

*Avcı, her zaman çakal yakalamaz.
Birgün azgın bir kaplanın pençesiyle parçalanabilir.*

*Benimle aynı sızıyı paylaşmayan ne anlar halimden.
Sevgiliye ait haberleri taşıyan güvercinler anlayabilselerdi manasını
Çılgıma katılır benimle birlikte bağırsırlardı.
Rahat ve güvenli dostlar, dertlinin yüreğindeki acıyı nereden bilebilir?
Derdimi gönül yarası olmayana söylemem.
Hissettiklerimi ancak gönül sızısı çeken bilir, çekmeye masal gibi gelir.*

Hikaye-9

GÖZÜNDE BİR MELEK⁹²

Hasan Meymendi'ye bir gün Sultan Mahmud'un dünyalar güzeli onca cariyesi varken neden Eyâz'ı sevdiğini sordular. Üstelik Eyâz güzel değil. Diye eklediler

- Gönül sevdiğini güzel görür diye cevap verdi.

*Sultan'a sevdiğinin çirkinliği güzellik,
Kötülüğü iyilik görünür
Sevgisiz bakılınca Yusuf bile çirkindir.
Şeytana muhabbet gözü ile bakılınca
Onu melek sanırlar*

Hikaye-10

LEYLÂ İLE MECNÛN⁹³

Arap hükümdarı Abdülmelik b. Ervan'a, Leylâ ile Mecnûn'un hikâyesini anlattılar. Mecnûn'un aşk yolunda iradesini yitirdiğini, iyi bir şair olmasına karşın çöllere düştüğünü ve perişan olduğunu söylediler.

Ey gönülleri avlayan güzel!

Ne olurdu beni kınayanlar bir kez görselerdi yüzünü!

⁹² Şirâzî, *Gülistân*, 5.bab.s.155

⁹³ Şirâzî, *a.g.e.*, 5.bab.s.166

- Mecnun'nu bulun ve getirin. Diye buyruk verdi
- Bulup huzura getirdiler. Sultan karşısına çıkan dilenci görünümlü adamı kınadı ve dedi.
- Neden insanlık onurunu terk ederek hayvanlarla arkadaş oldun. Diye sordu. Mecnun,
- Nice insan Leylâ'ya olan tutkum yüzünden beni ayıpladı ve kınadı. Bir kez görselerdi o ay yüzlü sevgiliyi, asla böyle yapmaz, bana hak verirlerdi. Dedi.

Ey gönülleri avlayan güzel!

Ne olurdu beni kınayanlar bir kez görselerdi yüzünü!

Sultan,

- Bu zavallıyı büyüleyen , iradesini ve aklını elinden alan güzel kim ola ki? Diyerek Leylâ'yı bulup getirmelerini emretti.

Arap obalarını dolaşarak buldular Leylâ'yı ve getirip Sultan'nın huzuruna çıkardılar. Karşısında esmer benizli, çelimsiz ve çirkin birini görünce şaşırdı sultan. Haremdeki en çirkin cariye daha güzeldi ondan.

- Seni sevda tuzağına düşüren, çöllere süren bu mu? Diye sorunca , Mecnûn.
- Ona benim gözümle bak. Dedi, Mecnûn'nun gözüyle bakmazsanız güzelliğindeki zerafeti, endamındaki sırları göremezsiniz.

Benimle aynı sızıyı paylaşmayan ne anlar halimden.

Sevgiliye ait haberleri taşıyan güvercinler anlayabilselerdi manasını

Çılgılıma katılır benimle birlikte bağırsırlardı.

Rahat ve güvenli dostlar, dertlinin yüreğindeki acıyı nereden bilebilir?

Derdimi gönül yarası olmayana söylemem.

Hissettiklerimi ancak gönül sızısı çeken bilir, çekmeye masal gibi gelir.

3.2. ÇEND ÇÎROKÊN KURDÎ

Çîrok- 1

AHMED Û MERGÎSK⁹⁴

Wextekê padişahê hebûye. Ji ewled tewleda kur û qîzeke wî hebû. Rokî kurê padişê diçe seyrangê. Gelekî digere, dinhêre va mergîskeke sipî devê avê ser qumê xu daye tevê. Dide pey mergîsikê, digire, gelekî pê şa dive. Mergîsk dest dertê, direve. Ew jî dizivire malê. Çiqas roje kurê padişê diçe cem mergîskê, jêra dive mijûlîke ferz. Em bînin ser mergîskê. Ew qîza padişê mergîska bû. Bavê wê nihêrî çiqas roje ew li mal dertê. Ewî du mergîsk ser kivş kirin. Wedê qîzik ji mal derket, wana dane pey wê. Ew çû gihîşte Ahmed. Ewana hev şabûn heta dereng, ew paşda revî, lê herdu mergîska ber qulê ewgirtin, kirin orta xu birin. Ahmed ew yek dît, lê heta ser hişê xuda hat - ewana çûbûn. Herro Ahmed dihate devê avê, lê mergîska wî tunebû. Rojekê ew çû ber qulê nihêrî- mergîsk derket, lê herdu mergîska ew paşda kaş kirin. Mergîskê go:-Ahmed, here, roja îniyê were. Wedê ku wê xeberda- dihaka Ahmedê belengaz bû maşoqê wê. Ma hetanî îniya dinê, rok lê dibû salekî. Ew sivê şevda rabû çû ber qulê. Hema ça mergîsk derket, ewî girt kir berîya xu, anî malê. Yaşîkek tujî qûm kir -mergîska xu kirê. Rokî mergîsikê go:

- Ahmed, malava, te ez kirime vê şûşê, lê min zanibûya- ez tu cara tevî te nedihatim.

Ahmed go:

- Lê te ça bikim, dixazî derxim?

-Ahmed ew derxist û go:

- An kêderê te xaş tê, wira jî bigere.

Êvarê Ahmed pey dîwana bavê xu dihate konta xu, nihêrî dengê stranêyî xaş tê. Ew hêdîka çû telbê wî dengî -nihêrî li konta wî tê. Ewî derî vekir, nihêrî çi bivîne? Qîzeke bedew kincê sipî lê nav konta wîda xura distirê, dilîze. Ew ber derî ma qerimî. Keçik zivirî dît Ahmad lê maye metelmayî, go:

- Ahmed, isa li min nenihêre, ez qîza padişê mergîskame. Min tu begen kiribûyî, loma jî tevî te hatim.

⁹⁴ Heciye, Cindi, *Hikayeted Cimeata Kurda VI*, Rupel basım dağıtım, İstanbul, 2014, s.28-32

Ahmed tirê xewne, pêşîyê nizanbû çî bigota, paşê çaxewê hişyar be- destê wê girt, bir ser cîyê xu da rûniştandinê. Lê şabûna wî gelekî nekişand. Rokî ewana cîda bûne, xûşka Ahmed ku tê wê qîzê paşa Ahmedda divîne, paşê dizivire krasê mergîskê ser îstolê divîne, kerker dive avêda berdide. Mergîsk radive divîne kirasê wê tune, divê:

- Ahmed, te krasê min avîtiye?

Ahmed divê:- Na, wele hebe tunebe Fatimê avîtiye.

Gazî xûşkê dike, xûşk divê:

- Ahmed, dive tu bona krasê mergîskê gazî min dikî? Min ew roda berda. Heyfa wê nîne wî krasî xuke, carî pêva bivînin.

Mergîskê go:

- Raste, Ahmed can, ew kiras kêrî min nayê, lê qezayê wî bê. Em bînin ser kiras. Torçîyê axakî masî digirtin, ew kiras kete tora wan. Wana birin dane axê. Axayî fêlbaz bû, lê nihêrî, na ne kirasekî xayîne, gazî xulama kir, go:

- Kî here xudiyê vî kirasî minra bîne, ezê kode zêr bidim wan. Keskî dest bera nebir. Xulam çûn malê xu. Êvarekê torçî gelekî medekirî bû, dîya wî go:

- Çi te qewimîye, lawo?

Torçî go:

- Çi bêjim, dayê, nizam axê me dîn bûye, nizam jî ez lê fem nakim. Me wê rojê, sirya masî girtinê- kirasê mergîskekî torêda dît. Nahaka me bûye bela, divê: "Gerekî hûn xudiyê vî krasî minra bînin". ^

Pîrê go:

- Ê, malava, lê tu çima qe minra navêjî, tişteki heqe xu nîne, sivê min bive cem axê xu.

Sivetirê torçî pîre dîya xu bire cem axê xu.

Pîrê go:

- Selam tera, axê min !

Axê go:

- Xêr bêyî, pîrê!

Pîrê go:

- Kurê min giliyê te minra kir, loma jî ez hatim.

Axê go:

- Belê, pîrê, ez sozê xu ne poşmanim. Hanê tera kode zêr heqê te, lê xêr- te nanî, ezê serê te lêxim.

Pîrê jêra razî bû. Zêrê xu da pişta xu bir mal danî. Sibetirê tevî kurê xu çû li wir, kuderê, ku ew kiras dîtibû. Pîre serwext bû, go:

- Kuro lawo, xediyê kiras wî şêherê himberdane, çimku av li wir tê.

Ew zivirî cem axê, go:

- Axayî saxbe, min pê gemîyê bivin li wî şêherî. Lê min bîr nekin, bira torçîkî te li wir xura tamedîda bijî, hîvya min be. Ça ku pîrê gotibû, wana usa jî kir. Pîrê pirs-pirsîyara pê hesya, ku ew kirasê bûka padişêye. Rokî çû ber palata padişê sekinî, go:

- Ez xalîçene baş çê dikim. Min hildin cem xu. Ne min kure, ne qîze, hetanî ez xeşbim -ez mala wedabim. Paşê xêra dê û bavê xu kulme xalî têkin ser min. Mergîsk qayîl nebû, go:

- Ez pîra hiz nakim, pîr fêlbazin.

Lê Ahmed go:

- De pîreke, guneye, hema tu biwelidî, wê zaruye te bihejîne.

Pîrê ma mala wanda, lê ew benî fêla xu bû. Rokî gote mergiske:

- Bûkê can, tu qe malê dernakevî, ew ne başe bona saxlemîya te. Were ez te bivim nav şêher, devê avê, hewa lape baş li wire.

Mergîskê go:

- Na, dîya pîr: ber ewlin ez gerê hiz nakim, lê ya

Duda

- ez îzina xu Ahmed pîrskim, paşê.

Êvarê mergîskê nêta pîrê Ahmed'ra got. Ahmed go:

- Ê, çi bû, lê gelekî dûr neçin.

Sivetirê mergîskê pîrêra go:

- Dîya pîr, Ahmed îzina me da em îro herin.

Pîrê go:

- Na, îro sebirke, şuxulê min heye, sivê emê herin.

Ew dizîkava li mal derket, çû cem torçî, go:

- Kuro, sivê filan sehetê gemî li vir hazirbe. Bira torçî here gem, em bînin ser pîrê.

Sivetirê pîrê mergîsk hilda çû devê avê. Mergîsk ku gemî dît, go:

- Dîya pîr, xu jor bigire, bira ewana me texmîn nekin, şerme. Wê nevêjin ev kulfetana li vir çi digerin?

Pîrê go:

- Na, lawo, tu hundur dernakevî, hay tişkî tune. Ev gemîya eşyayê baş tîne difroşe. Ewana arş- vêrşa xuda ketine, talaşa wan emîn?

Ser vê xeberdanê pîrê dibîne nikare mergîskê bixapîne, dadidê wê hişk digire, dike gazî. Çar- pênc gemîçya dadane mergîskê dikine gemîyê û berê wê dizvirînin ber bi şehêrê xu. Evarê Ahmed tê malê, dinhêre mergîsk tune. Xûşkê dipirse, xulama dipirse, gişk divên, wekî, vê sivê ew pîrêva çûne, hê nehatine. Wê şevê Ahmed diçe devê ave, wekî pirs- pirsîara bike. Lê wir, kêderê pîrê mergîsk biribû -fêza wê derê xarinxane hebû. Ew wê gumanê çû, ku dibe jî hineka ew dîtîbin. Bi salix, bi sûlixa yekî xulamê wê xarinxanê divê:

- Ahmed can, min nizanbûye, ku ew kulfeta teye. Pîrek yeke gelekî bedew anîbû li vir. Ewê ew kulfet hişk girtibû, wî çaxî çarpênc mêra ew navhevdura kirin, avîtin gemîyê û rê ketin. Teze Ahmed fem kir ew çi pîr bûye, ku ewî pê destê wê mala xu xrav kir. Ew hate malê, çû dîwanê gişk bavê xura gilî kir, lê dîya wî tunebû. Xatirê xu ji bavê xast û karê xu kir ku here, lê xûşkê go:

- Ahmed, ezê jî deste kincê mêra xukim tera bivim heval. Heger tu hatî kuştin, bra ez jî bêm kuştin, bê bira çimanîm? Ahmed nihêrî xûşk gelek ber xu dikeve, ew jî tevî xu hilda. Xudê zanibe rîya çend roja ew çûn -gihîştine şeherekî şên. Ahmed go:

- Xûşkê, em herin mala destebirakê bavê xu. Ew bazirganbaşîye, wê komekê bide me.

Ewana daxlî nava şehêr bûn, îda berî êvarê bû. Çûn mala bazirganbaşî. Gava xulam cav da bazirganbaşî, ew hat çev Ahmed ket, de şabûna nizanbû çi bikira. Ewî ewana birin konta jorîn, ezet, qulix. . .

Xeverdan, Ahmed go:

- Eva jî kurmetê mine, apo. Qeyê me cîkî daynin. Xulama ew birin konta wan. Jina bazirganbaşî go:

- Mêrik, ew cahilana kîne?

Bazirganbaşî go:

- Jinik, eva kurê wî padişayîye, yêd ku komek da min

- ez ji qaçaxa xilaz bûm: eva nanê bavê wîye, ku nahaka ez û tuva rûniştine malda ber bexîrya germ dixun. Şive xêr ser meda jî safî bû -ser wan jî. Jina bazirganbaşî nan danî, nanê xu xarin.

Ahmed go:

- Apo, tu qe navêjî çika qizmeta me çîye?

Go:

- Lawo, ezê çi bêjim, belkî kurê birê min çendekî hatîye mala apê xu mêvan.

Ahmed go:

- Na, apo, qezyake mezin min qewimîye, hergê tu dikarî komekê bide minda.

Bazirganbaşî go:

- Bêje, lawo, çi bûye?

Ça ku hatibû serê wî giştik gilî kir li wanra; Bazirganbaşî go:

- Usane ew kulfeta teye ku zorê anîne? îro çend roje mala wîda kêfe. Lê ew du mehela li me wêdane.

Ahmed go:

- Apo, bi şer, dew wê gele merîyê vira zeyîbin, kulfeta min yeke wusane ew nikare ser sîya wê keve. Ezê xu têkim koçek, yan çevê min nabîne, bira kurmetê min jî bikeve bin milê min, min malmal bigerîne. Lê bira ew nizanibe, ku ez hatime mala te. Emê êvarê li mal derkevin. Tenê wedê em li vir dertên gerekî xulamê te hespa li wir hazirkin, bira şerê me neyê te. Bazirganbaşî go:

- Kurê min, jina wîye mezin xûşka mine, ewê komekê bide te. Sivetirê deng şeher bela bû bona koçekê kor. Axê jî xulamê xu şand pey koçek. Koçek ça ku kete hundur, go:

- A, axayê min, ev çi qalme

- qalime qapîyê teda?

Axê go:

- Erê, koçek, min xura kulfetek anîye, çare pê nave, nayê rê.

Koçek go:

- Malavao, min haqasê isa aqil kirine. . .Tu xema meke, min bive konta wê.

Axa da pêşya wan, birin hundur. Gava mergîskê Ahmed dît, şabûna ew mabû xu bavîta ser lingê wî, lê Ahmed ew da fem kirinê, ku dûr here. Ahmed wanra nihêrî û got:

- Axayî saxbe, nahaka tu here herêma xu, carîke kulfet bişîne vira heta sivê. Sivê tê bistîni pêşkêşa xu.

Axa çû, carîk şand ber destê wan û temî dayê, ku ranezê. Bû nivê şevê, Ahmed carî girêda, devê wê tijî pîne- mîne kir. Deste kince mêranî derxist, mergîskê kir û hersêk bi komeka jina bazirganbaşî bi dizî li mal derketin. Xulam gişk xewa kûrda bûn. Ça ku derketin, nihêrîn bazirganbaşî xulamê xuva hespê wan hazir girtine. Ewana xatirê xu ji wana dixazin û berê xu didin şêherê xu. Bera ew herin, Xudê oxira wannabe. Em bînin ser axê. Gava sivê axa çû, çi bivîne? Ne koçek heye, ne mergîsk, xulam jî hatîye halê fetisandinê. Bera Ahmed neferê xuva herin mala xu. Lê axa zû go:

- Kuro, gazî pîrê kin, hûn deh xulam pîrekî ne hêjene. Wana ça çûn, ku hûn hişyar nebûn?

Pîrê karê xu kir, dîsa hate şêherê padişê. Ahmad rokî malda rûniştibû. Xulamê wî -wî xulamê xarinxanê anî herêma wî. Ahmed go:

- Xêr hatî tu, xortê delal, pêşda were, rûnê.

Xort go:

- Ahmed, ez hatime tera bêjim, wekî ew pîra jina te biribû -dîsa hatîye. Ewê vêsipê cem me nan û xarin xura istend. Ahmed çend zêr dane wî û du xulam danê, ku pîrê bigirin, bînin. Xulam çû. Bi destê xort pîrê anîn dîwanê. Telalçîya telalê xistin, çiqas cimeta şêherê padişê hebû topbûn. Ahmed serhatîya xu û pîrê wanra gilî kir. Cimetê xuxa qîrar danî. Hineka gotin:

- Boçika hespêva girêdin, bira bela- belayîbe. . .

Lê hineka jî gotin:

- Hestîyê wêye herame, wê pincarê û şînayê biherimîne, bira bavên ber kûçika. Bi gotina gotîya pîrê para xu istand.

Yêd forma pîrê belkî gişk roja pîrê bivînin!

Ahmed, jina xwe jî çûn mirazê xwe şa bûn, hûn jî herin mirazê xwe şabin.

- Em zef ji te razîne!

Çîrok-2

QÎZA NAMÛS⁹⁵

Hebûye tunebûye padişahê hebûye û sê kurê wî hebûne. Hersê kurê padişê dighîjin. Lê padişah bona zewaca wan tişkî nabêje. Rokî hersê bira diçine nava bostanê zeveşa seyrangê.

Bostançî go:

- Kuro heta xweşe, hûn wa bigerin aza. Wextê qeytkirna we derbazbûye.

Birayê mezin go:

- Em çawa bikin, apê Temir, bavê me tenê bona padişatîya xu duşurmîş dibe, ne zane em hene, ne zane tunene. Temir go:

-Ezê sê zeveşa wera bibêrim. Her yekê wê xura xulamekî bînin zeveşê xu başqe - başqe bişînin dîwanê padişê, cimeta dora wîra, wê pîrsa zewaca we safîkin. Hersê bira sê xulam anîn. Her yekê zeveşa xu kire sinîkî padişêra şandin. Xulam ku zeveşa dibin dîwanxanê, cimeta dîwanxanêda gişik razîbûna xu didin, çimku wextekî başbûye. Padişê go:

- De kerkin, bra lawik keremkin. Zeveşa kurê mezin ker dikin dinihêrin pûçbûye. Cimeta gişik hevdu dinihêre. Zeveşa kurê ortê ker dikin- dinhêrin alîk pûç, alîk silamet. Dîsa cimeta hevdu dinihêre. Zeveşa kurê biçûk ker dikin, esane gihîştî, forma xûn berfa tev rêtî.

Qazîşro go:

- Padişayî saxbe, te tecbe kir, kurê te çi dibên?

Padişê go:

- Bêje gilyê xu, qazîşro!

Qazîşro go:

- Kurê te dewa zewacê dikin. Kurê teyî mezin divê- "ku wext- wedê min derbaz buye".

Yê ortê divê- "ku nivê emrê min çûye, nivî maye". Lê kurê teyî biçûk divê- "Wextê mine".

Pey vê şêwrêra padişah kurê xu zewicandin.

⁹⁵ Heciye, Cindi, *Hikayeted Cimeata Kurda II*, Rupel basım dağıtım, İstanbul, 2014, s.128-131

Padişê qîza wezîr kurê xuyî mezinra xast, qîza wekîl kurê ortêra xast, lê kir nekir Peyale qîza qazî nestand. Em bînin ser Peyale. Peyale rokî tevî seyîsa hesp birine ber çêm, ku bişon. Ser delavê qîz û bûkê şêher- jî top bibûn. Yê hirî dişûşt, yê kinic. Wextê fela bû, hespa kirin hîre- hîr, dane pey hev. Seyîsa hesp zevt nekirin, ewana dane ser kulfet, gişik revîn, qîzek kete nav pîyê wan. Peyale go:- Kuro, wana kulfetekê xist, bilezînin wir.

Peyale seyîsava gava gihîştine qîzikê, qîzik xûnêda enda bibû, û xuva çûbû. Peyale dezmalê wê vekir enya wê girêda, gote xulama go:

-Kuro avê bînin !

Xulama av anîn. Peyale av sifetê wê kir, ewê çavê xu vekir. Gava ewê çavê xu vekir Peyale ji bedewbûna wê ma şaş.

Peyale go:

- Navê te xêr. qîza delal?

Keçikê go:

- Navê min Xezal e.

Peyale go:

- Tu qîza kêyî, Xezala delal.

Xezalê go:

- Ez qîza Temrê bostançiyê padişê me.

Peyale go:

- Lê tu min nas dikî?

Xezalê go:

- Erê tu Peyaleyî, bavê min timê payê te dide, ça xortekî aqil. Xezalê xatrê xu ji Peyale xast ku here, le Peyale nehişt.

Peyale go:

- Xezala delal, were te pê hespê bivim.

Xezalê go :

- Pê niga daha hurmetlîye, ne ku pê hespa xortekî nenas, wê cimetê minra çi nebêje?

Xezal pê niga çû, lê Peyale haqas wext pey nihêrî, heta ew wenda bu. Pey wê dîtînêra Peyale ser Xezalê bengî bû. Padişê çiqas qîz şêherê wîda hebûn dida rêzê, lê Peyale kesî qaîl nedibû. Rokî îda Peyale xu zevt nekir, gazî xûşka xu kir u go:

- Ezê tera gilîkî bêjim, tu ku komekê bidî minda, çi bixazî ezê tera bînim.

Xûşkê go:

- Bêyî gotna te jî ez zanim, tê çi bêji.

Peyale go:

- Tu ku rast bêjî usane- tu remldarî.

Xûşkê go:

- Tu dixazî ku padişêra bêjim bona qîza qazî.

Peyale go:

- Tu cara min ne ew hez kirîye, ne jî dixazim, ez yeke mayîn hiz dikim.

Xûşkê go:

- Çika bêje ew çi bexteware, ku dile te hebandiye !

Peyale go:

- Ew qîza Temrê bostançîye, navê wê Xezale.

Xûşkê go:

- Çi aqile, navê padişêra dlîze: qîza qazî, bedewa qîza, naxaze, qîza bostançî dixaze.

Peyale go:

- Qencîk te dikeve bike, xêr na- cîyê xuda kerbe.

Xûşkê go:

- Nahaka tu çi ji min dixwazî?

Peyale go:

- Tu gerekî cûrekî Xezalê bînî vira, ez bivînim.

Xûşkê go:

- Lê tu zanî ewê bê?

Peyale go:

- Tu bişîne, diqewme bê. Xûşkê gazî carîyê kir, û şande pey Xezale. Em bînin ser Xezale.

Pey dîtina Peyalera ew jî bengî bibû. Roj lê dibûn sal. Ça ku carîya xanimê tê pey Xezalê, Xezal bê xeberdan, kincê xwe xudike te diwana padişê. Carî pêşyê dikeve dibe otaxa xanimê. Otaxeda Peyale xûşka xwe tene bûn. Xezalê go:

- Selam elêykûm, xanim.

Xanimê go:

- Elêykûm selam, Xezal pêşda were!

Xezal rûnişt û go:

-Xizmeta te xêr xanim, te şandibû pey min?

Peyale go:

- Xezala min, min şandiye pey te.

Xûşkê go:

- De hûn qasekî xeberdin, ezê va bêm.

Em bînin ser bûka mezin. Ew pencerêra dît, ku carîyê qîzekî bedew anî mala wan, lê çâ bû? Ewê gazî carîyê kir û go:

- Ew kî bû te anî malê?

Carîyê go:

- Qîza bostançî bû, xanimê ez şandime pey. Qîza wezîr çû konta baltûzê, ku her tiştî bihese. Ew xu dewsa xanima mezin hesav dikir, çimku kulfeta padişê ew çend sal bû çûbû rehmetê. Ew ku hate hundur nihêrî Peyale Xezal hemez kirye, dest - dest pajda çû.

Xezalê go:

- Peyale, min berde

Peyale go:

- Netirse, Xezala min, hetanî ez saxbim tu kes nikare tişkî te bike. Xûşka wî tê Xezalê verê dike. Bûka mezin dîtina xwe her cî gilî dike. Temamiya şêher deng bela dibe. Deng dikeve guhê padişê. Padişâ gazî Peyale dike dîwanê. Peyalê diçe dîwanê, destê wî radimûse û divê:

- Te gazî min kirîye, bavo?

Padişâ go:

- Erê, min gazî te kirîye. Raste, ku tu qîza bostançîra digerî?

Peyale go:

- Rîyê min bin nigê te, bavo, raste ez wê dihebînin û ez wê jî bistînim. Padişê îzna wî da, ew çû.

Qazîşro go:

- Padşayê saxbe, lê xu ez gilîye tewekel nabêjim? Bona Peyale terka wê bide, Peyale bişîne pêşya karvanê xoyê, bostançî qîzêva jî li şêher aksorke (sirgûnke) ji şêher derxe.

Sibetirê padşê gazî Peyalê kir, go:

- Hazir be here pêşîya karvanê xoyê. Pey çûyîna Peyalera padişê qirar kir, ku Temir qîza xova li şêherê wî derkevin. Temir medê xwe kirbû, lê Xezal digirya, gundî-cînarê nêzîk gişk hatibûn mala wan. Ewana jî digiryan. Temir û Xezalêva sibê zû ji şêher derketin. Xezalê li bavê xwe dinihêrî, dilê wê gelekî xirav dibû, bavê wê kal, porê sipî teze pîyê wêda derodero dibû. Ewê dilekî kul, dengekî zelal sitra: Wey gidîno, sibeye dilê minra sibe sare, Dilê min hêsîfê brîndare, Ezê bavê xu dinêrim gelkî kale. De belkî sudê mala sebeb xiravke. Rîyê hizkirna qîzêda bûye aksor, derodere. Temir dinhêre qîz gelkî ber xu dikeve, ewî go:

- Xezala min, ez bavê teme, xema neke, ez bavê teme.

Xezal go:

- Bavo, ez bona wê yekê ber xu dikevîm, ku te rûyê xu xevata padşêda sipî kir, lê ewî gişik pêpes kir, neşêkirand.

Temir go:

- Dewir usane, lawo! Xudê zanibe ewana çiqas erd diçin, terî wan dikeve erdê. Ewana konê xu li wir lê dixin. Sibê zû mîrê ereba pê dûrebîna dinêre wa konek çayîrê wîda vegirtine.

Ewî go:

- Kuro, çika pê bihesin ew çî kone? Xulam çûn hatin, gotin ku, kaleke û kulfeteke cahale- rêwîne, wê herin.

Mîr go:

- Kuro, hespê min bînin!

Ew li hespê sîyar bû, berê xwe da konda. Temir dî, ku sîvarek hat derkete ber kon. Mîr ku Temir dî, go:

- Selam elêykûm, rîspî!

Temir go:

- Elêykûm selam, mîr!

Mîr go:

- Navê te xêr?

Temir go:

- Navê min Temir.

Mîr raste Temirra xeber dida, lê çavê wî kon bû. Ew li hespê peya bû, beyî îzna Temir çû konda. Temir jî da pey. Mîr ku çav Xezalê ket, go: "Ew Xezala îşev min xewna xweda dît, hema eve". Nava kon sekinî go:

- Lê hûn wa ku tên, hûnê kuda herin?

Temir go:

- Min qîza xwe anîbû zêyî, nahaka ez paşda divim.

Mîr go:

- Usa nabe, ez qîza te be pêşkêş verê nakim. Ez mîrbim xanimekî wa bive mêvana min bê pêşkêş here?

Temir go:

- Zehv razîme ji hurmeta mîrê xwe. Gerekê hetanî bere êvarê em bigihîjine cî.

Wanaya kirin- nekirin xwe ji mîr xilas nekirin. Mîr ewana tevî xwe birine herêma xwe. We rojê çixereke mezin kir hetanî êvarê. Êvarê gazî Temir kir. Temir çû cem wî. Mîr go:

- Temir, tu cîkîda naçî. Çiqas qelen bixwezî ezê bidime te, tu qîza xwe bide min.

Temir go:

- Mîrê min, ew kulfeta mêre, ya te jî komîya te heye.

Mîr go:

- De xeverdan ne lazime, wê nahaka we bivine xanê, sivê emê dest bi dewetê bikin.

Temir çû. Mîr gazî xulama kir û go:

- Temir qîza xweva bivin xana jorin!

Xulama Xezal, Temirva birine xana fêza şêher. Xezalê go:

- Bavo, ancaxkî em li mîr dûrketin. Nahaka tu here ew gelîyê ku em tevî mîr derbaz bûn û li wir hîvya minbe.

Temir go:

- Tu min di kujî, Xezal.

Xezalê go:

- Bavo, herge tu naxazî ez mîr bistînim lêde here. Temir xatrê xwe li qîzê xwest û rê ket.

Pey çûyîna bavêra Xezalê deste kincê wîye kewin li xurucê derxist xukir, dizîva peyayî heyata xanê bû, ya ku tijî hespê girêdayîbûn, li yekê sîyar dibe û direve. Cav dighîje serkarê xanê, ku dergîstya mîr revî. Serkarê xanê û xayê hespê, hespa sîyar

dibin didine pey wan. Em bînin ser Xezalê. Xezal digihîje gelî, dengê hêdî bavê dike gazî. Bavê wê tê digihîjê. Herdu dajon.

Diçin hinekî ji gelî dûr dikevin Xezal hespa dide seknandin. Temir tirsîya, go:

- Çima Xezal, te dibekî tişt bîr kiriye?

Xezal go:

- Na, bavo, sermîla mine çepê birîndar bûye, hanê pê temezya min parava girêde.

Temir go:

- Dixazî, Xezal, em li vir hinekî bisekinin?

Xezalê go:

- Na, bavo, gerekê em bilezînin nahaka ewana pê, pê pey me tîn. Em ku gundekî cîkîra negihîjin ewê me bigirin, paşda bivin. Ewana hetanî soreborê sivê ajotin, soreborê sivêra dengê kelba wan tesele bû.

Temir go:

- Evê pêşya me gunde.

Xezalê go:

- Diqewme eylebe, bavo.

Temir go:

- Na lawo, gele kelb hene vir, yê eyala sê, çar kelb hene vir, yê eyala sê, çar kelba zêdetir xayî nakin. Ewana hinekî çûn malek kete ber wan. Temir derî xist. Kulfeteke navsere derî vekir.

Temir go:

- Xûşkê, mêvana xayî nakî?

Pîrê go:

- Mêvan, mêvanê Xudêne keremkin pêşda werin. Pîrê hespê wan kişandine tewlexane, ewana jî birine xanî. Malda pîrê bû, bûka wê û kurê wê bû. Kurê wê bûka wê jî rabûn.

Temir go:

- Xûşkê, ez hîvî dikim, tu cîkî bavêjî qîza min brîndare. Pîrê li Xezalê nihêrî femkir ku revîne, çimku kincê wê yê mêra bûn. Ewê birîna wê vekir, hine belghewêz rîyê şîr xist, pê şûşt, paşê girêda û ew da paldan. Em bînin ser Peyale. Peyale ça ku li karvantîyê hat, çû cem xûşkê. Xûşk girya, go:

- Netirse Peyalê, padişê Temir Xezalêva pêy çûyîna tera li şêher aksor kirin. Peyale ça ku bihîst gilîyê xûşkê, çû cem padişê. Padişê go:

- Keremke, Peyalê min.

Peyale go:

- Min tera go, ku Xezalê peştir ez kesî nastînim, te ew bona min aksor krîye, mijî aksorke, îro şûnda tu min navînî. Padişê ça kir çare Peyale nebû, çi lê lazimbû ewî hilda û li şêher derket. Çiqas çû Xudê zanibe, rastî du sîyara hat. Peyale go:

- Elêykûm selam, gelî bra!

Sîyara gotin :

- Elêykûm selam, xortê delal !

Peyale go:

- Hûnê wa kuda herin.

Siyarê navsere go:

- Çend ro pêşda kalemerek û qîzeke cahilva konek xalîya mîrda lêxistibûn. Mîr destê zorê dixast qîzik bîstanda, êvarê ewanaya şandibûn xanê bal min, ku sivê dewatê bike. Qîzke çeleng bû. Evarê dest xuda kincê mêra xu kiribû, hespek ji heyata xanê hildabû revîbû. Nahaka kuda çûye nizamim, ez ku wê nevînim mîrê serê min lêxe.

Peyale go:

- Lê wan gotibû ku kuda diçin?

Sîyar go:

- Belengazî gotibû, ku qîza xu anîye zêyî.

Peyale go:

- Qîzik nahaka çûye gihîştîye mala xu, hûn badilhewa lê digerin. Herin mîrra bêjin, ku de donzde sîyara ser wanda girtine ew birine. Sîyara xatrê xu li Peyale xastin, hevdu dûr ketin.

Dilê Peyale hinekî barstan bû. Ew du rojbû ewî tişteki tam nekiribû, li hespê peya bû nanê xu ji xurcê derxist, xar û dîsa rê ket. Gele wext çû berê êvarê rastî şivanekî hat.

Peyale go:

- Selam elêykûm şivanê delal.

Şivan go:

- Elêykûm selam, ser çavara hatî xortê delal, tê wa kuda herî? Hespê peyabe minê şîr dotîye hê nav avêdane. Were em tev bixun, paşê Xudê oxra terabe. Peyale li hespê

peya bû, rûnişt ser şînayê. Şivan nan hûrî şîr kir, du kevçî li hebana xu derxist danî, lê hebana wî tijî pincara cûre, cûreyî bû, usa dewsandibû ku kevçî zorekî navê derxist.

Peyale go:

- Tu çima du kevçîya xura digerînî, ev pincara hizêmetî jî te xuva darda kirîye tê çabikî?

Şivan go:

- Carekî maqûlekî forma te rastî merîya tê, pê kevçîkî nayê xarin, lê ev pincara jî xûşka min nexaşe bona wê min çinîye.

Peyale go:

- "Welle, ezê îşev mêvanê vî şivanî bim, eva gelek tişt zane". Êvarê Peyalê tevî şivan çû mala wî. Temir nemal bû, ew çûbû xura tamekî bivîne, xebatekî destxe. Şivan go:

- Daye, min tera mevanek jî anî.

Dê go:

- Mêvan, mêvanê Xudêne, lawo. Şivan hespa wî axil da grêda, û ew çûne hundur.

- Keremke rûnê, xortê delal.

Peyale rûnişt, bûkê nan anî, nan xarin. Şivan go:

- Dayê, ew pincara te digot- min anî.

Pîrê go:

- Xudê te xayke, lawo!

Şivan go:

- Dayê, apê Temir kuye nayê kivşê?

Pîrê go:

- Min ça kir çare pê nebû, çûye xura xanekî bigire, digo - ezê herim cem beg rênbertîkî bixwazim.

- Lê Xezal çawane?

Pîrê go:

- Birîn gelekî kure, çika ew pincara îro bidime ser- wên çawa be?

Peyale xwe zeft nekir, go:

- Ka kuye Xezal, dîya pîr?

Pîrê go:

- Lawo, ew mêvana mine, çî te ser wê heye?

Peyale go:

- Netirse dayê, ew min nasdike, Xezal dergîstiya mine. Pîrê da pêşîya Peyale, bire odê. Peyale nihêrî Xezal nava germêda diqimile. Pîrê çû ew tenê hîştin. Peyale destê wê girt. Xezalê çavê xwe vekir, ma acêb mayî

- Peyale rûniştibû ber cîyê we. Xezalê go:

- Dûrî min keve, tu çî rûkî pey me ketî, bavê te em bê mal, bê hal kirin, berî dinê dan, namûsa mera lîst, em kirine vê rojê.

Peyale go:

- Tu çî jî bêjî ez li vir naçim. Temir tamedek girtibû, ewana çûn ketine. Pîrê ser birîna Xezalê xevitî, Xezal pakbû. Çika zêr ku Peyale anîbû besî wanbû. Ewana êpêce wext li wir man.

Em bizvirin cem padişê. Pey çûyîna Peyalera sitarî nekete wî. Ewî bi pirs - pirsyara pê hesya cîyê wan. Kî şand, ewana nezivirîn. Xuxa çû ewana anîn. Heçkî zêrê wane ku mabûn Peyale da pîrê, kurê wê. Padişê teze wanra def- dewat kirin. Ewana çûn dewatê, em jî hatin vira.

Çîrok- 3

RUVÎYÊ TORÊ Û ROVÎYÊ ÇOLÊ⁹⁶

Zemanê berê li gundekî mezîn zilamakî bi navê Hacî Avla go rezékî wî xweş hebu dijî... Dido ruvîye bi nave ruvîyê Torê û yê Çolê hebu. Êlîmî bun tim û daîm diketin nav vî rezîda têr tirh(tirî) dixwarin û hê go Hacî Avla nehatî nav rêz bazdidan diçun. Şêvekî dîsa herdu ruvîye gewr ketina nava rêz têr xwarine. Dîsa piştî ku zike wan têr bu, rabun zîtirik dinava mewa'da avetin. Tirh jekirin werşîye tirh avetina hevdu û tirh perçikandin... dawîya mesele reze Haci Avla êdem kirin. Duvre ruvîye bê feêl ji nav rêz derketin çun.

Sibehê hê tavê(rojê) ne avetibu, Hacî Avla hatîya nav rezê xwe dimêzêne... heeeeylooo go va rezê wî êdem bûye... zêhf di qeherê û dûvre dibe hekê ev ji werê ma xwe bila bê... Diçê malê xefke tenê li bêr kêzîne divedê, jive kêzîne pêdejî ti qul û kewêr di dîware dora rêzde tûneye... Lewma difikire go çawa bêjî ezê ruvîya

⁹⁶ M.Xalid, Sadini, *Çîrokên Gelêrî*, Nûbihar, Îkinci baskî, İstanbul, 2013, s.67.

bigrim. Dibe êvar ruvîye me dîsa ûrê wa jinêza di eşê... Dîsa berê xwe didin bi rîya rêzda. Le hema zanîn go wa şevêdî çi bi serê rêzda anîbun, jibo ve yekê hinekî ditirsan jî... Lê çibikin ma bila ji nêza bimirîn. Ruvîye torê hînekî ji ye çolê bi aqiltir bu... Wextê go hatinê devê kezîne gote ruvîya çolê:

- Dê keremkê heval bide peşîya min.

Ruvîye çole go:

- Na wellah bire min tu jimîn mezintirî şerme ez bidim peşîya te.

Ruvîye tore go:

- Kekêmin wexte go ez mezintirim ez dibejimê te bide peşîyamin. Di rabê Ruvîyê çole di kêzîna dîwerde dike û derbasî nav rêz dibe... Li hema go çawa pîye xwe diaveje nav rêz pîye wi dikeve xefkêde, qîrîn pedikeve û dibê:

- Ew çibu go ez ketimê...Pîyemin şikest bawerke.

Wextê go ruvîye çole dengê hevalê xwe dike hêdîka ew jî dikeve nava rêzde... Heyloooo çi bibîne go wa hevalî wi di nav axeda digevize. Hejî qîre qîra girîye ruvîye çoleyê dî wi hale xwe da diperpîte surafke şevêdî di serê wîda derketîya... Ruvîye tore diçe nezîkê ruvîye çole u dibêje:

- Kêkemin wellah ev he le-le yê, he lo-lo mayîye.

Ruvîye çole go:

- Ma ji wi halêmin pêda tiştne xerabtir jî hene.

Ruvîye tore go:

- Wextê sibehe go tavê awit, piştî nimeja sibehera go Hacî Avla hat û di destî wîda kêreka tuj û bazdâ hat kêr avêta serê te ya xirabtir ewe.

Ruvîye çole:

- Wellah heval biva xeberate kezebê min qetand ê naxwe eme çawa jiwî halî xelas bin?

Ruvîye tore:

- Zanê heke tu biyamin bikê te xelas bibê.

Ruvîye çole:

- Ka bêje bîre min. Wellah divî halî de tiştêk naye bîra min û tiştêk ji deste min naye.

Ruvîye tore:

- Sîbehê nezîke go Hacî Avla were xwe taze direjke û zimanê xwe derêne deqena Hacî Avla be wellah ev ruvî di xefkede mirîye, ez jî live benika banî xwe velîzenim, gava Hacî Avla hate ba te yê bejê wellah ev mirîye û yete ji xefke derine û aveje. Ê Hacî Avla ye mêzene go ez live benika banî me ye bi baskî minda were, wexte go baskî minda hat em herdu bazdin çin û eme xelasbin.

Ruviye çole:

- Wellah bira ji wilo pêyda xelas buna mejî nîne.

Sibehe he zu Hacî Avla te nav rêz dibîne go va ruvî ketîya xefkede û mirîye dibeje :

- Hêy agir bi mala xwedî ketî, hê sax ez ne gehîstîme û şiker ketîya.

Dirabe wî ji xefke diderêne û diaveje, di mezêne go ruvîyekî dî ji li benika banî xwe vezîlandiya biba wî diçe...Lemaçi ...Ruvîye gewr dirabin û bazdidin. Hacî avla qîra dide dikeve duw wande...Lê ruvîye gewr xwe xelas dîkin... Hacî avla dibeje:

- Ev tirs heta hûn a saxjîbin besî weye.

Çîroka me li nav devîya rahmet li de û bave me teva....

Çîrok- 4

KEÇELOK⁹⁷

Hebû Mîrek û du wezîrên xwe. Sê qîzên Mîr hebûn. Qîza xwe ya mezin li wezîrê xwe yê mile rastê ya navê li wezîren milê çepê mehir kir. Qîza xwe ya biçuk jî, ku ji herdu xweşkên xwe yê mezin cîwantir û şhrazartir bû, da zilamekê keçel , kirêt û xîzan.

Ew ji xwe re difikirî ; çima bavê wê herdu xwişkê wê yê mezin li herdu wezîrên xwe mehir kirin û çima wê ne bidilê wê dide vî zîlamê mekruh û bi temenê xwe jî ji wê gelekê mezintir?

Dizanî nikare li pêşber biryara bavê xwe derkeve, ji xwe re li rêyekê geriya. Biryar da ku ji malê bireve, da xwe xilas bike. Şevêkê ku malî û xizmetkar raketîbûn, ew çû cihe xizmetkaran çakêtek û pantolekê qetyayî li xwe kir pora xwe glock girêda, şewqeyek jî li wan deran dît û xiste serê xwe.

⁹⁷ Rukiye, Özmen, *Çîrokên Şevbihurkan*, Ceren Matbaacılık, İstanbul, 2002, S.47

Çû cem kuçikê, beroşekê ku dora wê reş bûbû ji teniyê hin fê li rûyê xwe da, heya rûyê wê reş bû.

Şevêkî sar bû baran bû ji mal derket û çolebir çû.

Ew cara ewil bû di jiyana wê de ku hewqasî bi lingan meşiya bû. Pir westiya. Bû berbang giha gundekê. Di rê de şil bûbû, û westiya jî bû. Mala ku pêşiye gihayê destê xwe li derîyê wan da. Jinekê derî jê re vekir.

Wê got:

- Sibeha we bixêr

Jinekê got:

- Bi xêr û silamet, kerem bike were hundur.

Çû runişt. Jinikê jê re taştê anî xwar, sipasîyên xwe jê re pêşkeş kir. Ew ji jinikê re eceb hat: Ev kurik e , ne kurik e? Qîz e, neqîz e? Pîr e ne pîr e? Xort e , ne xort e?

Got: Ma gelo ez pirs bikim ku ev çî ye, ji kû tê û wê bi kû ve biçê, wê neşerm be, ji ber kû mehvana me ye. Dîsa xwe negirt û pirs kir:

- Tu ji kû ve tê û tê bi kû ve biçî?

Wê got:

- Ez keçelokekê xîzan im, ji xwe re li şivaniyê digirim. Hima şivanî be, gavanî be, çî bi dest min bikeve.

Jinekê got:

- Wele me kewal û dawar nîn in, lê mala Mîr pez û dewar pir e. Here wê derê ji xwe re pirs bike, belkî şivan yan gavan, ji wan re lazim be.

Jinikê mala Mîri jê re tarîf kir, xatir ji jinikê xwest û çû mala Mîri. Destê xwe li deryê wan da xizmetkarekê derî vekir got:

- Tu kî yî tu li çî digerî?

Wê got:

- Ez keçelokekê xîzan im, ez ji xwe re li rênçberîyê digirim.

Yê xizmetkar got:

- Tu rênçber ne lazim in.

Xatûna malê dengê li wan kir got:

- Ew kî ye?

Yê xizmetkar got:

- Keçelokek e, ji xwe re li şivaniyê digere.

Xatûne got:

- Bila were vê derê.

Ew çû cem Xatûne, Xatûne jê re got:

- Tu şivan ne lazim in. Lê qaz û êlok hene. Eger tu bixwazî herî ber wan, tamam e.

Ew gelek şa bû got:

- Ezê biçime ber wan.

Xatûnê bang kir xizmetkarekê û got:

- Ev dixwaze here ber qazan. Ji wî re cihekê razanê hazir bikin di nav yê rênçberan de.

Ji ber ku tu kes tu şikan jê nebe. Wê ji qestan got:

- Xatûna min hûn iznê bidin, ezê li cem kozika qazan razim. Ez hînî xewa li ber dengê şeq şeqa qazan bûme. Cihê wê li cem kozîkê danîn û keçik raket.

Sibehê hêj kes ji xew ranebûyî çû ji dizî ve rûye xwe tenî kir. Turikî xwe da milê xwe darek ê xiste destê xwe û qaz birin çêriyê, heya êvari ê qaz anîn malê. Êvaran li cem kozîka qazan xwarina xwe dixwar û li wir radiket...

Kurekê Mîrî heye xortekê law û mêrxas e. Bavê wî behsa qîzên beg û axa û Mîran dike ew qebûl nake. Her tim dibêje ez qîzaka ji gundê me dixwazim. Bavê wî dibêje em Mîr in ma çawe emê qîzeka ne ji mala Mîran bînin , xelkê ji me re çi bêjin?

Kurikî di biryara xwe de israr dikir. Mîr tu tiştî ji fikra kurê xwe fêhm nekir. Gote xulamekê:

- Here nava gund bigere, bila hemî qîzên gund, di meydana gund de, li hev bibin kom. Da sibehi kurê min yekê ji xwe re ji nava wan hilbijêre.

Xulam kete nava gund got: Sibehî bila tu qîz di mal de nemînin tev herine meydane, da kure Mîr ji xwe re yekê bineqîne.

Qîzînan jê re gotin: Em naçin ma em heywan in wê me ji xwe re bineqîne. Hin jî ketine heyecanê gelo xweşik bûna min wê kurê Mîr razî bike an na.

Serê sibehê qîzên gund rabûne ser xwe kirasên margez û xîftanên melezi wergirtin. Kemberê zîvîn li ser bejna xwe girêdan û bi kilê siphani çavên xwe kil kirin, bîskên sorê hinekirî ji rast û çepê ve berdan li ser hinarkê rûyên xweyên sorgulî. Li serê xwe

şahrê Amedê girêdan û berê xwe dane meydanê. Bûne rêz, her yek ji ya dî sipehîtir, mina dîmenekê daweteka Dihokê.

Dema kure Mîrî hat çav bi wan ket ku her yek ji ya dî sipehîtir. Bêdeng ji meydanê çû mal.

Bavê wi got:

- Min zanî tu, tu ên ku bi dilê xwe nabînî, di nava vî gundî de. Hêrs bû gote bavê xwe:
- Qîzên ku îro min li gundê me dîtî ne li Misrê, ne li Stenbolê, ne jî li Tehranê hene. Her yekê heja ye bi dehan wan Şah û Şêx û Siltanan ku tu behsa wan dikî. Lê min yek jî ji wan navê. Ger ez yekê ji wan qebûl bikim yên dî dê li ber xwe bikevin û ji xwe heznakin.

Bû roj, di kurê Mîrî derkete neçîrê çû li bin darekê runişt dûrbêna xwe da ber çavê xwe li wan deran mêyze kir. Nêzi wi seqlanek hebû, keçeloka qazvan jî qaz biribûne ser wî seqlanî da av bide. Qazan xwe li nava ave noq dikir. Keçikê rûyê xwe şoşt ji teniyê û şewqa xwe ji sere xwe derxist pora xwe berda pora wê mina werisek reş li ser bejna wê wekî rihanê şor bû. Çavên wê wekî yên xezalan bûn. Dema çaven kurê Mîrî pê ket, çavên wî germ bûn, laşê wî tevizîn û av pekiya ser dilê wî, hîsnan bêgotin pê re peyda bûn. Ne bi dilekê heft dila dilketî bû. Hêdîka çû cem wê.

Dema çavên wê bi wî ket destê xwe avêt şewqa xwe da bêxe serê xwe, kurikî got: Min tu dîtî xwe nevesêr e. Ez dixwazim tu bibî bermalya min.

Ew gelek şabû. Kure Mîrî destan wê girt û çûne mal. Kurê Mîrî ji xwe û Keçeloka qazan re dawetek bi nav û deng pêkanî.

Çîrok- 5

MÎR Û ŞIVAN⁹⁸

Rojekê mîr û berdestikên xwe ve bi hev re çûne neçîrê, dinê xweş bû, neçîr zef bû, gelek li beyarê man pêy ve pir tî bûn.

Xwestin ku biçin gundê lê wê nêzîkê, pêdiviyên xwe pêkbînin, hatin li ber derê mirovekî peya bûn û av jê xwestin.

⁹⁸ Mehmet, Öncü, *Çîrokên Kurdan*, Birinci baskı, Doz yayınları, İstanbul, 2006 , s.275.

Mazûbane wan çû pîyaneka av têjî kir, sê çop li piyanê nêrî ku piyan gelek paqij e lê sê heb çop di neva avê de avjenîyê dikine.

Velek tî bûbû, kerî tîbûna xwe nehat, av vexwar, di vê navberê de mazûban serê hespî girtî bû, hêdî hêdî di dor hev re dizivirand.

Mîr ava xwe vexwar pêy ve, vegeerî mazûbanê xwe û bi dengekî dijwar got:

- Tû zanî ku ez kî me? Mazûban go:
- Belê mîrê min, ez zanim ku tû kî yî. Mîr hinekî din dengê xwe bilind kir û got:
- Tû çi kesekî egîtî ku, him min nas dikî him ava bi gemar didî min him jî heneka bi hespê min diki... Mazûban got:
- Li min bibore, te xelet fehî kir mîrê min, dema ku hon hatin min dît ku, tû gelek westîya yî û xew jî li ser te ye, bi zanebûnî minê wê çop êxistin avê te ku, tû ava xwe hêdi vexwî ji bi me ezîz in. Mîrov bi axaftineka dilnizm berdewam kir:
- Em dizanin ku xwîhdana hespî bi carekê re sar bibe, ji bo ajalê ne baş e, min serê wî girt zîvirand ku, xwîhdana wî jî hêdî hêdî sar bibe.

Kêfa mîr gelek xweş bû, aqilmendîya wî bala mîr keşand û jê pirs kir:

- Tû çi karî dikî? Mazûban go:
- Ez şivanekî reben im. Navî wî distine cem xwe, xatir dixwaze û diçe.

Pişî çend rojan ji wî şivanî re pêşniyazekê re dike, wî li hûzura xwe dixwaze. Dema ku şivan tê koşka mîr, mîr şewîrmendiya mîrîtîyê pêşniyaza wî dike, şivan dibêje:

- Mîrê min, şewîrmendiya mîrîtîye ji bo me nav û şerefeka gelek mezin e, lê daxwazeka min heye, ez cîhê xwe cuda dixwazim.

Mîr cîhê wî cuda kir, li pişî wê şivê gelek xizmetên giring û taybet ji mîrîtîyê re kirin, mîr gelekê qedrê wî digirt.

Rewşa wî hesedîya pir kesên ku li koşka mîr dijîn qamçî kir, li gelek deran zema wî dikirtin, bextereşî lê dikirin, rojekê derketin huzûra mîr û jêre gotin, ew kesê ku tû qedrê wî gelek bilind digrî, kesekî nankor e , xilat û nişanên ku te li wî kirî, tenezûl nake ku bi kar bîne.

Mîr li ser van giliyan, şivan li huzûra xwe dixwaze, şivan tê, mîr dibêje:

- Ew gotinên ku van kesan di derheqa te de dibejin rast in? Şivan got:

- Rast in mirê min, lê ez dixwazim ku carekê tû guhê xwe bidî min.
- Mîr bi xwe re dibe cihê xwe yê ku lê dimine, mîr û kesên pêre dibînin ku, hebanek, bilûrek û kulavek di diwarê mezela wî de hilawestine, mîr dibêje :
- Mehna van tiştan çi ye? Şivan got:
 - Her çi qas ku ez bûme şewîrmendê mîran jî, eslê min şivan e, gerek ez şivanîya xwe ji bîr nekim, heke ku ew tiştan ne li pêjber min bin, dibên mirovan şîrê xav wêtî ye, dibe ku ez xwe winda bikim...
- Mîr xilateka din li wî dike û xwediyê van giliyan jî dide ceza kirinê...

Çirok- 6

MÎR Û ŞÊWÎRMENDÊ XWE⁹⁹

Mîr û ber destikên wî bi hev re rûniştî bûn, mîr rabû pê, destê xwe dirêj kir. Teyrê wî yê baz û neçîrwan hat li ser destê wî danî. Mîr ji şewîrmendên xwe pirsîya:

- Hon teyrê min ê baz û neçîrwan çewa dibînîn? Di rêzê de hemî aqilmend û şewîrmenden wî pirsî mîre xwe bi çelaqî bersiv dan û pesnê teyrê wî dan. Lê ji nav wan de kesekî ku mîr nû vebûhtî erkê hebû, wî ramana xwe eşkere nekir.

Bêdengiya wî bala mîr keşand, mîr ber bi wî ve çû û jê pirsîya:

- Gelo tu çewa dibînî? Got:
- Baş e lê ew li ber mirîşkê mezin bûye. Mîr ewil qehrî, paşê vepirsand, ferman da ku kesê ku ew teyrê jê re anî bila bê huzûrê.

Piştî demekê ew kes hat dîwana mîr û mîr je pirsîya:

- We ew baz çawa peyda kir? Got:
- Mîrê min, ew baz ji refeka asê, di hêlîna bazê de hêk bû me ew hêk ji bin bazê rakir û anî danî bin mirîşkeka kûrt, mezin bû. Mîr got:
- Baş e, tû dikarî biçî

Mîr vegeirî ew kesê ku ji xwe bawer:

- Lê te çewa zanî bû? Got:

⁹⁹ Mehmet, Öncü, *Çîrokên Kurdan*, Birinci baskı, Doz yayınları, İstanbul, 2006, s.202.

- Mîre min. Bi teva jî melum e ku têyrên baz neçîrvan in, ji bo wê her tim çavên wan li banî ne. Lê teyrê te her li dor alîyen xwe dinêre.

Mîr ferman da ku, nanê wî yek zêde bikin.

Rojeka din, dîsa mîr û mahiyeta wî li hêviya neçîrekê li hewşa koşkê bûn, xûlamên mîr hespê wî zîn kirin û anîn hewşê, mîr disa li aqildar û şewîrmendên xwe pirsîya:

- Hon hespê min çewa dibînîn?

Vê carê ji kesên li dora wî pirsîya wî bi şelaqî bersiv dan, pesnê hespê wî dan, disa ew şewîrmendê ku nû hatî ramana xwe eşkere nekir, ji ber ku wî kesî di derheqê bazî de tiştên ecêb gotibuûn, mîr bi taybetî dîsa ramana wî pirs kir:

Got:

- Lê di derheqê hespê min de tu çi dibêjî? Şewîrmendê nû got:
- Baş e, lê ew jî ber çêlekê mezin bûye. Mîr di dilê xwe de sar bû, bêhna wî teng bû, ji nêçîrê borî, ferman da ku, xwediyê hespê ye bera zû bînîn û derxin huzûra wî.

Di demeka kurt de kesê ku ew hesp ji mîr re anî derket huzûra mîr, mîr jê pirsîya:

- Wê ew hesp çewa gêhiştandî ye? Got:
- Mîrê min, di zayîna wî de dayika wî mir, hê ew cehni bû, me da ber çêlekê, bi şîrê çêlekê mezin bû. Mîr ji şewîrmendê xwe pirsîya:
- Lê te çewa fehm kir? Got:
- Mîrê min hespê çê lingê xwe di erdê dide, leê pêş ve dinêre, serê xwe radike. Lê hespê te stû tewi bû. Mîr ferman da ku nanê wî yek din zêde bikin.

Nanê wî yekî din zêde kirin, piştî çend rojan vê carê mîr dîwana xwe kom kirî bû, ew kesê bal dûr jî li wir bû, mîr dîsa ji wan pirsîya. Got:

- Lê hon mîrê xwe çewa dibînîn?

Kesê li dora mîr, pirsîya wî ji gor kêfa mîr bersiv kirin, pesnê wî dan, kêfa mîr li wan pesnan hat, lê mabesta wî ku, bersiva şewîrmendê xwe yê nû bistîne, li mixabin dîsa wî ramana xwe neda xûyanê mîr zivirî ser wî û bi taybetî ji wî pirs kir got:

- Lê tû mîre xwe çewa dibînî?

Şêwîrmend xwe şûn ve da, nexwest ku pîrsa wî bersiv bide, mîr ritmand û ew jî ramana xwe bi bêje, şêwîrmende got:

- Mîrê min, ramanekê min jî heye, lê bi şert ê, heke ku ew şert neyê cîh, min ehd be ku, ez ramana xwe nabêjim. Mîr gelek kete merêkê, got:
- Hele bibêje ka şertê te çi ye? Got :
- Mîrê min, te li huzûra diwana xwe sond bixwî ku, hegî ku ez çi bibêjim, heke ku rast be, pêwîst e ez neyê ceza kirin. Meraqa mîr pirtir zêde bû, got:
- Li huzûra diwanê bila ehd be ku, tû heke çi bibêjî jî, jiyana te di bin parastina min de ye, min gelekî nexwe di meraqê de. Şêwîrmend got:
- Mîrê min, tû bejî yî.

Mîr gelekî qehrî, bi heybet rabû ser xwe şûrê xwe kişand çû ser wî ku serî wî jêke, sonda ku xwarî hate bîrê û got:

- Tû dizanî ku devê te çi dibêje, hey kure ... got:
- Xwe neqehrîne mîrê min, ez hedê xwe dizanim, ma ez dikarim qey bextereşîya li mîrê êlekê bikim, hekî ku dernekete holê, tu çi bixwazî tû dikarî bi min bikî. Mîr got:
- De ka bibêje ez çewa bejî me an bejiyê kê me? Şêwîrmend got:
- Here beroşek av bide ser agir, bila deng ji kela wê bê, here dayika xwe bîne bide ber beroşê, bibêje hekî ku tû ji min re rast nebejî ez ê serê te têxim vê beroja ku tê de av dikele... Mîr bi ya wî kir. Diya wî axivî got:
- Kurê min madem ku te wisa xwest, ez dê ji te re rastîyê bibêjim. Bavê te teva leşkerên xwe çûyî bû şerekî. Bi salan li cepheyan ma, wê salê xortekî lawînî û cameri cem me xizmetkarî dikir, navê wî Mihoyê nanpêj digotin, ez û wî çend caran bi hev re bûn û tû jê bûyî.

Mîr di gavanekî xirab de bû, xwiya wî di binê lingê wî re kiribû der û bi dengêkî stûr û dijwar gote şêwîrmend:

- Lê te bêjîtîya min ji ku dera min re xwend? Got:
- Mîrê min, min gelek tişt û sîrên hêja û girîng nîşa te kirin, her car te xilata nanekî li min dikir, min jî ba dilê xwe got, ew kes ji sedî sed kurê nanpêjan e ...

Çîrok-7

DIMS, MIŞK Û FIRAQÊ MÎZA PÎRÊ ¹⁰⁰

Belê herkez jî dizane mêvan û mevanî di nav gelê Kurd de gelek girînge. Ji bo wî çîrok û kûrtçîroka wan jî zehf cûr be cûr e. Yanî kûrtçîroka ser mêvanî cûreye. Lê niha em jî kûrtçîrokê ser mêvanî ji we re biaxîffin û vebêjin. Bi guman ev kûrtçîrok raste û çêbûye.

Di demekê bajarê Mûşê û li gundekî Qopê de zilamek, mêvanê yek malê bûye. Navmalî kerema xwe kiriye û xêr hatî bavê min, ser sera û ser çava hatî, gotîye. Mêrik jî bi kêfxweşî rûniştîye. Li piştê vê yekê navmalî çûye menzela xwarînê lê ji bo pêşkêşîyê xwarînê bike. Û li paşê di hûndîrê firaqek de hinek dims anîye. Lê zilamek mêvanê reben jî, ev dimsê dest pê ka xwarînê kiriye. Li di wî encamê de zarokê keçek jî ber birayê xwe yê mezîn revîya û li ber dora mêvan jî gerîya. Lê belê lingê wan zarokan jî werqîlîyê firaqê dims bû û firaq jî wergerîya. Li piştê jî dims rîjîya ser tej û cacimê. Lê di encamê rîjandinê de xaliçe hetikî. Zarokê mezin jî gîlîya xwîşkê xwe diya xwe ra kir û wisa qîrîya;

- day day! Erê welle xwîşka min Rîndik, dimsê bi mîşk ê rîjand ser tejê.

Lo mêvan jî gîlîya zarok bi hisya û lê bi şêwî, bi şaşî û bi behitînê wisa got zarok re;

- Çi çi dims çi bû? Zarok jî;

- Xalo gava li hûndîrê ev dimsê re mîşk ketî bû, lê diya min jî ev dimsê jê te re anî.'

Mêrikê mêvan jî hêrs bû û paşê ev firaqê bi hêrsî hilda û bi zexm û bi tûndî lêxîste erdê û şîkîand. Kevanî yanî navmalî jî bi havar hat û lê bêhay bûna xwe ev jî qîrîya û go;

- Weylê firaqê mîza pîrkê şikest.

¹⁰⁰ Metîn, Kewê, *Çîrokên Gelêrî*, Ceren matbaacılık, Stenbol, 2002, s.10

Çîrok- 8

RÛNÊ SIMBÊL¹⁰¹

Hebû tinebû di gundê Qopê de malbatek hebû. Erê di nav ev malbatê de jî zilamek hebû. Rewş û debara ev mêrik nebaş bû. Feqîr û hejar bû. Lê xîzanî dikişand. Belê ev mêrik ne dixwest kes xîzanîya wî bizane û bihise. Lê belê kengî derdiket dervayê, wî car simbêla xwe û devdora xwe bi rûn lêdikir. Ku herkes dev û simbêla wî bibine û bêje, ev kes savarê bi rûnî xwarîye.

Lê rojekî ev mêrik disa xwest biçê dervayê. Li ber derî solê xwe lixwe kir û li ber derî qîzê xwe re gaziç kir û qirya:

- Keçkê min, ka rûna simbêlî min bine. Go.

Keçkê wî jî bilez rûna simbêlî wî anî û got:

- Hilde bavo.

Bavê wî jî tilê xwe têxîste hûndîrê rûnê û simbêlê û devdora xwe bi rûn kir, paşê jî çû çayxaneyê gundî. Keçîk jî, rûnê simbêla bavê xwe bir û têxîste cîyê wî.

Di wî yalî de, mişk pêşî, di pîşîk jî paşîyê de direvîya. Lez û bez ber dora rûna simbêlê çûn. Piştê jî di wî bezdanê de rûnê simbêla mêrik kete xarê û rijya. Keçîk û jina malê ew deng bihistin û hatin ev bûyerê ditin, piştê vê yekê, jinik:

- Eywax! ew çi rewşe, malê me şewîtî. Ka ez çi bêjim mêra xwe, got.

Nale nale jinik dom kir û keçîk jî revîya dervayê, çû çayxaneyê gundî. Ê di wê derê de bavê xwe dit û di cem herkezî de wisa go:

- Bavo welle rûna simbêlê te pîşîk êxîste erdê hemû rijand. Îdî tu nikarî simbêla xwe bi rûn ve xemlandî biki.

Çîrok- 9

MÎR ŞAHRÎYAR Û BÎRAYÊ WÎ MÎR ŞAHZEMAN¹⁰²

Tê gotin lê belê wek her carê û niha Xwedê zanatir, bi aqiltir û bi rehmtir e ku di destpêka çêbûna dunyayê û hungura demê de, mîrekî bi nav û deng û xwedî hêz li welatê Sasan, di navbera giravên Çîn û Hindistanê de dijiya. Ordîyên wî, yên mezin û hêzên xurt yên di xizmeta xelkê de hebûn. Herweha gelek xulam di qesra wî ya mezin de, di xizmeta wî de bûn. Du kurên wî, yekî mezin û yekî piçûk, hebûn.

¹⁰¹ Metîn, Kewê, *Çîrokên Gelêrî*, Ceren matbaacılık, Stenbol, 2002, s.33.

¹⁰² Serdar, Roşan, *Çîrokên Hezar û Şevkê*, Nûdem, Stocholm, 1998, s.10

Her du jî siwarên jîr û mêrxas bûn; lê belê kurê mezin di warê siwarîbûnê de ji yê piçûk jîrtir bû. Yê mezin welat bi edalet îdare dikir; ji ber vê yekê jî xelkê jê hez dikir. Navê wî Şahriyar, ango şahê bajêr bû; birayê wî yê ku navê wî Şahzeman, ango şahê zeman bû, li Semarkand el Ecamê mîr bû.

Sal di ser salan re derbas bûn; herdu Mîran jî, welatên xwe bi edalet û xweşî idare dikirin û di nav xweşî û bereketê de dijiyan. Lê belê piştî bîst salan birayê mezin bi awayekî nedîtî bêriya birayê xwe kir û emir da wezîrê xwe da ku biçe birayê wî bîne.

Wezîrî got:

Ser seran û ser çavan, û bi rê ket.

Bi izna Xwedê, bê dijwarî, wezîr gîhaşt cem birayê piçûk. Ji birayê piçûk re: silavên Xwedê li te bin, got û sebebê hatina xwe diyar kir.

Şahzemanî got:

- Ser seran û ser çavan.

Emir da pêşkar û xulamên da ku haziriya birêketinê bikin. Kon, zexîre, hêstir, deve û pêwistiyên rê yê din hatin hazir kirin. Paşê Şahzemanî îdareya welêt da destê wezîrê xwe û bi rê ketin. Lê êvarê, dema bêhnvedanê, hate bîra Şahzemanî ku tiştek li qesra xwe ji bîr kiriye û bi nêhînî vegehiya wir. "Wî, di qesrê de, jina xwe li ser dîwanê veke, di hembêza koleyekî xwe î reşik de, dît. Bi dîtina wê dîmenê re dunya li ber çavên wî reş bû û weha fikirî: "Hîn ez bi rêk û pêk ji bajêr derneketime ev jinik weha zinayê dike, Xwedê zane gava ji bo demeke dirêj ez ji bajêr derdikevim ew çi dike". Hema şûrê xwe kişand û ew herdu jî li ser dîwanê kuştin. Tawil vegehiya cem rêwiyan û emir da, da ku bi rê kevin!

Bêwestan ber bi bajarê birayê mezin çûn, heya gîhaştin wê derê. Mîr Şahriyar bi bihîstina hatina birayê xwe gelekî kêfxweş bû û emir da, da ku bajar bo xatir û şerafa birayî bête xemilandin. Ji bajêr derket, çû pêşiya birayê xwe da ku bixêr hatinê lê bike. Piştî hevdîtin û hevpirsînê, Şahriyar bi dilxweşî bi birayê xwe re dipeyivî. Lê belê, Şahzeman bêkêf bû; ji lewre kirina jina wî ji bîra wî nedîçû; dunya li ber çavên wî reş bûbû, rûyê wî zer û laşê wî diricifî. Mîr Şahriyar rewşa birayê xwe fêrî kir, lê belê wî texmîn dikir ku ji ber bêriya welêt welê li birayê wî hatiye, ji ber vê yekê jî, ji birayê xwe, sebebê vê yekê pirs nekir. Lê rojekê nema xwe ragirt û ji Şahzemanî pirsî:

- Ax bira, ez nizanim çî ye, lê di vê rewşê de welê rengzer û lawaz xuyabûna te min diêşîne.

Şahzemanî bersîv da:

- Belê bira, derdê min gelekî giran e.

Lê wî çu tişteke der heqê kirina jina xwe de negot.

Mîr Şahriyar got:

- Ma tu naxwazî bi min re werî, em bi hev re tevî peya û siwaran herin nêçîrê? Mimkin e, an derdên te piçekî kêm û sivik bibin.

Lê Şahzemanî nexwest bi birayê xwe re here nêçîrê, ji lewre Şahriyar bê birayê xwe çû nêçîrê. Li qesrê gelek pencereyên ku berê wan li bexçeyê serayê bûn, hebûn.

Rojekê gava Şahzeman li ber pencereyekê rûniştî, li derve mêze dikir, wî dît ku vaye, bîst koleyên mêr û bîst jî yên jin di nav wan de bi hemî serbilindî û spehîtiya xwe ve jina mîr Şahriyar, hatin nav bexçe. Li ber bendaveke piçûk sekinîn û hemiyar kincên xwe ji xwe kirin. Jinmîrê gazî kin "Masûd!" Piştî lehzeyekê, reşîkekî bi bejnûbala û zendûbandan bi bezîn hat cem wê û wan hevûdu hembêz kir... Reşîkî ew li ser piştê vezeland û bi wê re ket nava kêf û zewqê. Bi vê îşaretê re her koleyekî mêr xwe dirêjî yeke jin kir. Wan, ew listikên kêf û zewqê heta ber bi êvarê doman din. Bi dîtina van tiştan re Şahzeman fikirî: "Weleh ya hatibû serê min li ber vê yekê ne tişteke e." Bêmurûziya wî winda bû, dest bi xwarin û vexwarinê kir û fikirî: Bi rastî ev bûyer ji ya min gelekî xirabtir e. Li dawiyê birayê wî Şahriyar ji nêçîrê vegeriya, hat serayê; dît ku rûyê Şahzemanî vebûye, rengê wî xweş e; û vaye bi mad xwarinê dixwe, yê ku demeke dirêj bû tişteke nedixwar. Şahriyar ecêb ma û pirsî:

- Ax bira, demek berê tu bêmirûz û rûyê te zer bû, lê niha cardin rengê rûyê te xweş e. De ka bêje, çî ye, çî qewimî?

Şahzemanî bersîv da:

- Ez dê ji te re sebebê bêmirûziya xwe bêjim lê, tu, ji min sebebê rûgeşiya min nepirse. Gava te wezîrê xwe şand pey min û piştî ku ez ji bajêr derketim, hat bîra min; ew mucewherê ku min dê bi diyarî ji te re bianiya min li malê ji bîr kiribû. Ez vegeriyam serayê û min jina xwe li hembêza koleyekî reşîk li ser dîwanê dît. Min ew herdu jî kuştin û ez hatim cem te.

Lê min fikir ne fikir, ew bûyer ji bîra min nediçû; ji lewre ez bêmirûz bûm û her ku diçû ez lawaztir dibûm. Lê bi izna te be ez behsa sebebê rûgeşiya xwe nekim.

Gava birayî ev bihîst, got:

- Weleh, divê tu bêjî!

Wê gavê Şahzemanî ew hemî tiştên ku ji pencereyê dîtibûn gotin; Şahriyar bi qêrîn got:

- Divê, ewil ez bi çavên xwe bibînim.

Birayê wî got:

- Baş e. Ji derûdorê re bêje, tu dê herî nêçîrê, lê were cem min û xwe veşêre, bi vê şeweyê tu dikarî bi çavên xwe bibîni û bawer bikî.

Şahriyarî tavilê emir da telalên xwe da ku fêrmana wî ya ji bajêr bi dûrketinê eşkere bikin. Esker tevî konan ji bajêr derketin. Mîr jî bi wan re çû, di konê xwe de ji koleyên xwe yên ciwan re got:

- Nehêlin, bila kes neyê hundir cem min!

Paşê cilên xwe guhertin, bi nihênî ji binê kon derket û berê xwe da serayê. Li ber pencereyê li hêla bexçe rûnişt, piştî saetekê jina wî, tevî koleyên jin û mêr, hat nav bexçe. Wan ew tiştên ku Şahzemanî gotibû hemî bi kêfxweşî kirin, heya roj çû ava. Gava Şahriyar ev tişt dît, aqil ji serê wî çû û ji birayê xwe re weha got:

- Rabe em ji vir herin, em mêze bikin ka Xwedê di qedera me de çi nivîsiye. Heya em yekî ku wekî me tişt hatine serê wî nebînin, divê em hukumdariyê nekin. An na mirin ji vî halî çêtir e.

Birayê wî bersîv da û ew bi hev re ji qesrê derketin bêyî ku kesek bi wan bihese.

Şev û roj meşiyar heya gîhaştin qeraxa deryayê. Li wê derê darek û kaniyêke ku xwişîna ava wê bû dît. Ji kaniyê av vexwarin û li bin darê ji bo bêhnvedanê rûniştin. Berî ku demeke dirêj bibore, xumîn bi deryayê ket û ji nişkê ve ewrekî reş jê bilind bû û ber bi qeraxê hat. Ew pirr tirsiyar û hilkişiyar ser darê, xwe di nav şaxan de veşartin da ku bibînin ka ew çi ye. Wê gavê, ew ewrê ku dişibiya stûnekê, bû efrîtek, yekî dirêjî bi heybet, nav milên wî fireh û sîng pahn. Li ser serê wî sandoxek hebû. Wî piyên xwe dan erdê, meşiya hat li bin darê, ya ku herdu birayan xwe di nav şaxên wê de veşartibû, Sandox vekir, ji nav wê, sandoxeke din derxist û qapaxa wê

vekir. Ji sandoxê keçikeke ciwan û spehî ku wek rojê bû, derket. Efrîtî demeke dirêj li wê mêze kir û got:

- Ax, delala min, ez xulam, tu, ya ku min di roja daweta tede, min te revand, dixwazim piçekî rakevim.!

Efrîtî serê xwe danî hembêza keçikê û di xew re çû. Keçikê serê xwe rakir û li darê mêze kir; wê ew herdu Mîrên di nav şaxên darê de veşartî dîtin. Tawil serê efrîtî ji hembêza xwe rakir û danî erdê. Rabû ser xwe, bi îşaretan wek ku ji wan re bêje:

- Dakevin, werin xwarê, ji vî efrîtî netirsin!

Wan jî bi îşaretan got:

- Xwedê bi te re be, bi izna te, em tevî vê talûkeyê nebin!

Wê bersîv da:

- Bila Xwedê bi we herduyan re be, lê belê lez bikin, an na ez dê efrîtî şiyar bikim, ew dê bi bobelatan we bikuje!

Ew tirsîyan û ji darê daketin; keçik ber bi wan çû û got:

- Lez kin, rimên xwe bihêz û xweşî bikutin min, an na ez dê efrîtî şiyar bikim!

Şahriyarî bi tirs ji Şahzemanî re got:

- Ax bira, tu ewil vî karî bike.

Lê birayê wî bersîv da:

- Na, tu birayê mezin î, divê ez her di riya te de bim.

Bi îşaretên dest û çavan ji hev re gotin, eger ew daxwaza wê bi cih neyînin dê çi bê serê wan, ji ber vê yekê emre keçikê bi cih anîn. Piştî ku lcarê xwe xilas kirin, keçikê got:

- Hûn herdu jî jîr in!

Paşê keçikê ji bêrîka xwe kêsek derxist ku gerdaneke ji pêncsed moran pêkhatî tede bû. Keçikê got:

- Hûn dizanin ev çi ye?

Gotin:

- Na.

Wê got:

- Xwediyê van moran hemî bi min re raketine û her yekî qiloçek nediyar li efrîtî zêde kiriye. Ji lewre divê hûn herdu bira jî morên xwe bidin min.

Wan morên xwe dan wê û wê got:

- Vî efrîtî roja ku daweta min bû ez revandim û xistim hundirê vê sandoxê, sandoxa piçûk xiste nav ya mezin û bi heft birmeyan kilît kir; û sandox bera bin deryayê da; lê wî nedizanî heke jinek daxwaza tiştêkî bike, çu tişt nikare pêşî lê bigire.

Bi bihîstina van gotinên keçikê re, herdu bira pirr ecêbman û ji hev re gotin:

- Eger ev tişt tên serê efrîtekî wek vî efrîtî, ku mizir û xwedî qudret e ev tişt ji yên me pirr xirabtir in, divê em cardin şukir bikin.

Piştî van gotinan, herdu birayan xatir ji keçikê xwest û her yekî berê xwe da bajarê xwe.

Gava Mîr Şahriyar gîhaşt seraya xwe, serê jina xwe û wan hemî koleyan da jê kirin. Emir da wezîrê xwe da ku herşev jê re keçikeke bakîre peyda bike û bîne serayê. Êdî herşev Şahriyar bi qîzeke bakîre re radiza û serê sibê ew dikuşt. Sê sal bi vî awayî borîn. Di nav xelkê de nerazîbûn û şaşbûnekê rû da yên ku keçikên wan hebûn terka bajêr kirin. Welê lê hat ku li temamê bajêr tenê keçikek jî nema. Lê belê du qîzên wezîrî hebûn ku pirr spehî û şêrîn bûn. Ya mezin navê wê Şehrezad, ango qîza bajêr; û ya piçûk, navê wê Dunyazad, ango qîza dunyayê, bû. Şehrezadê hemabêje hemî pirtûkên heyî xwendibûn û dihate gotin ku hezar pirtûkên wê yên ku behsa mîr û xelkên berê û şairan dikin hebûn. Ew bi şeweyeke xweş û nerm diaxifî ku mirov ji dil ûbi kêfxweşî guhdariya wê dikir. Wê ji bavê xwe re got:

- Tu çima welê bêmirûz û bêkêf î, mirov dibêje qey te barê hemî dunyayê hilgirtiye.

Wek şair dibêje:

- Tu, yê xemxwar, piçekî bi kêf be, ji lewre çu tişt ne abadîn e, çawa kêfxweşî winda dibe, herweha xem jî tên ji bîr kirin.

Wê gavê wezîr bûyera der heqê Mîr ji serî heya dawiyê ji wê re got. Paşê Şehrezadê weha got:

- Xwedê mezin e, bavo min bide Mîr, an ez ê bêm kuştin an jî ez ê hemî qîzên mayîn ji kuştinê rizgar bikim.

Wezîr got:

- Xwedê alîkarê te be! Xwe meavêje nav vê talûkeyê!

Lê wê got:

- Na, ez mecbûrê vê yekê me."

Wezîr got:

- Haya te ji te hebe

Çîrok-10

RÛVÎ Û PÎRÊ¹⁰³

Pîrek hebû û mala wê li pişta gund bû. Pîrê bi tenê di xaniyê xwe de dijiya. Çêlekeka Pîrê hebu, gelek bi şîr bû û carinan şîrê wê fikir mast û carinan jî diqetand ji bo penîr û carinan dikire şorbe û hwd. Pîrê debara xwe bi şîrê çêleke xwe fikir.

Lê rûvîyek hînî vexwarina şîrê Pîrê bûbû. Ne rojek û ne du roj, Pîrê êdî hêrs bûbû. Dîsa wek her êvar çêleka Pîrê hate mal. Pîrê çêleka xwe dot û şîrê xiste bin tabekê de, rahişte darekê û xwe veşart, da bizane ka kî ye û çî ye tê şîrê wê vedixwe. Dinya tarî bû êdî bûbû demê xewê, lê hîna Pîrê berevâniya şîrê xwe fikir.

Pîrê dît ku va ye Rûvîyek tê, Rûvîyî xwe hejand û êrişî binê tabekê kir. Tabek rakir bi bêvila xwe û mîna ku ew sê roj û sê şev e bê av û bê nan ma be, wilo bi kel devê xwe xiste di sîtila şîr de. Lê hêj tama şîr negihîştî gewrîya Rûvîyî, Pîrê li ser wî're sekinî û heya jê hat bi hîmet darê destê xwe hilda û li qurmê dûvê wî da, binî re dûvê Rûvîyî qutkir.

Rûvîyî ji tirsî li ser xwe re jî ne meyîzand û xwe li şewata dûvê xwe jî negirt û revîya ber bi hevalên xwe ve çû.

Dema Rûvî gihîşte cem hevalên xwe, hevalên wî teva jê re gotin:

- Dûv quto ser mêhkuto, dûv quto ser mêhkuto.

Teva henekê xwe pê kirin û lê kenîyan.

Rûvî gelek li ber xwe ket, berê xwe da mala Pîrê û çû cem wê got:

- Pîrê min kir tu neke, ka dûvê min bide min. Rûvîyên hevalê min tev henekê xwe bi min dikin, ji min re dibêjin " dûv quto ser mêkuto"

Pîrê got:

- Rûvî here pêşiyê şîrê min ji min re bîne, ezê dûvê te bidime te.

Rûvî çû cem bizinekê got:

- Bizinê ka şîr bide min, da ez bidim Pîrê û Pîrê jî dûvê min bide min.

¹⁰³ Rukiye, Özmen, *Çîrokên Şevbihurkan*, Ceren matbaacılık, Stenbol, 2002, s.117.

Bizin got:

- Rûvî here jimin re hîn pel bîne ezê bixwim, da şîr were min û tu bidoşî bibî ji Pîrê re û da ew jî dûvê te bide te.

Rûvî çu cem darekê got:

- Darê ka pelinan bide min, da ez bidim bizinê, bizin pelan bixwe, şîr weriyê, ew şîr bide min, ez jî şîr bidim Pîrê, Pîrê ji dûvê min bide min.

Darê got:

- Rûvî, ez tî bû me, here avê bîne berde ber min, da ez geş bibim, pelan bidim te, tu jî pelan bidî bizinê, bizin jî şîr bide te, tu jî şîr bidî Pîrê û ew jî dûvê te bide te.

Rûvî çû ser kehnîyekê beroşek teji av kir, bir berda ber darê; dar geş bû pel weşandin ji Rûviyî re, Rûviyî jî pel dan hev, bir danî ber bizinê. Bizinê pel xwarin, guhanê wê tijî şîr bûn. Rûviyê bizin dot, şîr bir ji Pîrê re, wê jî dûvê wî bi meherk û eyşe şankan xemiland û daye.

Dema Pîrê dûvê wî dayê, Rûvî gelek şa bû. Rûvî çû cem hevalên xwe hêj negihîştî cem hevalên xwe, ji ber şeşşeq û zingêna dûvê wî, hevalên wî bi hatina wî hesiyan. Teva li meherken dûvê Rûviyî dimeyîzand. Rûviyî gote wan:

- Rojbaş!

Hevalên wî ji ber xweşik bûna dûvê wî matmayî man, jê pirsîn ka çi kirîye, ku dûvê wî wiha xweşik bûye.

Rûvî ji qesta gote wan, ku wî dûvê xwe xistiye nav avê ji êvarî heta sibehî û dûvê wî halo xemilî ye.

Şevêkê ji şevan zivistanê sar û hişkesayî, Rûvî tev çûn dûvê xwe xistin gole de, bû derengê şevê, dinya cemidî qeşa li golê ket, gol bu sekeh ji qeşayê. Bû sibeh rûviyan bi hevîya ku dûvê wan jî xemilî ye, bikeyf û bi deh dîlan xwe şûndê dane, da dûvên we derxin ji gole. Le ji berk û gole qeşa girtibû, dema dûvên xwe kişandin, dûvên wan hemûyan di binî re qut bûn, hemu bê dûv man.

Rûviyê di li ser warê senkinî bû. Dema ew hemû wilo bê dûv ditîn, bi dengêkê bilind û biken ji wan re got:

- Dûv qutno, ser mêkutno!

Tola xwe bi wî hawî ji wan rakir. Rûviyan teva zanîn ku xapîyane lê poşmanîya wan feyde nekir, tev man di derdê dûvqutîya xwe de Rûviyê dî ma li ser keyfa xwe de.

3.a. Masallarda Zaman

Sa'di-yî Şîrâzî'nin genel olarak tüm hikâyelerinde bir ders bir öğüt verilmektedir. Zaman olarak bakıldığında genel olarak yaşamakta olduğu zaman üzerinde duruyor.

Hikâyelerde eğiticilik esastır. Aslında yerin, kişilerin ve zamanın belirgin olması da bundandır. Kimse rencide edilmeden insanlara ders verilir. Herkes masalın sonunda verilen dersten kendisine düşen payı alır. Masallarda kötülükler eleştirilerek okurun ve dinleyenin bu kötüler gibi olmaması istenir. İyiler ve iyilikler de yüceltilir ki okur veya dinleyici iyi olsun ve iyilik yapsın. Bu yüzden özellikle eğitimde bu hikâyelerden yararlanır.

Kürt masalları daha çok sözlü edebiyatta kalmıştır, yıllarca dilden dile anlatılmış ve insanlar arasında bir sohbet muhabbet aracı olmuştur. Anlatılan hikâyelerde zaman olarak belirgin bir zamandan bahs etmek mümkün değildir. Genelde bir gün bir zamanlar çok eskiden diye cümlelerle başlar. Günlerden bir gün, vaktin birinde diye başlayan hikâyelerde çok eski zamanlar anlatılırken günümüzdeki herhangi bir zamandan da bahs edilebiliyor.

Örnek:

“Bir zamanlar, padişah, masum bir adamın öldürülmesini buyurdu. Adamcağız can korkusuyla sövüp saymaya, Sultan hakkında ileri geri konuşmaya başladı. “Canından el çeken gönlünden geleni söyler,””¹⁰⁴

“Görünüşte zengin, gerçekte cimri ve bencil bir adam yaşardı bir zamanlar. Dünyanın tüm nimetlerine sahipti fakat Ebu Hureyre'nin kedisini bir lokmayla sevindirmeyi düşünmezdi. Ashâb-ı kehf'in köpeğine bir kemik atmazdı. Kapısını düşkün ve yoksul demeden herkese kapatır, kimseye sofrasını açmazdı.”¹⁰⁵

¹⁰⁴ Bkz. Hikâye 1

¹⁰⁵ Bkz. Hikâye 7

Mînak:

“Wextekê padişahê hebûye. Ji ewled tewleda kur û qîzeke wî hebû. Rokê kurê padişê diçe seyrangê. Gelekî digere, dinhêre va mergîskeke sipî devê avê ser qumê xu daye tevê. Dide pey mergîsikê, digire, gelekî pê şa dive. Mergîsk dest dertê, direve. Ew jî dizivire malê. Çiqas roje kurê padişê diçe cem mergîskê”¹⁰⁶

“ Zemanê berê li gundekî mezîn zilamakî bi navê Hacî Avla go rezêkî wî xweş hebu dijî... Dido ruvîye bi nave ruvîyê Torê û yê Çolê hebun. Êlîmî bun tim û daîm diketin nav vî rezîda têr tirh(tirî) dixwarin û hê go Hacî Avla nehatî nav rêz bazdidan diçun. Şêvekî dîsa herdu ruvîye gewr ketina nava rêz têr xwarine. Dîsa piştî ku zike wan têr bu, rabun zîtirik dinava mewa'da avetin.Tirh jekirin werşîye tirh avetina hevdu û tirh perçikandin...dawîya mesele reze Hacı Avla êdem kirin. Duvre ruvîye bê feêl ji nav rêz derketin çun.”¹⁰⁷

3.b. Masallarda Geniş Alanlar

Sa'di-yî Şîrâzî'nin hikâyelerinde geniş olarak çöllerden bahs edilmektedir. Yaşanan bölge coğrafi konumumuda göz önünde bulundurunca bunların dışında ovalar dağlar yaylalar çokça geçmektedir.

Gülistan'ın hikâyelerinde olduğu gibi kürtçe çîroklarda da ovoidan dağlardan çöllerden bahs etmektedir. Geniş alanlar olarak bölgenin coğrafi konumlarına uygun var olan tüm alanlar masallarda geçmektedir. Bunlar ova, dağ, çöl, yayla ve ormanlık alanlar olabilmektedir.

Örnek:

“Arap hükümdarı Abdülmelik İbni Ervan'a, Leylâ ile Mecnûn'un hikâyesini anlattılar. Mecnûn'un aşk yolunda iradesini yitirdiğini, iyi bir şair olmasına karşın çöllere düştüğünü ve perişan olduğunu söylediler”¹⁰⁸

¹⁰⁶ Bkz. Çîrok 1

¹⁰⁷ Bkz. Çîrok 3

¹⁰⁸ Bkz. Hikâye 10

“Zengin, dağda veya çölde de olsa garip değildir.

Dilediği yere kurar çadırını. Yoksul, kendi vatanında bile gariptir.”¹⁰⁹

“Hebûye tunebûye padişahê hebye û sê kurê wî hebûne. Hersê kurê padişê dighîjin. Lê padişah bona zewaca wan tişkî nabêje. Rokî hersê bira diçine nava bostanê zeveşa seyrangê.”¹¹⁰

Mînak:

“Şevêkê ji şevan zivistanê sar û hişkesayî, Rûvî tev çûn dûvê xwe xistin gole de, bû derengê şevê, dinya cemidî qeşa li golê ket, gol bu sekeh ji qeşayê. Bû sibeh rûviyan bi hevîya ku dûvê wan jî xemilî ye, bikeyf û bi deh dîlan xwe şûndê dane, da dûvên we derxin ji gole. Le ji berk û gole qeşa girtibû, dema dûvên xwe kişandin, dûvên wan hemûyan di binî re qut bûn, hemu bê dûv man.”¹¹¹

3.c. Masallarda Dar-Açık Alanlar

Sa'di-yî Şîrâzî'nin dar-açık alan olarak hikâyelerinde kullandığı yerler saraylar bu sarayların avlusu ve bahçesi şeklindedir. Bir çok durumda padişahların sarayı sarayın avlusu, bahçesi ve çevresinde geçen olayları ile buralarda yapılan konuşmalar anlatılmaktadır.

Sa'di-yî Şîrâzî'nin hikâyelerinde olduğu gibi kürt masallarında dar açık alanlar kullanılmıştır. Saraylardan büyük evlerden kalelerden örnekler verilmektedir. Bazen yoksul bir ailenin küçük yıkık dökük harabe evi bazen de sultanların sarayları anlatılmaktadır.

Örnek:

“Derviş saray kapısına geldiğinde Sultan, ülkesinin önemli işlerinin meşguliyetine dalmıştı. Adamın gelişi kendisine bildirildi. Padişah ilgisiz kaldı”¹¹²

“Delikanlı babasıyla vedalaştı ve yollara düştü. Az gitti uz gitti. Dere tepe düz gitti. Altı ay kış altı ay güz gitti.

¹⁰⁹ Bkz. Hikâye 8

¹¹⁰ Bkz. Çirok 2

¹¹¹ Bkz. Çirok 10

¹¹² Bkz. Hikâye 2

Gide gide bir nehire ulaştı. Öyle ürkütücü, öyle korkunç çağıldıyordu ki, geçtiği yerde ne varsa sürükleyip katıyordu önüne. Taş üstünde taş bırakmıyordu. Çağıltısı bir saatlik uzaklıktan duyuluyordu.

Nehri geçmek için bir gemiye insanların doluştuklarını gördü. Binmek istedi, durdurdular. Parası yoktu. Yalvardı, yakardı bindirmediler. Yakarışlarına kimse aldırış etmiyordu.”¹¹³

Mînak:

“Piştî çend rojan ji wî şivanî re pêşniyazekê re dike, wî li hûzura xwe dixwaze. Dema ku şivan tê koşka mîr, mîr şewîrmendiya mîrîtîyê pêşnîyaza wî dike, şivan dibejê.”¹¹⁴

Êvarê Ahmed pey dîwana bavê xu dihate konta xu, nihêrî dengekî stranêyî xaş tê. Ew hêdîka çû telbê wî dengî -nihêrî li konta wî tê. Ewî derî vekir, nihêrî çi bivîne? Qîzeke bedew kincê sipî lê nav konta wîda xura distirê, dilîze. Ew ber derî ma qerimî. Keçik zivirî dît Ahmad lê maye metelmayî.”¹¹⁵

“Te gotin lê belê wek her carê û niha Xwedê zanatir, bi aqiltir û bi rehmtir e ku di destpêka çêbûna dunyayê û hungura demê de, mîrekî bi nav û deng û xwedî hêz li welatê Sasan, di navbera giravên Çîn û Hindistanê de dijiya. Ordîyên wî, yên mezin û hêzên xurt yên di xizmeta xelkê de hebûn. Herweha gelek xulam di qesra wî ya mezin de, di xizmeta wî de bûn. Du kurên wî, yekî mezin û yekî piçûk, hebûn. Her du jî siwarên jîr û mêrxas bûn; lê belê kurê mezin di warê siwarîbûnê de ji yê piçûk jîrtir bû. Yê mezin welat bi edalet îdare dikir; ji ber vê yekê jî xelkê jê hez dikir. Navê wî Şahriyar, ango şahê bajêr bû; birayê wî yê ku navê wî Şahzeman, ango şahê zeman bû, li Semarkand el Ecamê mîr bû.”¹¹⁶

3.d. Masallarda Dar-Kapalı Alanlar

Sa'di-yî Şîrâzî'nin dar-kapalı alan olarak da yine kendi döneminde yaşam alanı olarak daha çok sarayın odası, koridoru, evin odası şeklinde günlük yaşamda

¹¹³ Bkz. Hikâye 8

¹¹⁴ Bkz. Çîrok 5

¹¹⁵ Bkz. Çîrok 1

¹¹⁶ Bkz. Çîrok 9

yer edinmiş alanlardan oluşmaktadır. Bir çok hikâyesinde buralarda geçen hikâyeler anlatılmaktadır.

Kürtçe Çîroklarda dar kapalı alanlar yani oda evin girişi hol eyvan gibi unsurlar mevcuttur. Bazen evin eyvanında oturan yaşlı bir anne çocuğunun yolunu gözler veya oda da tek başına sihirli bir peri ile konuşan bir hikâye kahramanına rastlamak mümkündür.

Örnek:

“Feridun, salondaki duvara bir levha asmıştı, şunlar yazıyordu: *Dünya kimseye kalmaz. Yüreğini, kâinatın Yararıcı'sına ada. Dünya malına güvenme, senin gibi çoklarını beslemiş, sonra öldürtmüştür. Can temiz olarak çıkıp gidecektir, o halde taht ya da toprak üstünde ölmüşsün, ne önemi var*”¹¹⁷

“Derviş saray kapısına geldiğinde Sultan, ülkesinin önemli işlerinin meşguliyetine dalmıştı. Adamın gelişi kendisine bildirildi. Padişah ilgisiz kaldı.”¹¹⁸

Mînak:

“Ewana daxlî nava şeher bûn, îda berî êvarê bû. Çûn mala bazirganbaşî. Gava xulam cav da bazirganbaşî, ew hat çev Ahmed ket, de şabûna nizanbû çî bikira. Ewî ewana birin konta jorîn, ezet, qulix. .”¹¹⁹

“Rojekê gava Şahzeman li ber pencereyekê rûniştî, li derve mêze dikir, wî dît ku vaye, bîst koleyên mêr û bîst jî yên jin di nav wan de bi hemî serbilindî û spehîtiya xwe ve jina mîr Şahriyar, hatin nav bexçe.”¹²⁰

“Mîr raste Temirra xeber dida, lê çavê wî kon bû. Ew li hespê peya bû, beyî îzna Temir çû konda. Temir jî da pey. Mîr ku çav Xezalê ket, go: "Ew Xezala îşev min xewna xweda dît, hema eve". Nava kon sekinî go.”¹²¹

¹¹⁷ Bkz. Hikâye 1

¹¹⁸ Bkz. Hikâye 3

¹¹⁹ Bkz. Çîrok 1

¹²⁰ Bkz. Çîrok 9

¹²¹ Bkz. Çîrok 2

3.e. Mesaj

Sa'di-yî Şirâzî'nin tüm hikâyelerinde aslında verilmek istenen bir öğüt vardır. Bunu yaparken hikâye kahramanlarını incitmeden ders vererek anlatmaktadır. Hikâyelerinde gerçek hayatta rastlanamayacak kişiler bulunabilir. Kişiler ya iyidir ya da kötüdür. İyiler hep iyilik yapar, kötüler de hep kötülük yapar. İyiler masalın sonunda mutlaka kazanır, kötüler de her zaman kaybeder.

Kürt edebiyatında daha çok sözlü edebiyat kullanıldığı için özellikle evrensel diğer masalarda olduğu gibi, kürtçe Çirolarda genel olarak büyüklerin küçüklerine sözlü olarak anlattıkları toplum düzeni ve toplumsal gelişimi için kabul gören iyiliği ve güzelliği tavsiye eden ders ve öğütlerden oluşmaktadır. İyilerin daima kazanacağı kötülerin kaybedeceği adil bir dünya olduğundan bahs eder. Her masal bir ders niteliğindedir. Kahraman genelde haksızlığa uğrar yenilir ama sonunda dürüstlükten ve iyilikten geri kalmadığı için kazanan kendisi olur. Verilmek istenen mesaj da net bir şekilde verilir.

Örnek:

“İnsan ya lütuf kapısını hiç açmamalı, açınca da kapatmamalıdır.

Kabe yollarında susuzluk çekenlerin, içilmeyecek kadar acı olan suyun çevresine toplandıkları görülmemiştir. İnsanlar, kuşlar ve karıncalar tatlı suya koşar ve onun etrafında toplanırlar.”¹²²

“Gönül sevdiğini güzel görür diye cevap verdi.

Sultan'a sevdiğinin çirkinliği güzellik,

Kötülüğü iyilik görünür

Sevgisiz bakılınca Yusuf bile çirkindir.

Şeytana muhabbet gözü ile bakılınca

Onu melek sanırlar”¹²³

¹²² Bkz. Hikâye 3

¹²³ Bkz. Hikâye 8

Mînak:

“Dirabe wî ji xefke diderêne û diaveje, di mezêne go ruvîyekî dî ji li benika banî xwe vezîlandiya biba wî diçe...Lemaçi ...Ruvîye gewr dirabin û bazdidin. Hacî Avla qîra dide dikeve duw wande...Lê ruvîye gewr xwe xelas dikin... Hacî Avla dibeje:

- Ev tirs heta hûn a saxjîbin besî weye.”¹²⁴

“Ahmed tirê xewne, pêşîyê nizanbû çî bigota, paşê ça xewê hişyar be- destê wê girt, bir ser cîyê xu da rûniştandinê. Lê şabûna wî gelekî nekişand. Rokî ewana cîda bûne, xûşka Ahmed ku tê wê qîzê paşa Ahmedda divîne, paşê dizivire krasê mergîskê ser îstolê divîne, kerker dive avêda berdide. Mergîsk radive divîne kirasê wê tune, divê.”¹²⁵

3.f. Masallarda Kahramanlar

Hikâye kahramanları olağanüstü nitelikler taşıyabilir. Hikâyelerde "peri, dev, cüce, cadı, gulyabani, şahmeran, Zümrüdüanka" gibi hayalî kahramanlar karşımıza çıkabilir, ama Sa'di-yî Şîrâzî'nin hikâyelerinde daha çok padişahlar, vezirler, şehzadeler, dervişler v.b. dönemin yaşamış şahsiyetlerden bahs edilmektedir.

Kürt masallarında kahramanlar insanlar olduğu kadar hayvanlar da olabilir. Bunlar kral, padişah, vezir, şehzade, oğul, kız, babaanne, tilki, kurt ve aslan şeklinde karşımıza çıkabiliyor. Bazen bu kahramanlar hayal unsuru olabiliyor, bazende tanınan bilinen bir kişi hakkında masallar anlatılabiliyor.

Örnek:

“Padişah oğlunun eğitilmesi ve saraydaki görevine hazırlanması için âlim ve edip birine emanet etmişti ve;”¹²⁶

“Hasan Meymendi'ye bir gün Sultan Mahmud'un dünyalar güzeli onca cariyesi varken neden Eyâz'ı sevdiğini sordular. Üstelik Eyâz güzel değil. Diye eklediler.”¹²⁷

¹²⁴ Bkz. Çîrok 3

¹²⁵ Bkz. Çîrok 1

¹²⁶ Bkz. Hikâye 3

¹²⁷ Bkz. Hikâye 9

Mînak:

“Hebûye tûne bûye padişahê hebûye û sê kurê wî hebûne. Hersê kurê padişê dighîjin. Lê padişâ bona zewaca wan tişkî nabêje. Rokî hersê bira diçine nava bostanê zeveşa seyrangê”¹²⁸

“Te gotin lê belê wek her carê û niha Xwedê zanatir, bi aqiltir û bi rehmtir e ku di destpêka çêbûna dunyayê û hungura demê de, mîrekî bi nav û deng û xwedî hêz li welatê Sasan, di navbera giravên Çîn û Hindistanê de dijiya. Ordîyên wî, yên mezin û hêzên xurt yên di xizmeta xelkê de hebûn. Herweha gelek xulam di qesra wî ya mezin de, di xizmeta wî de bûn. Du kurên wî, yekî mezin û yekî piçûk, hebûn. Her du jî siwarên jîr û mêrxas bûn”¹²⁹

3.g. Değerlendirme

Hikâyelerde her insanı ilgilendiren evrensel değerler ve konular anlatılır. Özellikle çocuklara ve halk için önemli meslek guruplarına doğruluk, dürüstlük, iyilik, güzellik, ahlaklı olmak, erdemli olmak, yardımseverlik gibi duygular verilmek istenir. Ayrıca çevredeki kişilerin, olayların ve yöneticilerin eleştirileri de yapılır. Haksızlıklara karşı halkın ve halk içinde bir önderin direnmesi ve sonuçta mutlaka üstün gelmesi işlenir.

Masallarda her insanı ilgilendiren evrensel değerler ve konular anlatılır. *Gülistân*'da olduğu gibi özellikle çocuklara ve halk için önemli meslek guruplarına doğruluk, dürüstlük, iyilik, güzellik, ahlaklı olmak, erdemli olmak, yardımseverlik gibi duygular verilmek istenir. Ayrıca çevredeki kişilerin, olayların ve yöneticilerin eleştirileri de yapılır. Haksızlıklara karşı halkın ve halk içinde bir önderin direnmesi ve sonuçta mutlaka üstün gelmesi işlenir. Bir ders verilir.

¹²⁸ Bkz. Çîrok 2

¹²⁹ Bkz. Çîrok 9

SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca hikâye ve masal (çîrok) mutlak tercih edilen, kabul gören tüm toplumlarda anlatılan eğlenceli bir edebiyat türüdür. İyiliği, güzelliği, ahlaklı ve dürüst olmayı aynı zamanda birçok nasihat ve ders çıkarmayı bu yolla anlatmışlardır. Kahramanlıklarını, sevinçlerini, korkularını, bir nasihat öğüt veya ders vermek istediklerinde bu yolu kullanmışlardır. İşte bu kitabın hikâye ve masalları (çîrokları) da bu özelliklere sahip kavramları içerirler.

Sonuç olarak tezimizde; Sa'di-yi Şîrâzî'nin hayatı yaşamı ve eserleri hakkında bilgi verdik. Çok ayrıntılara girmeden *Gülistân* kitabında geçen bazı hikâyeler ile Kürtçe'de anlatılan bazı masalların (çîrokların); yer, zaman, mekân, mesaj, değerlendirme açısından birbirlerine benzer anlatımlar içerdiğini bazı örnekler vererek benzerlikleri hakkında bilgi verdik. Bu hikâye ve masalları sadece örnek teşkil etsin diye herhangi bir düzen gözetmeksizin rastgele tercih ettik.

Daha masal ve hikâyeler ile ilgili yapılan ilk araştırmalar göstermiştir ki farklı coğrafya ve farklı milletlere ait masal ve hikâyelerde benzerliklerin ötesinde birçok ortak endişe, kavram ve anlatımlar bulunmaktadır.

Bu çalışmada masallar (çîroklar) ile *Gülistân* hikâyelerini bir araya getirerek. Bunların anlatımlarında benzerliğin ötesinde yer alan ortak noktalar gösterilmeye çalışılmıştır. Bu çaba neticesinde herhangi bir yargılama amacı taşımadan, masalların evrensellikleri göz önünde bulundurularak bu iki dilde yazılan hikâye ve masalların (çîrokların) birbirine benzerlikleri örneklerle verilmiştir. Hikâyelerde anlatılan zaman, yer, mekan ve kahramanlıklar benzerdir. Hepsinde toplumsal düzeni koruma amacıyla endişeler yer almaktadır. Bu endişeler neticesinde ders alınacak olaylar benzer şekilde anlatılarak ders ve öğütler verilmektedir.

Hikâye ve masallar (çiroklar), farklı dilde yazılıp anlatılıyor olsa bile benzer anlatımları ve ortak noktaları bulunur. Farklı dil, kültür ve coğrafyada olsa bile benzerlikler bulmak mümkündür.

KAYNAKLAR

Akif, Mehmet, *Aile, Meydan Larouse*, Cilt I., İstanbul, 1998

Algar, Harnid, *İran, Kültür ve Medeniyet, İslam Ansiklopedisi*, XXII, İstanbul, 2000

Amedi, Paşa, *Çûka Keko Peko*, Birinci baskı, Nûbihar, 2012

Andersen, Hans Christian, *Çîrok û Serpêhatî*, (nşr. Ezizê Gerdenzerî), Doz Yayınları, İstanbul, 2011

Atalay, Mehmet, *İran Edebiyat Tarihi*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 1996,
Edebiyat Lügati, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi yayınları,
Erzurum, 1994

Bedlîsî, Şerefxâne, *Şerefname Dîroka Kürdistanê*, (nşr. Ziya Avcı) , Üçüncü Baskı,
Awesta yayınevi, İstanbul, 2007

Beksaç, A. Emin, İran, Sanat, *İslam Ansiklopedisi*, XXII, İstanbul, 2000

Berthels, E. *İran Yeni İran Edebiyatı*, İA. V/II. 1041-1053, İstanbul, 2000

Boratav, Pertev Naili, *Masal ve Masalcı Üzerine Masal Araştırmaları*, Art-San yayınları, İstanbul, 2007

Bozkoyun, Mehmet, *Çend Çîrokên Herêma Şêxan (metn-Analîz)*, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl, 2015.

Can Emmez, Berivan, *Sözlü Gelenekten Modern Masala: Çocuk Edebiyatında Masal Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara, 2008

Celaleddin, Hısmâi, *Tarih-i Edebiyat-ı İrân*, Tahran, 1342/1963, c.II.

Celîl, Ordîxanê-Celîl, Celîlê, *Zargotina Kurda*, I, Üçüncü baskı, Aram yayınları, Diyarbakır, 2013

Cewerî, Fîrat, *Antolojiya Çîrokên Kurdî* (1856-2003), I, Birinci baskı, Nudem Yayınevi, İstanbul, 2008

Çindî, Heciye, *Hikayatêd Cimeâta Kurda I, II, III, IV, V, VI*, Birinci baskı, Rupel yayınevi, İstanbul 2014

Cristiane, Palou, Jean Palou, *La Perse antique*, Paris, 1967

Demir, Ziya, *Sa'di-yi Şîrâzî, İslam Ansiklopedisi*, cilt. XXXV, İstanbul, 2008

Ethe, Hermann, *Tarih-i Edebiyat-ı İrân*, trc. Rızazâde Şaph, Tahran, 1313/1337

Geverî, Ayhan, *Antolojiya Çîrokên Nûbiharê*, İkinci baskı, Nûbihar, İstanbul, 2012

Günay, Umay, *Masal Türk Dünyası El Kitabı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları, Ankara, 1992

Gündoğdu, Sinan, *Kürt Masalları*, Birinci baskı, Evrensel yayınevi, İstanbul, 2007

Gülistân, Meydan Larouse, Cilt VI.

Hâfız-i Şîrâzî, *İslam Ansiklopedisi*, X, İstanbul, 2000,

Hourcade, Bernard, *İnim, Fiziki ve Beşeri Coğrafya, İslam Ansiklopedisi*, XXII, İstanbul, 2000

Kanar, Mehmet, Modern İran Edebiyatı, *İslam Ansiklopedisi*, XXII, İstanbul, 2000
Büyük Farsça - Türkçe sözlük, Birim yayınları, İstanbul, 1993

Kanar, Mehmet, *Çağdaş İran Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi*, Birinci baskı,
İletişim Yayınları, İstanbul, 1999

Kartal, Ahmet, *Gülistân Türkçe Tercüme*, Kırıkkale, Kriter yayınevi, 1999

Kasaî, Nurullah, İran, Eğitim ve Öğretim, *İslam Ansiklopedisi*, XXII, İstanbul, 2000

Kewê, Metîn, *Çîrokên Gelêrî*, Ceren matbaacılık, Stenbol, 2002

Levend, Agah Sırrı, *Türk Edebiyat Tarihi*, Türk Tarih kurumu yayınlan, Ankara,
1973 Türk Edebiyat Tarihi, Ankara, 1973, c.I

Marûnisî, İzzettîn Seven, *Çîrokên Serkeftinê-1*, Birinci baskı, Nûbihar, İstanbul, 2013

M. Mole, *L'iram Ancien*, Paris, 1965

Muhammed, Kazvînî, *Macalla-i Talim Ve Tarbiyat*, sayı 12

Muhammedoğlu, Aliyev Salih, İran, Osmanlı İran münasebetleri, *İslam*
Ansiklopedisi, XXII, İstanbul, 2000

Mustayfî, *T. Guzide*, krş., İ.A., X. İstanbul, 2000

Necefzade, Yakup Kenan, Şeyh Sa'di-yi Şirâzî, *Bostân ve Gülistân*, Bedir yayınevi,
İstanbul, 1978

Öncü, Mehmet, *Çîrokên Kurdan*, Birinci baskı, Doz yayınları, İstanbul, 2006

Özmen, Rukiye, *Çîrokên Şevbihurkan*, Ceren Matbaacılık, İstanbul, 2002

Pertev, Ramazan, *Zarok û Çîrok* (Destpêka Pedogojîya Kurdî), Doz Yayınları, İstanbul, 2009

Propp, V. Ja, *Masalların Yapısı ve İncelemesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Folklor teori ve Tarih, Avesta, İstanbul, 1998

Russell, David.L., *Literature for Children*. NY, Longman, Lausanne, 1963, c. II.

Roşan, Serdar, *Çîrokên Hezâr û Şevkê*, Nûdem, Stocholm, 1998

Sağniç, Feqî Huseyn, *Çîrokên Kurdî (Fabl)*, Kürt Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1999

Sakaoğlu, Saim, *Masal Araştırmaları*, Gümüşhane Masalları, Birinci baskı, Akçağ yayınevi, Ankara, 1999

Sadinî, M. Xalid, *Çîrokên Gelêrî*, İkinci baskı, Nûbihar, İstanbul, 2013

Sayar, Sait, *Evrenselin Etnisiteye İndirgenmesi ya da Kürt Masalları*, Evrensel yayınevi, Ankara, 2010

Şirâzî, Şeyh Sa'dî, *Gülistân*, Yayına Hazırlayan, Sadık Yalsızuçanlar, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005

Şirâzî, Şeyh Sa'dî, *Gülistân* (nşr. İsmail Şahrudî), Münferid yayınevi, Tahran, 1375 Bostan

Şirâzî, Şeyh Sa'dî, *Gülistân* (trc. Yakup Kenan Necefzâde), Bedir Yayınevi, İstanbul, 1978

Şirâzî, Şeyh Sa'dî, *Gülistân*, (nşr. Muhammed Ânâl- Mahmut Yamalak), Nûbihar, Birinci baskı, İstanbul, 2013

Şirâzî, Şeyh Sa'dî, *Gülistân*, (nşr. Mela Abdulkerîmê Cizirî), Nûbihar, İstanbul, 2013

Telel, Naki, *Türk Masalları, I, II*, Ankara Kültür Bakanlığı, İkinci baskı, Bedir yayınları, Ankara 1992

Tokmak, A. Naci, İran, Samaniler Dönemi, *İslam Ansiklopedisi*, XXII, İstanbul, 2000, İran, "Edebiyat" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXII, İstanbul, 2000

Uzun, Mehmet, *Kürt Edebiyatı Antolojisi*, (nşr. Metin Aksoy), Yedinci baskı, İthaki yayınları, İstanbul, 2011

Uzun, Mehmet, *Kürt Edebiyatına Giriş*, Yedinci baskı, İthaki yayınları, İstanbul, 2006

Üstün, İsmail Safâ, İran, Saffevilerden Günümüze Kadar, *İslam Ansiklopedisi*, XXII, İstanbul, 2000

Will, Durant, *Historiredela Civilisation*, Lausanne, 1963, c. II.

Yalsızçanlar, Sadık, *Çîrokên Mesnewîya Hz. Mewlana*, (nşr. Aziz Samur), Birinci baskı, Nûbihar, 2007

Yazıcı, Hüseyin, Hikâye, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. XXXV, İstanbul, 2008

Yazıcı, Tahsin, İran, Dil ve Edebiyat, *İslam Ansiklopedisi*, XXII, İstanbul, 2000

Yıldırım, Nimet, *İran Edebiyât Tarihi*, Gazneliler Dönemi, Erzurum, 1998

ÖZGEÇMİŞ

1978 Diyarbakır ili Bismil İlçesinin Çöltepe köyünde dünyaya geldim. İlk öğrenimimi köy ilk okulunda bitirdim. Orta Okulu Diyarbakır'da Vakıflar öğrenci yurdunda kalarak Gazi Ortaokulunda tamamladım. Kazandığım Anadolu Teknik Lisesi Makine bölümünü 2006 yılında bitirdim.

1996 yılında Üniversiteye girdiğim ilk senede Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları, Fars Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandım. Bölümü 2000 yılında ikincilikle bitirdim aynı sene yüksek lisansı da kazanarak 2005 yılında mezun oldum.

Askerlik görevimi 2002-2003 yılları arasında Kara Kuvvetleri Lisan okulunda Farsça öğretmeni olarak tamamladım.

Halen ilaç firmasında mümessil olarak çalışmaktayım. Edebiyat, Tarih ve Mitoloji hobilerim arasındadır. Yoğun iş temposu olmasına rağmen benzer alanlarda eğitim hayatıma devam etmek istiyorum.

Evli ve iki çocuk babasıyım.

EKLER:

EK1

هر دم از عمر میرود نفسی	چون نگاه میکنم نه مانده بسی
ای که پنجاه رفت و در خوابی	مگر این پنج روز در یابی
خجل انکس که رفت و کار نه ساخت	کوس رحلت زدند و بار نه ساخت
خواب نوشین بامداد رحیل	باز دارد پیاده را ز سبیل
هر که آمد عمارتی نو ساخت	رفت و منزل به دیگری پرداخت
وان دیگری پوخت هم چونین هوسی	وین عمارت بسر نبرد کسی
یار نپایدار را دوست مدار	دوستی را نه شاید هین غدار
نیک و بد چون همی ببايد مرد	خنک ان کس که گوی نیکی بورد

برگ عیسی بگور خویش فرست

کس نه آورد توپیش فرست

عمر برف است افتاب تموز

اندک مانده خواجهغره هنوز

ای تهی دست رفته به بازار

ترسمت پر نیآوری دستار

هر که مرز ع خود خورد بخوید

وقت خرمنش خوشه باید چید

